

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA KUMI NA SITA

Kikao cha Nne – Tarehe 6 Septemba, 2019

(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Mwenyekiti (Mhe. Najma M. Giga) Alisoma Dua

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Katibu.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

HATI ZILIZOWASILISHWA MEZANI

Hati zifuatazo Ziliwasilishwa Mezani na:-

**WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE,
KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU:-**

Nakala za Matoleo ya Magazeti pamoja na Nyongeza zake zilizochapishwa tangu Mkutano wa Bunge uliopita kama ifuatavyo:-

1. Toleo Na. 13 la tarehe 29 Machi, 2019;
2. Toleo Na. 14 la tarehe 5 Aprili, 2019;
3. Toleo Na. 15 la tarehe 12 Aprili, 2019;
4. Toleo Na. 16 la tarehe 19 Aprili, 2019;
5. Toleo Na. 17 la tarehe 26 Aprili, 2019;
6. Toleo Na. 18 la tarehe 3 Mei, 2019;
7. Toleo Na. 19 la tarehe 10 Mei, 2019;

8. Toleo Na. 20 la tarehe 17 Mei, 2019;
9. Toleo Na. 21 la tarehe 24 Mei, 2019
10. Toleo Na. 22 la tarehe 31 Mei, 2019;
11. Toleo Na. 23 la tarehe 7 Juni, 2019;
12. Toleo Na. 24 la tarehe 14 Juni, 2019;
13. Toleo Na. 25 la tarehe 21 Juni, 2019;
14. Toleo Na. 23 la tarehe 28 Juni, 2019;
15. Toleo Na. 28 la tarehe 12 Julai, 2019;
16. Toleo Na. 29 la tarehe 19 Julai, 2019;
17. Toleo Na. 30 la tarehe 26 Julai, 2019;
18. Toleo Na. 31 la tarehe 2 Agosti, 2019;
19. Toleo Na. 32 la tarehe 9 Agosti, 2019;
20. Toleo Na. 33 la tarehe 16 Agosti, 2019;
21. Toleo Na. 34 la tarehe 23 Agosti, 2019; na
22. Toleo Na. 35 la tarehe 30 Agosti, 2019.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI:-

Maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5), Bill, 2019*].

MHE. ASHA ABDULLAH JUMA (K.n.y. MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA):-

Maoni na Ushauri wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5), Bill, 2019*].

MHE. LATHIFA H. CHANDE (K.n.y. MSEMaji MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KUHUSU WIZARA YA KATIBA NA SHERIA):-

Maoni ya Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.5), Bill, 2019*].

MWENYEKITI: Ahsante sana. Katibu, tuendelee.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

MASWALI NA MAJIBU

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tunaanza na Ofisi ya Waziri Mkuu na swali la Mheshimiwa Sikudhani Yassini Chikambo, Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

Na. 40

Mikopo Kupitia Baraza la Uwezeshaji

MHE. SIKUDHANI Y. CHIKAMBO aliuza:-

Serikali imekuwa ikitoa mikopo kwa wafanyabiasha kupitia Baraza la Uwezeshaji:-

(a) Je, ni vigezo vipi vinatumika katika kutoa mikopo hiyo?

(b) Je, ni wafanyabiashara wangapi ambao wamenufaika na mikopo hiyo Mkoani Ruvuma?

MWENYEKITI: Majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Sikudhani Yassin Chikambo, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kutambua tatizo kubwa la mitaji linalowakabili wananchi wa Tanzania na hasa wajasiriamali, Serikali kupitia Baraza la Taifa la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi ilisaini makubaliano maalum na Benki ya *TPB* na Taasisi ya *UTT Microfinance* kwa ajili ya kutoa mikopo

kwa wajasiriamali. Chini ya makubaliano hayo, miongoni mwa vigezo vya msingi vilivyopaswa kuzingatiwa na waombaji ni kama ifuatavyo:-

(i) Wafanyabiashara wanapaswa kujiunga katika vikundi vya *VICOBA* au *SACCOS* kwa ajili ya kupeleka maombi yao ya mikopo;

(ii) Kikundi kinapaswa kuwa na usajili, Katiba na Sera za uendeshaji wa kikundi; na

(iii) Kikundi kinapaswa kuwa na Ofisi inayotambulika, uongozi, mfumo mzuri wa utunzaji wa kumbukumbu za kihasibu na akaunti ya benki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maombi yanayokidhi vigezo husika hupelekwa Baraza la Taifa la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi kwa ajili ya kuombewa dhamana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hadi kufikia mwezi Agosti, 2016, Serikali kupitia Baraza la Taifa la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi lilidhamini mikopo yenye thamani ya Sh.542,844,500 ambapo jumla ya wajasiriamali 729 wamenufaika na mikopo hiyo Mkoani Ruvuma kupitia Benki ya *TPB*. Aidha, Baraza lilidhamini pia mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 1.2 kwa *SACCOS* mbalimbali mkoani humo kupitia Benki ya *CRDB*. Hata hivyo, Baraza limedhamini wajasiriamali katika mikoa mingine pia ndani ya nchi ya Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hadi kufikia mwezi Juni, 2019 kiasi kilichorejeshwa na wajasiriamali waliokopeshwa kwa dhamana kupitia Benki ya *TPB* ni Sh.430,292,635.60 sawa na asilimia 79.3. Hivyo, natoa wito kwa wakopaji waliosalia, kukamilisha marejesho ya mikopo yao ili Baraza liweze kuwahudumia wafanyabiashara ama wajasiriamali wengine wenye uhitaji.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Sikudhani, swali la nyongeza.

MHE. SIKUDHANI Y. CHIKAMBO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Nimesikia vigezo ambavyo vinatumika katika kutoa mikopo. Pia nafahamu katika maeneo yetu tunavyo vikundi vya wajasiriamali vikiwemo vikundi vya *VICOBA* na *SACCOS*. Swali la kwanza, je, Serikali ina mkakati gani wa kufikisha elimu hiyo kwa walengwa na hasa walioko vijijini ili kuwawezesha wana *VICOBA* na *SACCOS* kunufaika na mikopo hii ambayo inatolewa na Baraza la Uwezeshaji? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, nimekuwa nikisikia kwamba kuna Baraza la Uwezeshaji wa Taifa, napenda kujua haya Mabaraza yapo na ngazi za Mkoa, Wilaya na hadi ngazi za Kata ili wana vikundi wale waweze kuyatambua na kupata mikopo kupitia Mabaraza hayo? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Sikudhani, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nitumie nafasi hii kumpongeza sana Mheshimiwa Sikudhani kwa jinsi ambavyo ameendelea kuhakikisha kwamba wananchi wa Mkoa wa Ruvuma wanapata manufaa ya yale yanayotendeka ndani ya nchi yetu. Mheshimiwa Sikudhani ni Mbunge wa Viti Maalum lakini tunaona anatetea wananchi kwa ujumla wake. Mheshimiwa Sikudhani, hongera sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa naomba nije kwenye maswali yake mawili ya nyongeza, ameuliza ni njia zipi

ambazo Serikali inazitumia kuhakikisha kwamba elimu hii ya uwezo wa Baraza la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi ama fursa ambazo zinazopatikana ndani ya Taifa letu inawafikia wananchi wetu. Serikali siyo kwamba ina mikakati bali imekuwa ikifanya kwa kutumia *media*, tumekuwa tukitumia *media* mbalimbali kuhakikisha kwamba taarifa hizi za uwezeshaji wananchi kiuchumi zinawafikia wananchi. Sambatamba na hilo Serikali kila mwaka tumekuwa tukitumia maonyesho mbalimbali ambapo katika mwaka wa fedha uliopita 2018 maonyesho haya yalifanyika Mkoani Mbeya lakini pia mwaka huu wa fedha maonyesho haya mwezi Oktoba yatafanyika Mkoani Simiyu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia tumekuwa tukifanya makongamano pamoja na semina mbalimbali. Katika makongamano haya tumekuwa tukishirikiana na Wakuu wa Wilaya kwenye Wilaya mbalimbali. Kupitia makongamano haya, tumekuwa tukienda na hii Mifuko yetu na kutoa elimu kwa wananchi wetu na wale ambao wanakuwa tayari basi wanapata mikopo pale pale wakati wa maonyesho hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mkakati mwingine tulio nao ni kwamba umeandaliwa Mwongozo wa kuipima Mifuko hii ni kwa jinsi gani inafanya kazi. Kipimo kimojawapo ni kuangalia ni kwa jinsi gani imetoa fedha kwa wananchi wetu au ni kwa kiasi gani imefikia wananchi wetu. Kwa hiyo, mikakati tuliyo nayo ndani ya Serikali ni mingi na Mwongozo huu utazinduliwa hivi karibuni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia ameuliza Mabaraza haya yako katika ngazi zipi. Mabaraza haya yako kwenye ngazi za Halmashauri kupitia Waratibu. Tuna Waratibu mbalimbali ambao wanaratibu masuala haya ya uwezeshaji wananchi kiuchumi kwenye Halmashauri zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha.

MWENYEKITI: Ahsante. Tunaendelea na swali la Mheshimiwa Mgeni Jadi Kadika, Mbunge wa Viti Maalum.

Na. 41

Miradi inayozinduliwa na Mbio za Mwenge wa Uhuru

MHE. MGENI JADI KADIKA aliuliza:-

Mwenge wa Uhuru umekuwa ukileta maendeleo makubwa nchini na kuchangia pato la Taifa:-

Je, kwa mwaka mmoja Mwenge wa Taifa unafungua miradi mingapi?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mgeni Jadi Kadika, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, toka mwaka 2015 mpaka mwaka 2018, jumla ya miradi 5,603 ilizinduliwa au kuwekwa mawe ya msingi. Miradi hiyo ilikuwa na thamani ya shilingi trilion 2.6. Kwa muktadha huo, uwiano wa miradi iliyozinduliwa kwa mwaka na kuwekwa mawe ya msingi ni 1,402 yenye thamani ya shilingi Sh.651,849,585,126.64.

Mheshimiwa Mwenyekiti, miradi hiyo pia huendana na kauli mbiu mbalimbali, mfano, mwaka wa fedha 2017 kauli mbiu ilikuwa 'Uwekezaji katika Sekta ya Viwanda' lakini kwa mwaka wa fedha 2018 kauli mbiu ilikuwa 'Uwekezaji katika Sekta ya Elimu' na mwaka wa fedha 2019 kauli mbiu ni 'Maji ni haki ya kila mtu, tutunze vyanzo vyake na tukumbuke kushiriki katika uchaguzi wa Serikali za Mitaa'.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nampongeza sana Mheshimiwa Mbunge kwa kukiri kuwa Mwenge wa Uhuru umekuwa ukileta maendeleo makubwa nchini.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mgeni, swali la nyongeza halafu Mheshimiwa Masoud.

MHE. MGENI JADI KADIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na majibu yake ya kuridhisha, nina maswali ya nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwenge wa Uhuru unaleta maendeleo ni sawa lakini kuna changamoto na kuna hasara kubwa, kwa sababu mkasha wa Mwenge unapolala unakuwa kishawishi na maambukizi makubwa mapya ya UKIMWI jambo ambalo linapelekea vijana wengi kuathirika. Je, kwa nini Serikali haiweki mfumo mwingine kwa kulaza Mwenge huu kwenye Vituo vya Polisi au Ofisi za Halmashauri ili kupunguza maambukizi mapya ya UKIMWI kwa vijana wetu? *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mgeni, hilo la UKIMWI halina uthibitisho.

MHE. MGENI JADI KADIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, watu wanalazimishwa wakalale kwenye mkasha wa Mwenge wakiwemo wafanyakazi, wanafunzi na wafanyabiashara. Je, hii ni kwa mujibu wa kanuni au sheria gani? Nataka kufahamu kuhusu suala hili. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu ya maswali hayo.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu maswali mawili ya Mheshimiwa Mgeni Jadi Kadika, Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza, naomba niuambie umma wa Watanzania kwamba Mwenge una faida kubwa sana. Pia niuambie kwamba hakuna Taifa ambalo halina chimbuko lake. Mwenge ni chimbuko la Watanzania na ni utamaduni wetu. Hivyo, Mwenge utaendelea kuwa chombo muhimu na alama ya Taifa letu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la kusema kwamba mkesha wa Mwenge unasababisha maambukizi ya VVU, siyo kweli, kwa sababu kitu kimojawapo ambacho kinafanywa na Mbio za Mwenge ni kuelimisha mambo mbalimbali ikiwemo masuala ya UKIMWI, Malaria pamoja na Kupambana na Dawa za Kulevya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika masuala haya ya UKIMWI, tunaelimisha nini kupitia Mwenge? Tunaelimisha kwamba ni lazima Watanzania wapime wafahamu afya zao, matumizi sahihi ya ARV's na kuondoa unyanyapaa kwa waathirika wa magonjwa ya UKIMWI. Suala lingine ni mabadiliko ya tabia, Watanzania tunapaswa tubadilike tabia ili kuondokana na maambukizi mapya ya VVU. Kwa hiyo, siyo kweli kwamba Mwenge unasababisha maambukizi ya VVU kupitia hii mikesha yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali lake la pili la nyongeza amesema kwamba watu wanalazimishwa kwenda kwenye hii mikesha, siyo kweli. Hakuna mtu anayelazimishwa, kila mtu kwa mapenzi yake anaenda kwenye mkesha wa Mwenge. Mimi mwenyewe nilikesha hakuna mtu ambaye aliniambia lkupa njoo ukeshe kwenye Mwenge, nilienda nilikesha.

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila kufuata utaratibu)

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU (WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, pia wanafunzi mbalimbali wanakwenda kwenye mikesha hiyo kutokana na hamasa ambazo zinafanywa na mbio za Mwenge. Kwa hiyo, hamasa za mikesha hii ndiyo zinafanya watu wanajitokeza kwenda kukesha na kusikiliza ni nini kimefanywa na Serikali yao lakini pia kujua ni nini kinaendelea kutekelezwa na Serikali yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu na mimi nakiri kwamba sijawahi kulazimishwa kulala kwenye mkesha wa Mwenge. *(Makofi)*

Mheshimiwa Yussuf, tafadhali kuwa na heshima, mimi sijawahi kulazimishwa na mtu mwingine yeyote halazimishwi kwenda kukesha.

Mheshimiwa Masoud.

MHE. MASOUD ABDALLAH SALIM: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Baada ya majibu ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina swali moja dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni dhahiri kwamba Serikali imezuia mikesha ikiwemo ngoma na mambo mengine ili kuondokana na maambukizi ya Virusi vya UKIMWI, hiyo ni dhahiri kabisa. Pili, kazi ambazo zinafanywa na Mbio za Mwenge zinaweza kufanywa na baadhi ya Watendaji wa Serikali katika ngazi mbalimbali na tumeshuhudia uzinduzi wa miradi ya aina mbalimbali ukifanywa na watendaji hao. Je, kwa kuwa *condom* zimekuwa zikigaiwa maboksi na maboksi katika mikesha ya Mwenge, hamwoni sasa kuna haja Mwenge wa Uhuru ukawekwa makumbusho badala ya kutembezwa katika maeneo mbalimbali? *(Makofi/Kicheko)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa hilo siyo swali, lakini Naibu Waziri naomba ujibu kwa namna yako.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA WAZIRI MKUU, (WATU WENYE ULEMAVU): Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ambavyo nimeweza kujibu wakati najibu swali la Mheshimiwa Mgeni Jadi Kadika, Mwengenge wa Uhuru una mambo mengi, mwenge wa uhuru ni tochi ambayo inaangaza. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, yako mambo mengi ambayo yanafanwa na mwenge wa uhuru kama ambavyo nimesema. Hii itaendelea kuwa alama yetu. Mbio hizi zitaendelea kukimbizwa kila mahali kwa sababu mwenge

huu wa uhuru tukisema kwamba tunauhifadhi, je, hii miradi, kwanza nikielezea faida moja, mwenge wa uhuru unakagua miradi mbalimbali, miradi ambayo kama mwenge wa uhuru usingepita; sasa hivi tunaona kwamba Wakandarasi wengi wamekuwa wanahofu, wanajitahidi kuhakikisha kwamba mwenge unapofika mahali pale, ukute ule mradi wake uko vizuri. Sasa kama tukisema kwamba tuuhifadhi huu mwenge wa uhuru, Mheshimiwa Mbunge nadhani tutakuwa hatujafanya kitu. Faida ambazo zinapatikana na mwenge wa uhuru ni kubwa kuliko vile ambavyo tunafikiria. Ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Jenista Mhagama.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU, SERA, BUNGE, KAZI, AJIRA, VIJANA NA WENYE ULEMAVU: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Mheshimiwa Waziri Mkuu, kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Naibu Waziri, amefanya kazi nzuri sana na ametoa majibu fasaha kabisa. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, napenda tu niwakumbushe na niwarudishe kwenye dhana yenyewe ya mwenge wa uhuru. Tunapokwenda kwenye dhana ya mwenge wa uhuru tujue falsafa yake na chanzo chake ndani ya Taifa letu. Sasa tukifika mahali hapo, nadhani sisi wote tutakuwa na uelewa wa pamoja. Tukumbuke kwamba, chombo hiki mwenge wa ukuru ni ukumbusho wa uhuru wa Taifa letu la Tanzania ambao uliasisiwa na Baba wa Taifa hili la Tanzania, ukiwa na falsafa ya kujenga umoja, mshikamano, ukombozi ndani ya Taifa letu na Bara zima la Afrika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwenge huu umekimbizwa miaka hii yote na faida ya kuendelea kuenzi falsafa ya Baba wa Taifa imekuwa ni mfano mzuri hata kwenye Mataifa mengine kwenye Bara la Afrika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mmeona, ziko nchi katika Bara la Afrika kwa sasa nao wameanza kuwa na mienge yao katika matukio ya Kitaifa ambayo yanaashiria mambo yao ya msingi na ya muhimu kabisa katika Taifa lao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawaomba sana Waheshimiwa Wabunge, hakuna jambo linalofanywa wakati wa Mbio za Mwenge wa Uhuru ambalo halijaratibiwa kwa faida ya Watanzania tu ni kwa faida ya Taifa letu na nchi nzima kwa ujumla, hata Mataifa ambayo yako nje ya mipaka ya nje ya mipaka ya nchi ya Tanzania. Tuungane pamoja, tuenzi falsafa ya mwenge wa uhuru, tumuenzi Marehemu Baba wa Taifa na chombo hiki ni muhimu katika historia ya ukombozi wa Taifa letu. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Jenista Mhagama na Naibu Waziri. Majibu hayo ni sahihi na hayana mbadala na kama kuna changamoto, Waheshimiwa Wabunge za kuzidi kuboresha mwenge ndiyo tuzitaje hizo.

Tuendeleo na Ofisi ya Rais, TAMISEMI, Mheshimiwa Justin Joseph Monko, Mbunge wa Singida.

Na. 42

Utaratibu Mpya wa Mitihani ya Taifa kwa Vitendo

MHE. JUSTIN J. MONKO aliuliza:-

Katika mitihani ya Taifa ya Vitendo kwa Kidato cha Nne utaratibu mpya ulioanzishwa mwaka 2017 ambao ni bora zaidi ulibadilika na kupelekewa *checklist* ambayo sasa inahitaji vifaa vingi zaidi na *practical* nyingi ikilinganishwa na hapo awali ambapo *'instructions'* ya mwezi mmoja ilitolewa kabla:-

(a) Je, Serikali iko tayari kuongeza fedha za vifaa vya Maabara kufidia ongezeko la gharama za vifaa hivyo ambavyo vinazidi fedha iliyoingizwa kwa mwaka?

(b) Shule nyingi sasa zimelundika madeni ya Maabara na hushindwa kulipa: Je, Serikali iko tayari kulipa madeni haya yaliyosababishwa na utaratibu huu mpya?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri, majibu.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (TAMISEMI), naomba kujibu swali la Mheshimiwa Justin Joseph Monko, Mbunge wa Singida Kaskazini, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imekuwa ilitekeleza Sera ya Elimu Msingi bila malipo tangu mwaka 2016 ambapo kila mwezi takribani shilingi bilioni 23.8 zimekuwa zikitumwa moja kwa moja shuleni. Kati ya fedha hizi, takribani shilingi bilioni 1.645 zinatolewa kwa ajili ya ruzuku ya uendeshaji wa shule (*Capitation Grant*). Matumizi ya fedha za ruzuku ya uendeshaji ni pamoja na kununua vifaa vya kufundishia na kujifunzia, ikiwa ni pamoja na vifaa vya maabara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kupitia programu ya *EP4R*, Serikali imekuwa ikinunua vifaa vya maabara kwa shule mbalimbali za sekondari nchini. Mwaka wa fedha 2017/2018, jumla ya shule 1,800 za sekondari zilizokuwa zimekamilisha ujenzi wa maabara zao, hazikuwa na vifaa, vilipelekewa vifaa hivyo. Aidha, mwaka 2018/2019, jumla ya shule 1,258 zilizokamilisha maabara, zimeainishwa na ununuzi wa vifaa hivyo upo kwenye hatua za mwisho. Pindi taratibu zitakapokamilika, shule hizo zitasambaziwa vifaa hivyo vya maabara, ambapo katika Mkoa wa Singida kuna shule 59 zitakazopatiwa vifaa vya maabara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ilianza kutekeleza utaratibu wa kupelekea fedha moja kwa moja shuleni mwaka 2016 na hivyo madeni mengi yanayozungumziwa ni ya kabla ya mwaka 2016, ambapo shule zilikuwa zikikusanya ada na kuruhusiwa kutumia kwa ajili ya uendeshaji wa shule ikiwemo ununuzi wa vifaa vya maabara. Hivyo Serikali imeelekeza Mamlaka za Serikali za Mitaa kulipa madeni hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Justin, swali la nyongeza.

MHE. JUSTIN J. MONKO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa fursa ya kuulizwa maswali madogo mawili ya nyongeza. Kwa kuwa ukamilishaji wa maabara katika sekondari ni sehemu muhimu sana ya utoaji wa mafunzo kwa vitendo; na kwa kuwa Halmashauri nyingi nchini zimeshindwa kukamilisha maabara kwenye sekondari zetu: Je, Serikali ina mpango gani wa kukamilisha maabara hizo ili vijana wetu waweze kufanya mafunzo kwa vitendo? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili. Kwa kuwa katika swali la msingi, Mheshimiwa Waziri amesema, Mkoa wa Singida utapata vifaa kwenye shule 59: Je, ni shule zipi katika Jimbo la Singida Kaskazini zitakazopatiwa vifaa vivyo?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya maswali hayo mawili.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA): Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Kwanza namshukuru Mheshimiwa Mbunge sawa na Waheshimiwa Wabunge wengine kwa kuendelea kufuatilia na kusimamia elimu ili vijana wetu wapate maisha mazuri huko baadaye kwa kujiendeleza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali lake la kwanza anauliza, kama Serikali ina mpango wa kupeleka fedha kukamilisha maabara katika mashule yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kwamba Serikali ina mpango mkakati, fedha hizi ambazo tunapata za kutoka Halmashauri zetu, fedha za kutoka Serikali kuu, fedha za kutoka katika wafadhili mbalimbali, pamoja na kazi nyingine za kujenga madarasa, lakini pia tunatumia kukamilisha maabara hizi. Naomba niwahakikishie Waheshimiwa

Wabunge na Watanzania kwa ujumla kwamba, mwaka huu wa fedha tumetenga fedha nyingi pia. Wakati ukifika tutaanza kutekeleza mradi huu na kila Halmashauri na kwenye mashule tutapeleka fedha ili kukamlisha maabara, likiwemo la Jimbo la Mheshimiwa Monko. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili anauliza, shule ambazo zina mpango wa kupelekewa vifaa vya maabara. Katika Jimbo la Mheshimiwa Monko, Singida Vijijini, shule kwa mfano ya Sekondari Madenga, Shule ya Sekondari Nyeri, Shule ya Sekondari Ugandi, Shule ya Sekondari Dokta Salmuni, Shule ya Sekondari Mandewa, Shule ya Sekondari Mtururuni, Shule ya Sekondari Mganga na Shule ya Sekondari Utemini. Shule hizi pamoja na nyingine zitapata vifaa vya maabara mwaka huu ambao tunaendelea nao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Semuguruka.

MHE. OLIVER D. SEMUGURUKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ninakushukuru sana kwa kuniona niulize swali dogo na nyongeza. Kumekuwa na taarifa za kupotosha juu ya michango mashuleni hasa baada ya elimu bure:-

Je, ni nini maelezo ya Serikali kuhusu suala hili? *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA): Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Kwanza nampongeza Mheshimiwa Mbunge wa Viti Maalum Mkoa wa Kagera, kwa kufuatilia suala la elimu na hasa hususan watoto wa kike, kama ambavyo Waheshimiwa Wabunge wengi hasa wanawake wanafanya kusemea wanawake wenzao ili na wenyewe baadaye wawe wana mambo mazuri huko mbele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli, nimefanya ziara mbalimbali kwenye Halmashauri nyingi tangu nimepata nafasi hii ya kuaminiwa na Mheshimiwa Rais, lakini ni kweli kwamba kumekuwa na watu wanapotosha. Wengine wanapotosha kwa kutojua, lakini wengine wanapotosha kwa makusudi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, michango mashuleni haijazuiliwa. Kilichofanyika, umewekwa utaratibu. Huko nyuma ilikuwa kuna michango mingi mashuleni na inaratibiwa na Walimu. Ilikuwa wanaunda timu yao, kiasi kwamba badala ya kuwa na jukumu kubwa la kufundisha na kusimamia elimu, ikawa wengi wanagombana na wanafunzi na wazazi ili michango iende pale shuleni. Baada ya Serikali kuliona hilo, Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia, imetoa waraka wa mwaka 2015 ambao umeanza kutumika mwaka 2016.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba waraka huu Waheshimiwa Wabunge waupate kwa kuwa unapatikana, wausome. Waraka huu unaelekeza namna michango inavyoweza kuratibiwa katika shule zetu na umetaja kila mtu na kazi yake. Kama ni ngazi ya kijiji, kama ni ngazi ya mtaa, kama ni Kamati ya Shule au Bodi ya Shule, kama ni Waheshimiwa Madiwani kwa maana ya *WDC*, kama ni Waheshimiwa Wabunge na Halmashauri ngazi ya mkoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mchango kama ni kwenye shule kwa mfano, kuna upungufu wa Walimu na tunajua kwamba tuna upungufu wa Walimu hasa masomo ya sayansi kwa sekondari na msingi. Wazazi wenyewe kwa utashi, wakaamua kuona kuna ulazima wa kupata mwalimu hata wa kujitolea kwa michango kidogo. Kikao cha wazazi kinaitishwa, kinasimamiwa ama na Mkurugenzi au na Mkuu wa Wilaya ili wazazi ambao hawana uzwezo wasilazimishwe. Pia baada ya kukubaliana, watoto ambao wazazi wao au walezi hawatakuwa na uwezo kuchanga, ni marufuku kuwazuia kutoenda shuleni kusoma ili wakatafute michango hiyo, wachange wale wenye uwezo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, huo ndiyo utaratibu uliotolewa na walaka unaeleza, Waheshimiwa Wabunge wausome, wale ambao wanapotosha wananchi kwamba michango hairuhusiwi. Haiwezekani kuna watu wanakaa kwenye kijiji fulani, kwenye kata fulani, wana uwezo kwa mfano kuchimba kisima cha maji katika shule, hawawezi kuzuiliwa. Cha muhimu, ni lazima tujue nani anachanga na fedha inasimamiwa na nani? Walimu wabaki na jukumu la kufundisha na watu wengine tusaidie miundombinu hii. Kazi ya kuifanya elimu iwe bora Tanzania, ni kazi ya Serikali, kazi ya Wabunge na kazi ya wadau mbalimbali wote ambao wanapenda maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante. Tunaendelea na Mheshimiwa Cosato David Chumi, Mbunge wa Mafinga Mjini.

Na. 43

**Mafinga Kuingia katikampango wa uendelezaji
na uboreshaji wa Mji**

MHE. COSATO D. CHUMI aliuliza:-

Je, ni lini Halmashauri ya Mji wa Mafinga itaingia katika mpango wa uendelezaji na uboreshaji wa Miji?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana. Kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (TAMISEMI), naomba kujibu swali la Mheshimiwa Cosato David Chumi, Mbunge wa Mafinga Mjini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali ya Tanzania kupitia Wizara ya Fedha na Mipango na Ofisi ya Rais (TAMISEMI) iliingia makubaliano ya mkopo wa masharti nafuu kwa ajili ya kuendeleza na kuboresha miji nchini. Programu hii ina maeneo

mawili katika uboreshaji; uboreshaji wa miundombinu na kuzijengea uwezo Halmashauri hizi ili ziweze kufanya kazi vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, moja ya vigezo vilivyokuwa vimewekwa katika programu hii ni kuwa, ili Halmashauri iweze kuingia katika utekelezaji wa programu ni lazima iwe Manispaa au Mji. Hivyo, Mafinga ilikosa sifa za kuwa katika programu hii kwa wakati huo, ambapo ilianza kutekelezwa mwaka 2012, bado Mafinga haikuwa na hadhi ya Mji. Utekelezaji wa programu hii ulipaswa kukamilika Desemba, 2018. Hata hivyo, kutokana na changamoto mbalimbali programu hii imeongezewa muda hadi Juni, 2020.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na mafanikio makubwa yaliyofikiwa katika utekelezaji wa programu hii, Serikali imeanza mazangumzo na Benki ya Dunia ili kuwa na programu nyingine ya uboreshaji na uendeshaji wa miji nchini itakayoanza baada ya kwisha kwa programu hii ya sasa. Serikali itatoa kipaumbele kwa Miji na Manispaa ambayo haikuwepo kwenye programu awamu ya kwanza ikiwemo Mafinga Mjini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Cosato Chumi.

MHE. COSATO D. CHUMI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru. Kabla ya maswali yangu mawili ya nyongeza, napenda kutoa pongezi kwa Serikali kwa kukamilisha ujenzi wa barabara kati ya Mafinga na Igawa, ambayo ilikuwa imeharibika na kiasi cha kuwa chanzo cha ajiali nyingi ambazo zilipoteza maisha ya watu wengi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa nina maswali mawili ya nyongeza. Swali la kwanza, barabara zinazopitika mwaka mzima Mafinga ni wastani wa asilimia 24 tu; na Mafinga ni kitovu cha shughuli za kiuchumi za Wilaya ya Mufindi kutokana na mazao ya misitu na hivyo kuwa na mchango mkubwa sana katika uchumi wa Taifa letu. Je, Serikali, iko

tayari kuiangalia Mafinga kwa jicho la huruma na kuiongezea fedha *TARURA* Mafinga ili angalau barabara hizi ziweze kupitika kwa mwaka mzima? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, kwa mujibu wa hotuba ya Waziri ukurasa wa 83, *TARURA* inasimamia wastani wa barabara zenye urefu wa kilomita 100,000 na zaidi na katika hizo, lami haizidi kilometa 1,500, changarawe haizidi kilometa 24,000, za udongo hazizidi kilometa 85,000, madaraja zaidi ya 2,000 na makalavati zaidi ya 50,000. Je, Serikali iko tayari kuiangalia *TARURA* na kuiongezea fedha ama kupitia mfuko wa barabara ama kutafuta chanzo chochote? Kwa sababu ndiyo ambayo inasimamia barabara nyingi zinazobeba uchumi mkubwa wa kubeba mazao, malighafi na bidhaa kutoka vijijini kwenda *highway*?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Jafo.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza naomba kumpongeza bwana Chumi kwa sababu amekuwa mpiganaji mkubwa sana wa Mafinga katika kuhakikisha wananchi wake wanapata huduma bora za maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli, ukiangalia Mji wa Mafinga sasa unakua na eneo kubwa sana la uchumi. Ndiyo maana katika majibu yangu au majibu yetu, Naibu Waziri alizungumza kwamba Mafinga, Kasulu, Nzega na maeneo mengine ambako ile miji imechipua hivi sasa ambayo haikuwepo katika mpango wa kwanza, tunaliwekea mpango maalum. Kwa hiyo, Mheshimiwa Chumi nikuhakikishie kwamba Serikali itafanya tathmini ya kutosha nini kifanyike kwa Mafinga? Lengo ni kusaidia Mji wa Mafinga unaokua ambao vilevile unachangia uchumi hasa wa Taifa letu hili kwa ujumla wake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la kuongeza *financing* katika suala zima la *TARURA*, ni kweli. *TARURA* mwanzo tulifanya tathmini, mtandao wa barabara ulikuwa ni kilomita 108,000 lakini sasa hivi tathmini ya juzi, imefika kilomita 135,000,

kwa hiyo, *package* yake ni kubwa. Kwa kuliona hili, Serikali hivi sasa kupitia Mfuko wa Barabara inaendelea kufanya tathmini, nini kifanyike kwa lengo la kuangalia jinsi gani tuboreshe kwa ajenda kubwa ya kusaidia *TARURA* iweze kufanya kazi vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hata hivyo, tunaendelea kufanya *resources mobilization* kutafuta vyanzo vingine vya mapato na hasa kupitia wadau wetu wa maendeleo. Hapa niwashukuru *DFID* pamoja na *USAID* kwa kazi kubwa tunayoendelea kuifanya hivi sasa. Imani yangu ni kwamba kwa mkakati wa Serikali tunaoenda nao, huko mbele ya safari, tutahakikisha *TARURA* inafanya kazi vizuri kwa maslahi mapana ya Watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwakajoka.

MHE. FRANK G. MWAKAJOKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante, Mji wa Tunduma ni sawa na Mji wa Mafinga na mji huu uko mpakani mwa Tanzania na Zambia na ni sura ya nchi ya Tanzania ambayo inapitiwa na Mataifa zaidi ya nane.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mpango huu wa uboreshaji wa miji hasa kwenye miundombinu ya barabara, unatakiwa ufanyike pia katika Mji wa Tunduma: Je, Serikali imejipanga namna gani kuhakikisha kwamba Mji wa Tunduma unapata barabara bora katika mpango huu ambao utaanza mwaka 2020.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Jafo.

WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru ndugu yangu kwa swali zuri la Tunduma. Nami nikiri wazi kwamba Tunduma ni miongoni mwa miji inayokua na hata katika kutembea kwetu pale, tulitembelea maeneo ya

hospitali kuangalia miradi ya maendeleo, ni kweli kuna maeneo yana changamoto kubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kama nilivyosema awal kwamba ni mpango wa Serikali, kwa sababu kuna ile miji ambayo ilianzishwa baada ya mpango kuanza, ambapo tulikuwa tumepata dola za Kimarekani karibu milioni 254, lakini pia kupitia mradi wa *TSP* tumetumia karibu milioni 840. Kwa hiyo, katika mpango wa sasa ni kwamba tutaweka Tunduma na maeneo yote yale ambayo mwanzo hayakuhusishwa katika ule mpango wa awali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lengo kubwa ni kwamba, kama tulivyofanya katika miji yetu mikuu sasa hivi ukienda Mbeya, Tanga, Arusha, Dodoma, ukienda Babati, Iringa, Musoma, Tabora, kokote unakopita tumefanya uwekezaji mkubwa wa kujenga barabara za kisasa, kuimarisha miundombinu na tutaendelea katika hiyo miji mipya ambayo ipo Tunduma hapo baadaye.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Jafo. Tunaendelea na Mheshimiwa Esther Nicholas Matiko, Mbunge wa Tarime Mjini. Linaulizwa kwa niaba na Mheshimiwa Joyce Sokombi.

Na. 44

**Kupunguzwa kwa dawa na vifaa tiba
Mji wa Tarime**

MHE. JOYCE B. SOKOMBI (K.n.y. MHE. ESTHER N. MATIKO) aliuliza:-

Serikali imekuwa ikitoa vifaa tiba na dawa vyenye thamani ya Tsh. 4,000,000/= kila baada ya miezi mitatu kwenye zahanati za Halmashauri za Mji wa Tarime kupitia Wakala wa dawa (MSD); kwa miaka miwili iliyopita Serikali imepunguza ugawaji wa dawa na vifaa tiba kutoka thamani

ya Tsh. 4,000,000/= mpaka Tsh. 166,000/=; mfano zahanati ya Gamasara imepokea dawa na vifaa tiba vyenye thamani hiyo:-

Je, ni kwa nini Serikali iliamua kupunguza mgao wa dawa kutoka Tsh. 4,000,000/= mpaka Tsh. 166,000/= ilhali idadi ya watu inazidi kuongezeka katika Halmashauri ya Mji wa Tarime na Majimbo ya Jirani?

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais (TAMISEMI), naomba kujibu swali la Mheshimiwa Esther Nicholas Matiko, Mbunge wa Tarime Mjini, kama lfuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kupungua kwa bajeti ya dawa katika Halmashauri ya Mji wa Tarime kunatokana na tathmini ya uwezo wa kuagiza na kutumia dawa wa vituo vya kutolea dawa katika Mji wa Tarime. Mfano, Zahanati ya Gamasara, ilitengewa na kupatiwa kiasi cha shilingi milioni 17.25 katika mwaka wa fedha 2018/2019 na tarehe 30 Juni, 2019, zahanati hiyo ilikuwa imetumia kiasi cha shilingi milioni 4.25 pekee na hivyo kiasi cha shilingi milioni 13 ilichopewa kutumia katika mwaka husika kubakia Bohari ya Dawa (MSD). Hivyo tunazielekeza Halmashauri zote na vituo vya kutolea huduma za afya, kwamba wawe wanazingatia mipango yao ya bajeti katika manunuzi ya dawa na vifaa tiba ili kuweza kuhudumia wananchi ipasavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Joyce Sokombi, swali la nyongeza!

MHE. JOYCE B. SOKOMBI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Napenda tu kuuliza maswali mawili ya nyongeza. Zahati ya Kenyamanyori ambayo inatoa huduma kwa Kata mbili ambayo ni Nyandoto na Ketare. Wananchi wa maeneo yale wamejitolea kwa nguvu zao, wamejenga jengo la wazazi ambalo ni kiliniki ya wanawake kufikia lenta, pia nguvu ya Mbunge, ameweka pake mifuko 20: Je, ni lini Serikali, itaongeza nguvu kuweza kufikia kumaliza jengo lile la kiliniki ya mama na mtoto? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pili: Je, ni lini Serikali itapeleka dawa katika Zahanati ya Gamasara kulingana na kiasi cha fedha kilichobaki *MSD*?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu ya maswali hayo ya nyongeza.

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA (MHE. MWITA M. WAITARA): Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kwamba Zahanati ya Kenyamanyoli kuna nguvu ya ujenzi inaendelea pale na kama Mheshimiwa Mbunge alivyosema, lakini kwa mwaka huu wa fedha Halmashauri ya Mji wa Tarime imetenga fedha lakini kutoka kwenye Bajeti ya Serikali Kuu tutaangalia kitachowezekana ili kusaidia nguvu za wananchi hawa ambao wamejitolea ili nguvu yao isiweze kupotea bure. Kwa hiyo, tuendeleo kuwasiliana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI tuone tunafanya kitu ili kuongeza nguvu watu wote katika eneo hili waweze kupata huduma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili anauliza kama tunapeleka dawa kwa fedha ambayo imebaki. Nimesema katika jibu la msingi kwamba waliomba milioni 17, bado zimebaki milioni 13. Wizara hatuna shida kupeleka madawa katika Zahanati hii wala mahali pengine popote pale, maelekezo ya Serikali ni kwamba kadri ambavyo bajeti imepangwa mahitaji ya wananchi ni Watumishi wetu katika eneo hili wajitahidi kuagiza dawa, dawa zipo kwa hiyo kama

wanauhitaji fedha zimebaki zipo ni wao wapeleke madai yao tutoe maelekezo, wananchi wa Kamasala, Kenyamanyoli na maeneo mengine waweze kupata huduma ambayo ilitarajiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante tunaendelea na Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Watoto, Mheshimiwa Susan Anselm Lyimo Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

Na. 45

**Serikali Kuacha Kutoza Gharama Miili ya Marehemu
Waliohifadhiwa Mochwari**

MHE. SUSAN A. LYIMO aliuliza:-

Serikali ina utaratibu wa kutoza gharama miili ya marehemu iliyohifadhiwa katika vyumba vya kuhifadhiwa maiti (Mochwari) Hospitalini na hivyo kusababisha vikwazo na simanzi kwa wanafamilia wasiokuwa na uwezo wa kulipa gharama hizo:-

Je, ni lini Serikali itaacha kutoza gharama miili ya marehemu wanaofia hospitali na kuhifadhiwa katika vyumba vya kuhifadhiwa maiti (Mochwari) ili kupunguza simanzi kwa wafiwa?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Afya majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Naibu Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Susan Anselm Lyimo Mbunge wa Viti Maalum, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili miili ya marehemu wanaofia hospitali au nje ya hospitali iweze kuhifadhiwa na kustiriwa kwa heshima inahitaji kutunzwa kwenya majokofu yenye ubaridi mkali na wakati mwingine kuwekewa dawa za kusaidia isiharibike.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Sera ya Afya ya mwaka 2017, wananchi wanapaswa kuchangia gharama za afya ikiwa ni pamoja na matibabu na hata huduma za uhifadhi wa maiti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, panapotokea changamoto ya mwananchi kushindwa gharama za uhifadhi wa maiti mwananchi huyo anapaswa kutoa taarifa kwa uongozi wa hospitali husika ili kupata maelekezo ya namna ya kutatua changamoto hiyo. Ili kuondokana na changamoto kama hizi wananchi wanahimizwa kujiunga na Bima ya Afya kwa lengo la kupunguza gharama za matibabu toka mfukoni.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Susan Lyimo.

MHE. SUSAN A. LYIMO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana na namshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake japo hayaridhishi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli Sera ya Afya inazungumzia suala la uchangiaji, lakini vilevile Serikali itakubaliana nami kwamba Tanzania bado watu wengi ni maskini lakini kubwa zaidi maiti inapaswa kupata heshima yake na ndiyo sababu inahifadhiwa na uhalisia unaonesha wazi, kwamba watu wengi wameshindwa kutoa maiti hizo na matokeo yake tumeona hata hivi majuzi pale Muhimbili Mheshimiwa Rais akitoa takribani 5,000,000 kwa yule Mama kwa ajili hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa najjuliza Mheshimiwa Rais ataenda kila mahali kutoa hizo fedha. Nilitaka kujua sasa Serikali ina utaratibu gani wa muda mfupi na muda mrefu kuhakikisha kwamba wale wenye matatizo makubwa

ambao wanashindwa kabisa wanakabidhiwa maiti zao kwa wakati? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili Mheshimiwa Waziri amesema kweli watu wajunge kwenye Bima ya Afya nami nakubaliana naye, lakini Serikali hii mpaka leo tunapooonea ni asilimia takribani 33 tu ya watu waliojiunga kwenye Bima ya Afya. Nini mkakati wa Serikali kuhakikisha kwamba hiyo asilimia 66 nayo inajunga kwenye Bima ya Afya ili tuondokane kabisa siyo tu na tatizo la kutoa maiti hospitalini, vilevile wananchi wapate afya kama haki yao ya msingi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante? *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana. Mheshimiwa Naibu Waziri majibu ya maswali haya ya nyongeza.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, mtu anapokwenda kupata matibabu kuna matokeo mawili anaweza akapona au akapoteza maisha. Nami naomba niseme tu kwamba hakuna maiti ambayo imezuiliwa moja kwa moja au tumezishikilia moja kwa moja kutokana na kwamba mtu ameshindwa kutoa gharama za matibabu. Serikali mimi pamoja na Waziri wangu na Waheshimiwa Wabunge wengi wamekuwa wanatufuata, nitumie fursa hii kuwaomba wananchi katika ambao wanapata huduma katika hospitali zetu kubwa na hii tumekuwa tunaipata changamoto katika Hospitali ya Mloganzila, Hospitali ya Muhimbili na maeneo mengine kufika ofisi ya Ustawi wa Jamii katika hospitali husika, pale watapewa malekezo sahihi ya utaratibu wa kufanya na utaratibu wa kulipa, wanaweza wakapewa maelekezo ya kulipa taratibu. Siyo jukumu na nasi kama Serikali hatuzuii ile miili lengo ni kuhakikisha kwamba tunaweka utaratibu mzuri zaidi kuhakikisha kwamba yale madeni yanalipwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nitoe mfano kwa Mheshimiwa Mbunge hospitali ya Temeke kati ya Juni na

Agosti mwaka huu ambao tunakaa tunaongelea wagonjwa wa msamaha kwa mwezi Juni, Temeke yake walikuwa ni wagonjwa 4,949, Julai wagonjwa 4, 816, mwezi Agosti wagonjwa 4, 809, na jumla yote ukikaa ukipigia hesabu ni takribani zaidi ya milioni 500.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo suala la kuwa na mgonjwa amefariki haiondoi jukumu la ndugu na jamaa wa yule mgonjwa kuhakikisha kwamba wanalipia zile gharama. Kama nilivyosema utaratibu tumeweka wa Serikali kupitia Idara za Ustawi wa Jamii katika hospitali husika mgonjwa ama ndugu wanapaswa kwenda pale na watapewa utaratibu sahihi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali lako la pili umeongelea kwamba asilimia 33 tu ya wananchi wako katika Bima ya Afya hii ni kweli tumeliona hilo, kusudio la Serikali ni kuleta Muswada wa Bima ya Afya ndani ya Bunge hili na huu mchakato umefikia hatua nzuri tunategemea kwamba ikifika Bunge la Novemba, Muswada huu tutaleta ndani ya Bunge lako Tukufu. Lakini katika kipindi cha mpito tumeona umuhimu na haja na uhitaji wa wananchi, tunataka sasa tufanye uzinduzi wa vifurushi ambavyo vitakuwa ni rafiki zaidi wananchi wa kawaida wanaweza wakavimudu kwa lengo kuhakikisha kwamba hii changamoto ambayo tunaipata wakati Serikali tumeboresha sana Sekta ya Afya, lakini uwezo wa wananchi kugharamia huduma za afya umekuwa ni changamoto ili wananchi sasa na kwa sababu wananchi tayari wameshahamasika tunaamini tutakapokuja na hivi vifurushi mbadala ambavyo tunategemea tutavizindua hivi karibuni itaongeza wigo mkubwa sana wananchi kuweza kujiunga nje ya wale ambao wamekuwa ni Watumishi wa Umma.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Faida.

MHE. FAIDA MOHAMED BAKAR: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipatia nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza:

Mheshimiwa Mwenyekiti, kila binadamu ni maiti mtarajiwa, inauma sana kuona maiti inalipiwa na kama mtu hajapata hela ya kulipia maiti yake maiti ile ndiyo haizikwi na familia. Mimi naona bora Serikali ingebadilisha huu mfumo naomba sana na Bunge hili naomba mnikubalie kwa sababu iletwe hapa tukubali Wabunge iondolewe hii na Serikali kwa sababu jamani maiti ni maiti ina heshima zake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa je ikiwa yule mtu maskini hahehoi anatoka kijijini maiti yake hakuweza kuilipia, kila zikiongezeka siku ile bili inaongezeka, kama mtu hakuweza kuilipia ile maiti Serikali inapeleka wapi ile maiti, inamzika kwa heshima zote au inafanya nini, nataka kujua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante? *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Faida umeeleweka vizuri, Mheshimiwa Waziri wa Afya majibu ya swali hilo.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimshukuru sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu mazuri lakini nimshukuru sana Mheshimiwa Faida Bakar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kweli wote tunathamini maiti lakini naomba niweke wazi ndiyo maana nimesimama. Hatulipii maiti kimsingi kitu ambacho tumekifanya kwenye hospitali zetu tunampokea mgonjwa tuhakikishe anapata matibabu, iwe ana pesa au hana fedha. Nitoe mfano, kama mgonjwa amelazwa ICU kwa siku ni 500,000 huduma za dawa muhimu na hiyo ni Muhimbili, lakini tukiangalia hospitali za *private ICU* kwa siku ni 2,500,000. Kwa hiyo, tunachofanya ni kulipia gharama ambazo mgonjwa alipatiwa siyo maiti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Naibu Waziri ameliweka vizuri.

(Hapa baadhi ya Wabunge walizungumza bila kufuata utaratibu)

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Ahaa ndiyo ukweli! mgonjwa amepewa huduma...

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tutulie. Kama kuna tatizo kwenye hilo baadae mumuone Mheshimiwa Waziri ili mliweke sawa. Mheshimiwa Ummy.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo hatudai maiti, tunadai gharama ambazo mgonjwa amepatiwa huduma. Mheshimiwa Naibu Waziri ameeleza upo utaratibu kuna Ofisi za Ustawi wa Jamii katika hospitali zetu, Mimi na Naibu Waziri tumeshasamehe wagonjwa takribani wengi tu ambao wanashindwa kulipia maiti. Kwa hiyo, badala ya Waheshimiwa Wabunge kulalamika tuwahimize wananchi wetu wakate Bima za Afya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka kutoa mfano wote tumeona kwenye mitandao, Mama anashangilia Mume amerudi nyumbani kwa sababu ametoka kwa nyumba ndogo, matarumbeta ni shilingi ngapi ambayo amekodi? wamenunua madera sare, wameweka mishkaki, gharama pale ni kama 300,000. Toto Afya Card Bima ya Afya ya mtoto ni Shilingi 50,400, halafu mtu leo analalamika sina fedha nisaidiwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuondoke katika..... kama kweli tunataka kupata huduma bora za afya, lazima wananchi wawe tayari kujiunga na Mifuko ya Bima ya Afya. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Ummy Waziri wa Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto umeleweka, kama kuna changamoto yoyote ambayo inahusiana na maiti mtamuona Mheshimiwa Ummy ataweka sawa.

Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Mheshimiwa Mwantakaje Haji Juma Mbunge wa Bubu, sasa aulize swali lake.

Na. 46

Kujenga Vituo vya Ushauri Nasaha

MHE. MWANTAKAJE HAJI JUMA aliuliza:-

Wananchi wengi wamekuwa wakiathirika kisaikolojia:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kujenga vituo vya ushauri nasaha.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Naibu Waziri wa Afya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mwantakaje Haji Juma, Mbunge wa Bubu, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali inatambua kuwa wananchi wengi wamekuwa wakiathirika kisaikolojia kutokana na matukio na changamoto mbalimbali za maisha ikiwemo magonjwa, umaskini wa kipato, kufiwa, ukosefu wa ajira, kufanyiwa vitendo vya unyanyasaji, ukatili na kadhalika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali kwa kutambua umuhimu wa kuwapatia huduma watu walioathirika kisaikolojia imechukua hatua mbalimbali ikiwemo kuhakikisha uwepo wa wataalam wa kutosha wa kutoa huduma ya ushauri wa Kisaikolojia. Kupitia Ofisi ya Rais, TAMISEMI, Serikali imeajiri Maafisa Ustawi wa Jamii katika

Halmashauri zote 185, kwa baadhi ya Halmashauri nyingine Maafisa hao wako hadi katika ngazi ya Kata. Lengo la Serikali ni kuwa na Maafisa Ustawi wa Jamii hadi ngazi ya Kata katika Halmashauri zote ili wananchi waweze kufikiwa na kupata huduma kwa urahisi na kwa haraka ili kuwaondolea athari zitokanazo na matatizo ya kisaikolojia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kuhakikisha wananchi wenye matatizo ya kisaikolojia wanaata huduma zenye kiwango cha ubora, Serikali imeandaa mwongozo wa utoaji msaada wa kisaikolojia wa kijamii kwa watoto walio katika mazingira hatarishi na vijana wa mwaka 2014 (*The National Guideline for Psychosocial Care and Support Services for MVC and Youth 2014*), na mwongozo wa Utoaji wa Msaada wa Kisaikolojia na Jamii (*The National Guideline for Provision of Psychosocial Care and support Services of 2019*) pamoja na taratibu za uendeshaji (*Standard Operating Procedure (SOP)*). Pia Maafisa Ustawi wa Jamii na Wataalam wengine wameendelea kujengewa uwezo katika eneo hili la utoaji wa Msaada wa Kisaikolojia na Kijamii ili waweze kutoa huduma bora na kwa weledi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuchukua fursa hii kusisitiza wananchi watumie wataalam wetu wa Ustawi wa Jamii waliopo katika Ofisi ya Halmashauri ili waweze kupata huduma za ushauri wa kisaikolojia. Aidha, Serikali itaendelea kuajiri wataalam kadri inavyowezekana ili kuhakikisha wananchi wanapata huduma hii muhimu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwanyakaje.

MHE. MWANTAKAJE HAJI JUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa majibu mazuri ya Serikali lakini niombe Serikali. Je, Serikali ina mkakati gani wa kuondoa kabisa vitendo hivi vya udhallilishaji hasa vya kijinsia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu mafupi ya swali hilo la nyongeza ambalo ni fupi pia.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli kumekuwa na changamoto kubwa na ongezeko la vitendo vya ukatili wa kijinsia nasi kama Serikali tumeliona hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwaka 2017 tuliandaa mpango mkakati wa kutokomeza ukatili wa kijinsia dhidi ya wanawake na watoto ambao unatambulika kama MTAKUWA na katika mpango mkakati huu Serikali imetoa maelekezo ya kuanzishwa Kamati za Ulinzi wanawake na watoto katika ngazi zote kuanzia ngazi ya Taifa mpaka ngazi ya Kitongoji na Vijiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile tumeendelea kutoa elimu katika jamii kuhusiana na masuala haya lakini tumeendelea kushirikiana na wenzetu wa Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na Idara ya Mahakama na Jeshi la Polisi kuhakikisha kwamba tumeanzisha madawati ya jinsia takribani 417 katika Jeshi la Polisi, vilevile tumeendelea kufanya kazi kwa karibu sana na Idara ya Mahakama pamoja na wenzetu wa Katiba na Sheria kuhakikisha kwamba mashauri haya yanapotokea basi hatua za haraka zichukuliwe dhidi ya wale watuhumiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, rai yangu kwa jamii, nitumie fursa hii kusema matukio mengi ya ukatili wa kijinsia yanafanywa na watu ambao wako karibu na ndani ya familia, niombe sana familia wasimalizane ndani ya familia na badala yake watoe ushirikiano kwenye vyombo vya dola ili hatua stahiki ziweze kuchukuliwa. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Ritta Kabati swali la nyongeza.

MHE. RITTA E. KABATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niulize swali dogo la nyongeza:

Kwa kuwa watoto wengi sana wamekuwa wakifanyiwa vitendo vya kikatili na wamekuwa wakiathirika

kisaikolojia. Ni kwa nini Serikali sasa isiwe na mpango maalum wa kuanzisha haya madawati katika shule, kwa sababu watoto wanavyofanyiwa vitendo vya kikatili wanashindwa kwenda katika madawati huko mtaani? *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu ya swali hilo zuri sana.

WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimpongeze sana Mheshimiwa Ritta Kabati kwa kazi kubwa na nzuri anayofanya katika masuala ya kupambana na vitendo vya ukatili dhidi ya wanawake na watoto ikiwemo kwa wananchi wa Iringa, ninaamini wanawake wa Iringa watamrudisha Bungeni ili aendelee kuwasemea. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli tumeona kwamba watoto wengi wako katika shule zetu, shule za msingi na shule za sekondari, kwa hiyo kama Wizara tayari tumemuandikia Mheshimiwa Waziri wa TAMISEMI Mheshimiwa Jafo ili sasa tumemuelekeza kwamba katika kila shule ya msingi na sekondari ya Serikali na shule Binafsi kuanzishwe madawati ya ulinzi na usalama wa watoto katika maeneo ya shule ili pale mtoto ambapo amefanyiwa vitendo vya ukatili kwa sababu pia wazazi hatuna muda majumbani, kwa hiyo, angalau pale akiwepo katika mazingira ya shule mtoto ataweza kujua kwamba anaenda katika sehemu gani na ni Mwalimu gani na katika muda gani naweza kueleza matatizo yangu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia tumewaelekeza Maafisa Maendeleo ya Jamii wa Kata zote wawe pia wanatembelea shule hizi na Maafisa Ustawi wa Jamii mara kwa mara kwa ajili ya kutoa elimu lakini kuwasikiliza watoto ambao wanafanyiwa vitendo hivi vya ukatili. Kwa hiyo, Mheshimiwa Ritta ninaahidi tu kwamba tayari tumeanza kufanyia kazi na tunaendelea na majadiliano na wadau wetu ili angalau tuanze katika Mikoa ambayo vitendo vya ukatili dhidi ya watoto ni vingi sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, najua na wewe masuala haya huwa yanakugusa kwa karibu zaidi. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Ummu Mwalimu kwa maelezo hayo mazuri nategemea kazi hii itafanyika vizuri. Waheshimiwa maswali ni mengi tunaendelea na Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, Mheshimiwa Emmanuel Papian John, Mbunge wa Kiteto, sasa aulize swali lake.

Na. 47

Ujenzi wa Barabara ya NARCO (Hogoro) - Kibaya – Orkesumet – Oljoro - Arusha kwa Kiwango cha Lami

MHE. EMMANUEL P. JOHN aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itajenga barabara ya *NARCO* (Hogoro) Kibaya – Olkesumeti – Oljoro - Arusha kwa kiwango cha lami?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Emmanuel Papian John Mbunge wa Kiteto, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, mradi wa ujenzi wa barabara ya *NARCO* (Hogoro) hadi Kibaya – Olkesumeti - Oljoro hadi Arusha yenye urefu wa kilomita 450 uko katika hatua ya upembuzi yakinifu, usanifu wa kina na maandalizi ya nyaraka za zabuni. Kazi hiyo inafanywa na Mtaalam Mshauri M/S *Cheil Engineering Co. Limited* wa Korea Kusini akishirikiana na *Inter-Consultant Ltd* wa Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mtaalam Mshauri tayari amewasilisha taarifa ya awali (*Draft Final Report*) mwezi Julai mwaka 2019 kwa Wakala wa Barabara Tanzania (*TANROADS*) na kupatiwa maoni kuhusu mapungufu ambayo tayari ameagizwa kuyafanyia kazi. Taarifa ya Mwisho ya Usanifu (*Final Design Report*) inatarajiwa kukamilika ifikapo mwishoni mwa Septemba, 2019.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya usanifu kukamilika na gharama kujulikana, Serikali itaanza ujenzi wa barabara hii kwa awamu kulingana na upatikanaji wa fedha.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Papian swali la nyongeza.

MHE. EMMANUEL P. JOHN: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwanza kwa barabara hii ni ahadi ya Mheshimiwa Rais wa Awamu ya Nne mwaka 2015 ahadi hiyo iliendelea kuwekwa kwenye ilani kutokana na uzalishaji wa mazao ya kutosha ya mahindi, Alizeti, Mbaazi, ufuta na mazao mengine. Tunayo minada mingi mikubwa ya mifugo minada ya Dosidosi, minada ya Kibaya, minada ya Raiseli, na kwa umuhimu wa barabara hii, nilitaka kuomba kwamba Jitihada za Serikali ni lini sasa zitafanyika ili hii barabara iweze kutumika na mazao ya wakulima kutoka Wilaya ya Kilindi, Simanjiro, Kiteto, Kongwa, haya mazao yaweze kuhama kwenda Dar es Salaam kwengineko ili wakulima wetu waweze kupata faida kwenye maeneo hayo? Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKA): Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nimpongeze sana Mheshimiwa Mbunge kwa sababu amekuwa akifanya juhudi nyingi sana kuhakikisha kwamba eneo hili la Kiteto linaunganishwa vizuri na juhudi kwa kutokana na umuhimu kama alivyotajwa Mheshimiwa Mbunge tunafahamu sote kwamba eneo hili na uzalishaji mkumbwa na mazao, eneo hili lina mifugo, eneo hili pia lina changamoto na wananchi wengi sana wapo katika maeneo hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, juhudi zimeshaanza, kama nilivyojibu kwenye jibu la msingi kwamba tuko harakati ya kufanya ujenzi na tunaenda vizuri na hatua hiyo ya usanifu kwa hiyo Mheshimiwa uvute subira tu na eneo hili kwakweli tumeliangalia vizuri kwa sababu hata ile barabara kubwa kutoka Handeni litapita kwenye eneo hili lakini pia kwenye mwaka huu wa fedha tutasanifu barabara kutoka babati kuja katika eneo hili kwa hiyo vuta subira tumejipanga vizuri tunakuja kutengeneza barabara ahsante sana.

MWENYEKITI: Ahsante sana naona Waheshimiwa Wabunge wengi mnataka barabara basi nitajitahidi niwape kidogo Mheshimiwa Marwa, Mheshimiwa Mwamoto Mheshimiwa Esther.

MHE. MARWA R. CHACHA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nikushukuru sana kwa niaba ya Wananchi wa Serengeti naomba kuuliza ni lini barabara ya Makutano Sanzate, Mugumu, Tabora B, Kilensi, Loliondo Mto wa Mbu itakamilika na nilini watapata fidia?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu Mafupi kwa swali hilo fupi.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, nimpongeze tu Mbunge kwa sababu anafuatilia hii barabara na anafahamu hatua nzuri ambayo barabara hii muhimu imefikiwa kwa sababu tunao mradi wa kutoka makutano sanzate ambapo tupo karibu asilimia 85 ya Ujenzi wa barabara hiyo na muda mrefu tunaendelea kuijenga lakini tunatoka Sanzate tunakwenda Nata tunafahamu kwamba tupo kwenye hatua ya kumpata mkandarasi ili ujenzi uendelee lakini kutoka Sanzate kwenda Mugumu na sehemu ya barabara pia upande ule wa kutoka Loliondo kwenda Salensi *Junction* kuna mradi unaendelea. Barabara hii ni muhimu sana kwa sababu harakati za kuijenga barabara hii kutoka makutano kwenda hadi Mto wa Mbu ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mwamoto, alafu Mheshimiwa Esther.

MHE. VENANCE M. MWAMOTO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi hii nimweze kuuliza swali la nyongeza, tulipata Kilolo Kata ya Dabaga, Nangage, na Boma la Ng'ombe tulipata mradi kupitia mradi kupitia EU ya kilometa 18 wa lami na moja ya sharti ilikuwa ni lazima wananchi wakubali kutengenezewa barabara bila fidia, wananchi waliitikia na kubomoa wenyewe nyumba zao na baadhi ya miundombinu. Sasa tulikuwa tunaomba kwakuwa mradi huo ulikuwa haujaanza Serikali itakuwa tayari sasa kuwaondoa wasiwasi wale wananchi wale ambao wamekosa kabisa amani itakuwa tayari kusema lini au mradi huo ukoje?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu kwa ufupi wa swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza niseme tu barabara hii inasimamiwa na wenzetu upande wa *TARURA* lakini nafahamu pia hatua nzuri ambayo imefikwa. Labda kubwa tu nimpungeze tu Mheshimiwa Mwamoto kwa kuwaamasisha wananchi kwa ridhaa yao wenyewe najua na wewe umewaamasisha sana na niwapongeze kwa kweli kwa kukubali kwamba wanaona faida ya hii barabara ya ambayo itapita maeneo pamoja na kwamba barabara ni ya kwao na maendeleo ya wananchi wenyewe. Kwa hiyo, nakupongeza sana Mheshimiwa Mwamoto kwa kazi nzuri uliyofanya nafikiri ni jambo la kuingwa na maeneo mengine tukipata wananchi kwa ridhaa yao kupisha mradi inatuarakishia kwenda kufanya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo niwahakikishie wananchi hawa ambao wamepisha barabara hii muhimu tu kwamba ipo tu kwenye hatua ya ujenzi na mkandarasi ameshapatikana kwa taarifa nilizokuwa nazo na inafadhiliwa na hii barabara na wenzetu wa EU kwa hiyo

wavute subira kwamba barabara hii kwa vile mkandarasi amepatikana itaenda kujengwa kwa haraka na huduma itakuwepo katika maeneo haya ya kilolo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Esther.

MHE. ESTHER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru, naomba niulize swali dogo la nyongeza, najuwa kuna ujenzi wa barabara kutoka Mbezi Mwisho ile ya Kimara, Goba, mpaka Makongo mpaka kutokea *Survey*. Sasa kwa upande wa Goba tayari huu mradi umekamilika kwa upande wa Jimbo la Kawe kumejengwa kilometa moja na ninajua Mheshimiwa Naibu Waziri kuna bilioni nne za *TARURA* kwa ajili ya fidia sasa hivi ule mradi kwa upande wa Jimbo la Kawe umesismama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilitaka kujuwa ni lini sasa kwa upande wa Kawe kuanzia kwenye mpaka wa Goba mpaka *Survey* utakamilika kwa sababu wananchi tayari wako tayari kutoa maeneo yao kwa sababu hii barabara kwa kweli haipitiki na inawasaidia sana wakazi wa Mkoa wa Dar es Salaam kupunguza foleni? Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Mbunge atakubaliana na mimi kwamba kazi kubwa sana kazi nzuri sana imefanyika kupunguza msongamano katika jiji la Dar es Salaam na ninafahamu pia kwamba Mheshimiwa Mbunge unafahamu kumekuwepo na changamoto baadhi ya watu kunapokuwa na harakati za kulipa fidia wanakuwa na mahitaji labda kuna mambo kadhaa wa kadha kwa sababu hiyo saa nyingine inatucheleweshwa kwamba kukamilisha ili tuendelee.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu hiyo Serikali ilikuwa inafanya juhudi za kuhakikisha kwamba kwanza eneo la fidia linakaa vizuri kwamba watu wote wanaridhika watu

wote wanakuwa wamelipwa ili mradi uweze kuendelea kwahiyo nikusihi Mheshimiwa Mbunge uvute subira lakini pia endelea kuamasisha wananchi hawa ambao saa nyingine wanaweka pingamizi kidogo kwenye maeneo yao wanatucheleweshwa kwenye mradi. Kwa hiyo, tukimalizana na wananchi tutaenda kumaliza eneo hilo kufanya ujenzi wa lami uweze kukamilika maeneo yote ambayo tayari tumeshakuwa na mkataba. Ahsante sana.

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri najuwa Wabunge mnamambo mengi lakini Mheshimiwa Naibu Waziri yupo vizuri anazielewa barabara zote na changamoto zake, lakini kutokana na muda na nimeshatoa upendeleo wa maswali matatu naomba tuendeleo na swali nyingine, tunaendelea na Mheshimiwa Shaabani Omari Shekilindi Mbunge wa Lushoto.

Na. 48

**Barabara ya Mlalo – Ngwelo Mpaka Mashewa
Kuipandisha Hadhi**

MHE. SHAABANI O. SHEKILINDI aliuliza:-

Barabara ya Mlalo kupitia Ngwelo – Mlalo –Makanya-Mlingano mpaka Mashewa ni ya muda mrefu sana ipo chini ya halmashauri licha ya kwamba barabara hiyo ni kichocheo muhimu cha uchumi katika majimbo manne ya Lushoto, Mlalo, Bumbuli na Korogwe Vijiji.

Je, ni lini Serikali itaipandisha hadhi barabara hiyo na kuwa chini ya *TANROADS* kutokana na umuhimu wake kiuchumi kwa wananchi wa majimbo hayo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu ya Swali hilo.

**NAIBU WAZIRI UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO
(MHE. ELIAS J. KWANDIKWA)** alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla sijajibu swali ninaomba kwenye jibu langu nifanye marekebisho kidogo Mheshimiwa Mbunge kuna kosa la kiuchapaji ni Mbunge wa Lushoto siyo Mbunge wa Bumbuli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi Uchukuzi na Mawasiliano napenda kujibu swali la Mheshimiwa Shaabani Omari Shekilindi Mbunge wa Lushoto, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, barabara iliyotajwa na Mheshimiwa Mbunge kwa sasa ni barabara ya wilaya inayohudumiwa na Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (TARURA).

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya Serikali kuanzisha Wakala wa Barabara za Vijijini na Mijini (TARURA), imesitisha utaratibu wa kupandisha hadi barabara za Wilaya kuwa barabara za Mikoa (kwa kigezo cha kutohudumiwa ipasavyo) kwa vile TARURA imeanzishwa mahsusi kwa jukumu la kuendeleza barabara za wilaya nchini kikiwemo barabara ya Mlalo kupitia Ngwelo – Mlalo- Makanya – Mlingano mpaka Mashewa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pale inapobidi barabara kupandishwa hadhi, upandishaji wake utafanyika kwa kuzingatia vigeo vya kitaalam kwa mujibu wa Sheria ya Barabara Na. 13 ya Mwaka 2007 na kanuni zake za Mwaka 2009. Hivyo, Mheshimiwa Mbunge anashauriwa kufuata taratibu zilizoweka katika Sheria tajwa ili barabara hiyo ipandishwe hadhi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Shaabani Shekilindi na Mheshimiwa Martha Mlata

MHE. SHAABANI O. SHEKILINDI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nikushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza maswali mawili ya nyongeza, barabara hii ya Mlalo, Ngwelo, Mlola, Makanya, Milingano mpaka Mashewa ambazo ni kilomita 53. 7 inapita kwenye halmashauri tatu na majibo manne. Na

barabara ya kutoka dochi Ngulu hadi Mombo ambayo yenye kilometa 16.3 inapita kwenye halmashauri mbili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, na isitoshe tumeandika barua ya kupandisha hadhi barabara hizi kabla ya kuanzishwa kwa *TARURA* lakini mpaka sasa hakuna kinachoendelea zaidi ya wananchi kuendelea tabu ya usafiri pamoja na mazao yao. Je, Serikali ina mkakati gani wa haraka barabara hizi ziweze kushughulikiwa kwa haraka ili tukiendelea kusubiri upandishwaji wa hadhi wa barabara hizi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili kwakuwa mheshimiwa Waziri wewe mwenyewe ni shahidi kwa kuona barabara hii ya dochi Nguli Mombo na kuongea na wananchi wa kijiji cha Nguli na ukawahidi kwamba changamoto hii utaimaliza. Je, upo tayari sasa kutuma wataalam wako kwenda kuona hali halisi ya barabara hiyo ili kuondoa kadhia wanayoendelea kuipata wananchi wa Nguli?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu hayo ya nyongeza.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, barabara hizi anazotaja Mheshimiwa Mbunge ni kweli kwamba inapita katika maeneo mengi kwa maana jimbo lake la Lushoto, Jimbo la Mlalo, Jimbo la Bumbuli, na Korogwe vijijini na eneo hili ni muhimu sana kwa sababu inapitisha watali wengi kwenda kwenye hifadhi yetu ya Mkomazi lakini pia kuna uzalishaji mkubwa wa mazao na nilitembelea eneo hili nilishuhudia changamoto ambazo ziko kwenye barabara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kwa kujibu swali lake niseme tu mkakati wa kwanza mkubwa ni uanzishwaji wa *TARURA* na *TARURA* wamefanya kazi kubwa wa kuzitambua barabara zote nchini kwa lengo la kuhakikisha kwamba barabara zinapata bajeti au zinapata fedha kulingana na changamoto na hali ya barabara ilivyo kwa hiyo hii zoezi

ilikuwa inafanyika na kazi ya *TARURA* ilipokamilika imepelekwa taarifa zimepelekwa kamati maalum ambayo inashirikisha wenzetu wa TAMISEMI wenzetu wa Wizara inayoshughulikia mambo ya utalii wenzetu wa Wizara ya ardhi kwa hiyo kamati muhimu hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme tu Mheshimiwa Mbunge anahitaji wataalam waende nimuelekeze tu Meneja wa *TANROAD* wa Mkoa wa Tanga na *coordinator* wa *TARURA* wa Mkoa wa Tanga watembelee barabara hizi mbili muhimu ili waweze kushauri kamati maalum tuone namna gani ya kuzifanyia matengenezo makubwa barabara hizi. Kwa hiyo, Mheshimiwa Mbunge naomba uvute subira nitaifuatilia kuona wataalam wanatembelea eneo lako ili kuweza kuwezi hizi juhudi ambazo unazifanya Mheshimiwa Mbunge kuhakikisha kwamba wananchi wako wanapata huduma nzuri ya barabara katika maeneo haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nitaifuatilia na niwaombe hao kwa sababu ni wajumbe wa bodi ya barabara kwenye mkoa mapendekezo yatakatayokuwa nayo pia wayazungumze katika bodi ya mkoa ili tuweze kuzitendea haki barabara hizi.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Martha Mlata swali fupi la nyongeza.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante, kwanza naomba nishukuru sana Serikali ya Awamu ya Tano kwa kuweza kukamilisha daraja la Sibiti na hiyo ni kwa niaba ya wananchi wa Mkoa wa Singida pamoja na Simiyu kwa thamani ya daraja lile nilikuwa naomba nimuulize mheshimiwa Naibu Waziri, ili tuweze kuwa na dhamani ya daraja lile ni ujenzi wa Barabara ya lami unaotoka Iguguno, Nduguti, kupita Sibiti, Meatu na kuendelea mpaka Bunda ili wananchi wale waweze kufanya shughuli za maendeleo. Je, ni lini Serikali itaanza Ujenzi huo kama ilivyoahidi? Ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu ya Swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI UCHUKUZI NA MAWASILIANO (MHE. ELIAS J. KWANDIKWA): Mheshimiwa Mwenyekiti, nampongeza sana Mheshimiwa Mlata kwa sababu umekuwa umefuatilia barabara zote za Mkoa wa Singida na ninafahamu hata sasa tuna ujenzi mkubwa mwingine unaendelea katika daraja la Msingi ili tuweze kuwaunganisha wananchi wa Wilaya ile ya Kiomboi na waweze kupita nao Sibiti. Kwa hiyo, tunaendelea na ujenzi na ujenzi unaendelea vizuri, lakini niseme tu kwamba mkakati mkubwa wa kuiboresha barabara hii ambayo ni muhimu sana itapunguza pia wasafiri wanaokwenda Arusha, wanaokwenda Manyara, wanaokuja Singida.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kukamilika daraja lile tunajenga kiwango cha lami kilometa 25 ili eneo lote la bonde hili ambalo lilikuwa na changamoto kubwa wananchi waweze kupita vizuri ujenzi ule unaendelea kilometa 25.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tunakamilisha usanifu wa barabara hii muhimu ambayo inaunganisha mikoa ya Kanda ya Ziwa tukipita Sibiti tunakwenda Haydom tutakwenda Ndogobeshi, itakwenda hadi Mbulu itoke Karatu. Kwa hiyo, juhudi kubwa zinafanyika kuiboresha barabara hii muhimu na itawafanya wakazi wote wa Manyara wakazi wote wa Arusha waweze kupita barabara hii kwa sababu itapunguza zaidi kilometa mia mbili kwa mtu anayekwenda Mwanza, Simiyu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tunaendelea na kazi nzuri kubwa inafanyika, vuta subira na kwakweli ninashukuru sana kwa ushirikiano unaotoa Mheshimiwa Mbunge kwa kutupa *information* nyingi ili tuweze kuwaudumia wananchi wa Singida.

MWENYEKITI: Ahsante sana Naibu Waziri maswali bado tunayo mengi naomba tuendelee Wizara ya Mifugo na Uvuvi Mheshimiwa Balozi Dkt. Diodorus Kamala Mbunge wa Nkenge sasa aulize swali lake.

Na. 49

Mgogoro wa Mipaka kati ya Ranchi ya Missenyi na Vijiji

MHE. BALOZI DKT. DIODORUS B. KAMALA aliuliza:-

Je, ni hatua zipi zimechukuliwa hadi sasa kumaliza mgogoro wa mipaka kati ya Ranchi ya Missenyi na Vijiji vinavyopakana na Ranchi?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Mifugo na Uvuvi.

NAIBU WA WAZIRI WA MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Mifugo na Uvuvi naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Kamala, Mwalimu wangu kama lfuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ranchi ya Missenyi ina eneo lenye hekta 60,851 na lina hati iliyopatikana tarehe mwaka 1969. Ranchi ya Missenyi imepakana na Vijiji vya Kakunyu, Bugango, Bubale na Byeju. Katika kubiliana na mgogoro kati ya vijiji na Ranchi, vijiji hivi vilipewa maeneo kutoka NARCO kama ifuatavyo; kijiji cha Kakunyu kilipewa heka 7,192, Bugango kilipewa heka, 5,849, Bubale heka 3,817, Byeju heka 3,904 kwa ujumla vijiji hivi vinne vilipewa jumla ya heka 20,771.

Mheshimiwa Mwenyekiti, zimeongezwa hekta 800.0 kutoka kitalu Na. 17 na Kitalu Na. 19 na kufanya Jumla ya hekta 21, 571 zilizotolewa kwa vijiji Serikali inapanga kupima upya eneo la Ranchi ya Missenyi kwa lengo la kumaliza mgogoro wa ardhi kati ya Ranchi na vijiji inavyopakana navyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa rai kwa wananchi wa vijiji vinavyopakana na Ranchi ya Missenyi kutoa ushirikiano wa kutosha pindi zoezi la upimaji litakapoanza.

MWENYEKITI: Balozi Mheshimiwa Dkt. Kamala.

MHE. BALOZI DKT. DIODORUS B. KAMALA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa majibu mazuri na nichukue nafasi hii kumpongeza pia Mheshimiwa Naibu Waziri kwa uteuzi alioupata na kwa kazi nzuri ambayo anaifanya toka ameteuliwa. Pamoja na hayo, nina maswali mawili madogo ya nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza, ukiangalia majibu yanayoonyesha kwamba *NARCO* walipewa ramani tarehe 20 Oktoba, 1969, yanathibitisha ukweli kwamba vijiji vya maeneo hayo vilikuwepo kabla ya ranchi. Kwa kuwa tulipokuwa kwenye kikao na Mkuu wa Mkoa wa Kagera wa wakati huo na Mheshimiwa Rais wa Awamu ya Nne, alioneshwa ramani ya *NARCO* ambayo ilionyesha unapovuka Mto Kagera ukaenda mpaka wa Uganda hakuna kijiji, eneo lote ni la *NARCO*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Rais wa Awamu ya Nne alishtuka na akaelekeza ramani hiyo siyo sahihi na akasema yeye alipokuwa askari alipigana vita na vijiji vilikuwepo na akaelekeza ramani hiyo irejeshwe kwake ili aweze kuipitia na ifutwe kwa sababu haitambui uwepo wa vijiji na toka wakati huo ramani hiyo imekuwa siri kubwa. Je, Mheshimiwa Naibu Waziri atakuwa tayari kunionesha nakala ya *NARCO* wanayoitumia kugawa maeneo hayo?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali dogo la pili, pamoja na majibu mazuri kwamba hekta 21,571 zimetolewa lakini nakuwa na wasiwasi kwa sababu katika eneo hilo inaonekana kuna viongozi wanaolipwa ili wasione na kwa kuwa bado wapo maamuzi haya mazuri huenda yasilete tija. Je, yuko tayari kuniambia haya maeneo yaliyoongezwa ni yaleyale yaliyokuwa ya vijiji au ni maeneo yaliyokuwa ya *NARCO* sasa vijiji vimeongezewa? (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo kwa niaba ya Wizara ya Mifugo na Uvuvi, Mheshimiwa Bashe, majibu ya maswali hayo.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO - MHE. HUSSEIN M. BASHE (K.n.y. WAZIRI WA MIFUGO NA UVUVI): Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Naomba kujibu swali la Mheshimiwa Balozi Dkt. Kamala, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, wananchi wanaozunguka mashamba ya *NARCO* katika Wilaya ya Misenyi wamekuwa na mgogoro na Serikali na *NARCO* kwa muda mrefu. Hatua zilizochukuliwa sasa ni kwamba mchakato wa kupitia upya mgongano wa ramani hizi umeshaanza katika ngazi ya wilaya na unaendelea katika ngazi ya mkoa. Wataalam kutoka TAMISEMI, Wizara ya Ardhi, Wizara ya Mifugo na Uvuvi sasa hivi wameanza kupitia mipaka ili kuondoa tatizo hili la muda mrefu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, namwomba Mheshimiwa Balozi Dkt. Kamala achukue hatua tu kuwasilisha haya mawazo yake aliyoyasema na namna gani tunaweza kumaliza jambo hili kimaandishi Serikalini ili na yeye awe *part* ya mchakato huu wa kumaliza mgogoro wa mipaka katika vijiji hivi.

MWENYEKITI: Ahsante sana Naibu Waziri wa Kilimo kwa niaba ya Wizara ya Mifugo na Uvuvi. Tunaendelea na Wizara ya Nishati, Mheshimiwa John Peter Kadutu, Mbunge wa Ulyankulu, sasa aulize swali lake.

Na. 50

Mradi wa REA – Jimbo la Ulyankulu

MHE. JOHN P. KADUTU aliuliza:-

Mradi wa Usambazaji Umeme Vijijini (*REA*) unaendelea kote nchini. Katika Jimbo la Ulyankulu bado umeme haujafika katika maeneo mengi:-

(a) Je, ni lini sasa umeme utasambazwa katika Kata za Uyowa, Silambo, Igombe Mkulu, Seleli, Nhwande na Kanoge?

(b) Hivi karibuni Wilaya ya Kaliua imesajili Shule za Sekondari tano (5) na Vituo vya Afya pamoja na Sekondari ya Mkondo; je, ni lini sasa umeme utafikishwa katika taasisi hizo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati, majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Nishati, napenda kujibu swali la Mheshimiwa John Peter Kadutu, Mbunge wa Ulyankulu, lenye sehemu (a) na (b), kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali kupitia Wakala wa Nishati Vijijini (*REA*) inatekeleza mradi wa kufikisha umeme katika vijiji vyote nchini vikiwemo vijiji 49 vya Jimbo la Ulyankulu kupitia Mradi wa *REA* Awamu ya Tatu Mzunguko wa Kwanza unaoendelea. Jumla ya Vijiji 19 vinatarajiwa kupatiwa umeme ambavyo ni Mwongozo, Mapigano, Mwanduti, Kanoge, Utamtamke, Iyombo, Ikonongo, Mbeta, Kagera, Ulanga, Imara, Kanindo, Nhwande, Keza, Mkiligi, Ilege, Konane, Busondi na Seleli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kazi za mradi zinahusisha ujenzi wa njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 33 yenye urefu wa kilometa 127.96; njia ya umeme wa msongo wa kilovoti 0.4 yenye urefu wa kilometa 76; ufungaji wa transfoma 38 za *KVA 50* na *KVA 100* pamoja na kuunganishia umeme wateja wa awali 1,246. Gharama ya mradi ni shilingi bilioni 6.8 na kwa sasa mkandarasi *JV Pomy Octopus* na *Intercity* anaendelea na kazi mbalimbali za miundombinu ya umeme katika kata 12 zikiwemo Kata za Kanoge, Nhwande, Seleli na Igombe Mkulu. Kazi za kufikisha umeme katika vijiji hivyo itakamilika ifikapo mwezi Juni, 2020.

(b) Mheshimiwa Mwenyekiti, kupitia Mradi wa *REA* Awamu ya Tatu, Mzunguko wa Kwanza, taasisi zote za huduma za kijamii zikiwemo afya, elimu na maji zinapewa

kipaumbele. Kwa sasa mkandarasi anaendelea na kazi ya kupeleka umeme katika Kituo cha Afya cha Mkondo na Shule ya Sekondari Mkondo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kadutu, swali la nyongeza.

MHE. JOHN P. KADUTU: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Kabla sijauliza maswali ya nyongeza, nitumie fursa hii kuwashukuru sana Mheshimiwa Waziri pamoja na Naibu Waziri kwa kuja kutembelea Jimbo la Ulyankulu na kuona changamoto zetu. Sasa nina maswali mawili ya nyongeza, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza, katika vijiji ambavyo vimeshapitiwa na umeme, kumekuwa na upungufu mkubwa sana wa nguzo kiasi kwamba maeneo mengi hayatapata umeme. Je, Serikali inasema nini kuhusu suala hili?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, umeme kupeleka kwenye Mgodhi wa Silambo, kuna njia mbili. Je, mkandarasi anaweza kuelekezwa umeme kuelekea katika Mgodhi wa Silambo ukapitia eneo la Ikonongo badala ya kupita Uyoa kutoka Kaliua?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya maswali hayo ya Mheshimiwa Kadutu.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu maswali mawili ya nyongeza ya Mheshimiwa Kadutu. Nami nichukue fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Kadutu na Wabunge wote wa Mkoa wa Tabora kwa kazi nzuri zinazoendelea katika majimbo yao, hususani katika kufuatilia Mradi wa *REA* Awamu ya Tatu unaoendelea. Nawashukuru kwa ushirikiano wao kupitia ziara zetu tunazofanya katika majimbo yao, mara zote tunawakuta.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa katika maswali yake ya nyongeza, swali lake la kwanza ameeleza kuhusu vijiji ambavyo vinapatiwa umeme na akasema nguzo ni chache, nataka nilitaarifu Bunge lako Tukufu kupitia swali hili la nyongeza la Mheshimiwa Mbunge Kadutu kwamba kwa kweli hii miradi ya umeme kwa kila kijiji inapokwenda kunakuwa na wigo, kilometa na wateja wa awali lakini kazi ya kuunganisha inaendelea. Ndiyo maana kwa kurahisisha zoezi hilo, tumeielekeza *TANESCO* na wao wataendelea kusambaza kwa bei ileile ya *REA* ya Sh.27,000. Kwa hiyo, nimtoe hofu Mheshimiwa Mbunge Kadutu kwamba kazi hiyo itaendelea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo, nimtaarifu tu Mkoa wa Tabora ni miongoni mwa mikoa tisa ya awali ambayo Mradi wa Awamu ya Pili ya Ujazilizi unatarajiwa kuanza hivi karibuni na taratibu za manunuzi zinaendelea na kiasi cha shilingi bilioni 169 zimetengwa na Bunge lako Tukufu kwa ajili ya kazi ya ujazilizi. Kwa hiyo, maeneo ya vijiji ambapo kuna vitongoji havikufikiwa vitafikiwa kupitia Mradi huu wa Ujazilizi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali lake la pili Mheshimiwa Kadutu ameulizia kama tunaweza tukatoa maelekezo ya kupeleka umeme kwenye Mgodu wa Silambo kupitia njia ya kutoka Ikonongo. Nataka nimtaarifu Mheshimiwa Mbunge kwamba kwa kuwa ametoa wazo hilo nilichukue na baada ya kipindi cha maswali na majibu tukutane na tuweze kufanya mawasiliano na *TANESCO* na *REA* tuone uwezekano huo ambao pengine hautaathiri kilometa ambazo zimetajwa katika mradi wa kupeleka umeme katika mgodi alioutaja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Felister Bura.

MHE. FELISTER A. BURA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuuliza swali la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wilaya ya Dodoma ni Jiji ambalo lina vijiji na lina vijiji 34 ambavyo tulikwishapeleka ombi kwa Wizara na Mbunge wa Jimbo hili aliwahi kutembelea maeneo hayo pamoja na Waziri mhusika na tuliomba kupatiwa umeme wa *REA*. Naomba wananchi wajue ni lini sasa vile vijiji 34 ambavyo tuliviomba umeme wa *REA* vitapata umeme?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo, kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu swali la nyongeza la mama yangu, Mheshimiwa Felister Bura kuhusu vijiji 34 vya Jiji la Dodoma ambavyo vinahitaji umeme wa *REA*. Kwanza nimpongeze yeye mwenyewe kwa kazi nzuri ya kuwasemea wanawake wa Dodoma lakini pia nimpongeze Mbunge wa Jimbo naye Mheshimiwa Mavunde amekuwa akifuatilia na tumefanya ziara katika Jimbo lake hili la Dodoma Mjini, Mheshimiwa Waziri na mimi mwenyewe tumetembelea Jimbo hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niseme tu hivi vijiji 34 vipo katika Mpango wa Ujazilizi Awamu ya Pili. Mkoa wa Dodoma ni miongoni mwa mikoa tisa na tunakamilisha taratibu za manunuzi na kuanzia kipindi hiki cha mwezi wa Septemba na Oktoba tutakuwa tumeshawapata wakandarasi na kuwakabidhi *site*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka nilitaarifu Bunge lako kwa kuwa Dodoma sasa imekuwa ni Jiji na ni Makao Makuu ya Serikali, kwa kweli moja ya mikoa ambayo iko katika kipaumbele cha kusambaza miundombinu ya umeme Mkoa wa Dodoma nao upo. Hata tulivyowaelekeza *TANESCO* kuendelea kuwaunganisha wananchi kwa bei ya Sh.27,000, Mkoa wa Dodoma nao mpaka sasa zaidi ya wananchi 4,000 wameunganishwa hususani katika maeneo ambayo ni pembezoni mwa mji. Kwa hiyo, nimthibitishie Mheshimiwa Mbunge Dodoma ni kipaumbele na tutaendelea kufanya kazi hiyo kwa kasi zaidi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Heche halafu Mheshimiwa Nuru.

MHE. JOHN W. HECHE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Napenda nami nimuulize Naibu Waziri swali moja la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna kata zaidi ya sita pale Jimboni kwangu Tarime Vijijini ambapo nguzo zimesimamishwa huu ni mwezi wa nne lakini bado hakuna nyaya wala *activity* yoyote inayoendelea. Sasa sijui ni nini kinachoendelea na napenda awaambie wananchi ni lini sasa nyaya zitapitishwa pale ili waanze kupata umeme wa *REA*?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo, kwa kifupi.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Heche, Mjumbe wetu wa Kamati ya Nishati na Madini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, ameulizia kuhusu kata sita kwenye jimbo lake ambapo amesema nguzo zimesimama lakini hakuna kinachoendelea. Nimwombe tu Mheshimiwa Heche baada ya kipindi hiki cha maswali na majibu tukutane ili niweze kufuatilia kwa karibu kwa nini mkandarasi *DERM* ambaye anaendelea na kazi katika Mkoa wa Mara hafanyi vizuri kwa sababu tunaamini mkandarasi yule ni miongoni mwa wakandarasi sita wanaofanya vizuri. Kwa hiyo, tukutane ili nijue kwa nini katika maeneo hayo bado nyaya hazijasambazwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niwatoe hofu tu wakazi wa Mkoa wa Mara na nchi nzima, miradi hii tunatarajia mpaka Desemba kazi ya ujenzi wa miundombinu iwe imekamilika, ibaki kazi ya uunganishaji wa wateja ambapo kwa mujibu wa mkataba Mradi wa *REA* Awamu ya Tatu utakamilika Juni,

2020. Kwa hiyo, niendeleo kuwatoa hofu lakini kweli kuna umuhimu wa kuongeza kasi zaidi, tutalifuatilia kwa pamoja ili kujua ni nini kimekwamisha kazi hiyo. Pia napenda kumjulisha Mheshimiwa Mbunge kwamba hivi karibuni baada ya Bunge hili nina ziara ya Mkoa wa Mara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Nuru.

MHE. NURU A. BAFADHILI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niulize swali dogo la nyongeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa katika eneo la Ilazo, *Extension C* katika Jiji hili la Dodoma, wananchi wanajenga nyumba zao kwa bidii sana lakini tatizo linakuja kwenye umeme. Wananchi wamefika *TANESCO* wameambiwa nguzo hakuna na anayetaka nguzo kuanzia nguzo mbili ni Sh.600,000 na kuanzia nguzo tatu na kuendelea inakuwa ni Sh.2,000,000. Hili suala linakuwaje kwa sababu kazi ya Serikali ni kusambaza miundombinu kama walivyofanya Idara ya Maji wamepeleka maji, barabara zimechongwa lakini hili la umeme linakuwaje?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo, kwa ufupi.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue fursa hii kujibu swali la nyongeza la mama yangu, Mheshimiwa Nuru. Ameulizia suala la maeneo ya Ilazo hususani swali lake limelenga kwamba wananchi wanakwenda *TANESCO* wanaambiwa walipie gharama ya nguzo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali hili ni zuri, nataka pia nirejee maelekezo na maagizo ya Mheshimiwa Waziri wa Nishati, Mheshimiwa Dkt. Medard Kalemari kwamba nguzo

zote ni bure na kwa nini tumetoa agizo hilo? Gharama ya kupeleka umeme ina vitu vingi; kuna masuala ya transfoma, waya na kadhalika, lakini imekuwa tu ni mazoea kwa Shirika letu la *TANESCO* kutanguliza kipaumbele cha nguzo wakati ni sehemu tu ya gharama ya kuwaunganishia umeme Watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niendeleo kusisitiza agizo la Waziri wa Nishati lipo palepale, wananchi waendeleo kuhudumiwa kwa *TANESCO* yenyewe kujiandaa na mpango wa manunuzi wa nguzo kwa sababu zile nguzo zinakuwa mali ya *TANESCO*. Kwa hiyo, nataka nilichukue swala hili la kulisimamia baada ya kutoka hapa. Kweli nimepokea salamu nyingi sana za wananchi kuhusu kuendelea kwa lugha ya Mameneja kusema nguzo hakuna, kuwachaji wananchi gharama za nguzo na kuwarudisha wananchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka tuendeleo kusisitiza, tumesema Meneja ambaye hayupo tayari kupanga mipango ya kuwaunganishia wananchi kwa kutumia ubunifu wake kwa gharama za nguzo za Serikali, Meneja huyo atupishe ili tuwape Mameneja wengine mamlaka ili waendeleo kuwaunganishia umeme wananchi. Kwa sababu yapo maeneo wanaweza kuunganisha kama kuna maeneo wanaona wanashindwa kutekeleza agizo hili la Serikali yetu ambayo imeamua kuwapunguzia gharama wananchi atupishe tu ili wengine waendeleo kufanya kazi hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba kusisitiza hili agizo lipo na yeyote anayeona hawezi basi atupishe ili tumteue mtu mwingine aweze kupanga mipango ya kuwaunganisha wananchi umeme.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru.

MWENYEKITI: Ahsante. Tunaendelea na swali la Mheshimiwa Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mbunge wa Same Mashariki, linaulizwa na Mheshimiwa Selasini kwa niaba yake.

Na. 51

Kuzalisha Umeme wa Maji – Same

MHE. JOSEPH R. SELASINI (K.n.y. NAGHENJWA L. KABOYOKA) aliuliza:-

Umeme wa maji unaonekana kuwa wa bei nafuu, na Same kuna maporomoko ya Mto Hingillili yanayoangukia Kata ya Maore na ya Mto Yongoma yanayoangukia Kata ya Ndungu; na Chuo cha Ufundi Arusha wameonesha utaalumu mkubwa wa kutengeneza umeme kwa kutumia maji hayo:-

Je, Serikali ipo tayari kukiwezesha Chuo hicho ili kiweze kujenga mitambo ya kuzalisha umeme wa maji Kata za Maore na Ndungu?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Nishati, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mbunge wa Same Mashariki, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, hatua muhimu ya awali katika uendelezaji wa mradi wa kufua umeme ukiwemo wa maporomoko ya maji ni kufanya upembuzi yakinifu ambapo pamoja na mambo mengine tathmini ya wingi wa maji katika kipindi cha kuzalisha umeme (*water resource assessment*) lengo ni kujua kiasi cha umeme utakaozalishwa na gharama za kutekeleza mradi na manufaa yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sasa Serikali kupitia *TANESCO* na wadau wengine inaendelea kufanya tathmini za awali katika vyanzo mbalimbali vya kuzalisha umeme wa maporomoko ya maji makubwa na madogo ikiwemo

maporomoko ya Mto Hingilili. Tathmini hizo zitafanyiwa kazi kulingana na matokeo yake na maeneo yanayohusika yatajulishwa ikiwa ni pamoja na Chuo cha Ufundi Arusha.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Selasini halafu Mheshimiwa Mbatia.

MHE. JOSEPH R. SELASINI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla sijauliza maswali yangu mawili ya nyongeza, naomba nichukue fursa hii kumpongeza Waziri kwa namna anavyojibu maswali hapa pamoja na kazi yake. Nafanya hivi sina hiyana kwa sababu imekuwa ni desturi ya Mawaziri kuwasifia Wabunge wa Chama cha Mapinduzi na sisi huku kukaa kimya na mimi nichukue nafasi hii kujisifu, nafanya kazi nzuri jimboni kwangu. (*Makofi/Kicheko*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa maswali, swali la kwanza, swali hili limekuja ni mara ya pili sasa na Chuo cha Ufundi Arusha kimeonesha nia ya kutaka kufanya kazi hii. Kwa nini kuchukua mzunguko mrefu kuwapa *TANESCO* kufanya upembuzi yakinifu wasiachie tu hiki chuo kikafanya hii kazi kikamaliza?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, kama nilivyosema nafanya kazi nzuri sana kwenye Jimbo lango, kuna Kata za Reha, Nanjara, Kitirima, Kingachi, Mrao Keryo, Katangara Mrere ambako kuna vijiji umeme haujafika na kuna nguzo ambazo ziko chini. Ukweli ni kwamba kuna matatizo makubwa ya nguzo jimboni kwangu. Je, Waziri sasa yuko tayari kutoa maagizo maalum ili *TANESCO* kule Rombo wasiniharibie kazi yangu nzuri nayofanya ili kazi hii ikafanyika mara moja?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya maswali hayo.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kujibu maswali ya nyongeza ya Mheshimiwa Baba Paroko, Mbunge wa Jimbo la Rombo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza tupokee pongezi zake lakini na sisi tunakiri kweli mara kwa mara amekuwa akifuatilia changamoto mbalimbali za jimbo lake kwenye sekta ya nishati na hata kupitia ziara zetu tumekuwa tukishirikiana naye vizuri. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, maswali yake ya nyongeza mawili ameuliza kwamba kwa nini inachukua mzunguko mrefu kuihusisha *TANESCO*. Kwa mujibu wa sheria kwa kweli mwenye mamlaka na masuala mazima ya sekta ya nishati, hususani masuala ya umeme, ni *TANESCO* ambaye ndiyo mzalishaji, msafirishaji na msambazaji. Kwa hiyo, labda nilichukue hili ili tuone namna gani tutafanya uharaka kati ya *TANESCO* na hicho Chuo cha Ufundi Arusha kwa ajili ya kuona huu upembuzi yakinifu unaotarajiwa kufanyika ufanyike kwa haraka ili tuone fursa zilizopo wakati wa kutekeleza ule mradi, aina ya maporomoko ya maji na uwezo wa kuzalisha hizo megawati, kwa hiyo, nilichukue hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali lake la pili la nyongeza kuna kata amezitaka ikiwemo Nanjara akiainisha kwamba kuna nguzo ziko chini na vijiji vingine kazi ya kusambaza umeme haijamalizika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nataka nimtaarifu, kwenye Jimbo lake la Rombo ni vijiji nane tu ambavyo havina umeme. Mkoa wa Kilimanjaro mzima una Kata 148 zote zina umeme na vijiji 519 ni Vijiji 453 vina umeme. Kwa hiyo, bado vijiji 66 tu. Kazi iliyopo, tuna matarajio Mkandarasi ambaye yupo, ni kweli alikuwa na changamoto, lakini tumekaa naye Dodoma hapa kutaka kujua mpango kazi wake. Tuna matarajio mpaka Desemba vijiji 35 vitakuwa vimekamilika, vitabakia Vijiji ambavyo kwa kweli kama Vijiji 26 ambavyo naomba niwathibitishie wakazi wa Mkoa wa Kilimanjaro vitakuwa vimekamilika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, changamoto iliyopo Kilimanjaro, wanahitaji ujazilizi na kwa awamu ya pili ya ujazilizi inayoendelea Mkoa wa Kilimanjaro ni miongoni mwa Mikoa tisa. Kwa hiyo, maeneo ambayo ni ya Vijiji alivyotaja

Mheshimiwa Mbunge yataingia kwenye ujazilizi, vitongoji na maeneo kadhaa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimepata *message* nyingi sana za wakazi wa Mkoa wa Kilimanjaro ikiwemo na Wilaya yako na Rombo na kazi nzuri pia inayofanywa pale na Mkuu wa Wilaya ya Rombo. Kwa hiyo, nataka nikuthubitishie kwamba tutashirikiana ili ujazilizi ukidhi mahitaji kwamba tumalize Mkoa wa Kilimanjaro wote kwamba uwe umewekewa umeme kwa miradi inayoendelea.

Mheshimiwa Mwenyemiti, ahsante sana.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Mbatia, swali fupi la nyongeza.

MHE. JAMES F. MBATIA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Nchi yetu ya Tanzania tumebahatika kuwa na vyanzo vingi vya umeme ikiwemo umeme wa upepo, Joto ardhi, maji, *solar* na vinginevyo. Sasa Serikali ina mkakati gani shirikishi na endelevu ifikapo mwaka 2030 kutekeleza kikamilifu lengo la saba la malengo endelevu ya dunia la kuwa na *affordable and clean energy*?

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru.

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Mbatia. Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu ya swali hilo.

NAIBU WAZIRI WA NISHATI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Nishati, napenda kujibu swali zuri la nyongeza la Mheshimiwa Mbatia akiuliza mkakati wa Kiserikali ambapo kufikia mwaka 2020 inaweza ikatekeleza lengo la *millennium* ambalo amelitaja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza mkakati wa Serikali yetu ya Awamu ya Tano tulivyojipanga ifikapo mwaka 2025 tuna matarajio ya kuzalisha *megawatts* 10,000. Megawatts 10,000 hizi zitatokana na vyanzo mbalimbali ambavyo amevitaja ikiwemo maji, gesi, nishati jadidifu, joto ardhi, *solar*

na masuala ya upepo. Hivi tunavyozungumza, kwa kutambua umuhimu wa kuwa na *energy mix* ya uhakika ambapo kuzalisha umeme kutokana na vyanzo mbalimbali kupitia *TANESCO*, Serikali imetangaza tenda kwa ajili ya kuzalisha *megawatts 950* ikiwemo *megawatts 600* ya Makaa ya Mawe, *megawatts 200* kupitia upepo na *megawatts 150* kupitia jua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo, kuhusu masuala ya joto ardhi, Serikali kupitia tafiti mbalimbali na Taasisi yake ya joto ardhi, imetambua uwepo wa vyanzo vya kuweza kuzalisha umeme kupitia joto ardhi na sasa mpango unaoendelea, tunaishukuru Wizara ya Fedha imeiwezesha Tasisi ya joto ardhi kiasi cha pesa takribani shilingi bilioni 28 kwa ajili ya ununzi wa mashine za kuchoronga visima kwa ajili ya utafiti unaoendelea. Matarajio yetu, tutaanza kuzalisha *megawatts 30* kutoka kwenye joto ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nimthibitishie Mheshimiwa Mbatia kwamba kwa kweli Serikali inatambua na kuona umuhimu wa kuwa na *energy mix* ya kutosha kupitia vyanzo mbalimbali na ndiyo maana imejielekeza kwenye umeme wa maji, imejielekeza kwenye umeme wa gesi na miradi mbalimbali inayoendelea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nimthibitishie tu kwamba tulivyojipanga, hilo lengo la *millennium* litafikiwa na tutakuwa na umeme wa kutosha ambao utaiwezesha nchi yetu pia kusaidia nchi za jirani, nchi za ukanda wa *SADC* na nchi za ukanda wa Afrika Mashariki. Tumejipanga sasa hivi ujenzi wa njia za kusafirisha umeme unaendelea vizuri katika maeneo hayo ili kuweza kuuza umeme katika nchi za jirani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri wa Nishati.

Waheshimiwa Wabunge tunaendelea na Wizara ya Kilimo na tuna maswali bado yapo hapa, kwa hiyo, sitatoa fursa tena ya maswali ya nyongeza. Tunaendelea na Mheshimiwa Dkt. Hadji Hussein Mponda, Mbunge wa Malinyi sasa aulize swali lake.

Na. 52

Kukabiliana na Panya Waharibifu wa Mazao-Malinyi

MHE. DKT. HADJI H. MPONDA aliuliza:-

Wilaya ya Malinyi tangu mwaka 2014 mpaka sasa inakabiliwa na mlipuko wa panya wanaoshambulia mbegu za mazao ya Mpunga na Mahindi katika kipindi cha upandaji:-

(a) Je, Serikali ina mkakati gani wa kusambaza sumu maalum ya kuua panya hao?

(b) Kwa kuwa upatikanaji wa sumu ya panya una changamoto nyingi: Je, Serikali ina mkakati gani mbadala katika kukabiliana na panya hao waharibifu wa mazao shambani?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. HUSSEIN M. BASHE) alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, naomba kumjibu Mheshimiwa Hadji Hussein Mponda, Mbunge wa Malinyi, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, visumbufu vya mazao wakiwemo panya husababisha upotevu wa mazao nchini. Milipuko ya panya imekuwa ikitokea katika Mikoa ya Tanga, Lindi, Mtwara, Mbeya, Songwe, Iringa, Pwani, Shinyanga, Arusha, Kilimanjaro na Morogoro ikiwemo Wilaya ya Malinyi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakulima wana wajibu wa kupambana na panya katika mashamba yao wakati wote kwa kutumia mbinu husishi wakiwa wachache. Aidha,

inapotokea panya kuongezeka na kufikia zaidi ya 700 kwa ekari, Serikali huratibu ugawaji wa sumu kali kwa wakulima ambayo ina uwezo wa kudhibiti panya kuanzia dakika 45 hivyo kuzuia ufukuaji wa mbegu.

Serikali kwa kutambua athari za sumu kali kwa binadamu na viumbe wengine, wakati wa mlipuko hutumia wataalam wake kutoka Kituo cha Kudhibiti baa la Panya cha Morogoro kusimamia uchanganyaji wa sumu hiyo na chambo na kuwagawia wakulima ili kuhakikisha kuwa wakulima wanapata huduma hiyo kwa wakati. Wizara ya Kilimo inanunua sumu kabla ya msimu wa kilimo kuanza na kwa kushirikiana na TAMISEMI inahamasisha wananchi kuchangia chambo kwa ajili ya kuchanganya kwenye sumu hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mikakati mingine ni pamoja na kutoa elimu ya udhibiti wa panya kwa Maafisa Ugani na wakulima, kuhamasisha wakulima kufanya usafi wa mashamba, kutumia mitego ya ndoo ya kuchimba ardhini, kuvuna kwa wakati, kutokulundika mazao shambani na kutumia sumu tulivu aina ya tambu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sumu hii ni matokeo ya utafiti uliofanywa na Wizara ili kupunguza matumizi ya sumu kali ambayo hutumika wakati panya wakiwa wachache. Aidha, nashauri Halmashauri ambazo hupata milipuko ya panya mara kwa mara kutenga bajeti kwa ajili ya kushirikiana na Wizara kufanya udhibiti endelevu wa panya mashambani.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Hadji Hussein, swali la nyongeza.

MHE. DKT. HADJI H. MPONDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa nafasi ya maswali mawili ya nyongeza. Mheshimiwa Naibu Waziri, nashukuru kwa majibu mazuri, lakini angalizo langu la kwanza naomba uwe makini na uende kwa kina zaidi kwani hicho kitengo cha kudhibiti panya hakiko sawa sawa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza. Serikali kupitia Chuo cha Utafiti cha Sokoine, wamefanya utafiti njia mbadala ya kudhibiti hao panya kwamba wamegundua mkojo bandia wa paka unaoweza kuwadhibiti panya hao bila madhara makubwa kama tunavyotumia sumu ya kawaida. Swali langu, ni kwa namna gani Serikali kwa haraka inaweza ikasambaza matokeo ya utafiti huu, maana yake huo mkojo bandia wa paka huweza kukabiliana na adha hiyo ya panya?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili. Hiyo hiyo Wilaya ya Malinyi takribani sasa ni mwaka wa tano tunasumbuliwa na ugonjwa wa virusi kwa ajili ya zao la mpunga, Kiingereza wanaita *Rice Virus Disease* ambapo kule kwetu jina maarufu Wilaya ya Kilombero, Ulanga na Malinyi tunaita Kimyanga; unashambulia mpunga, kipindi ambacho karibu unataka kuzaa unakuwa na rangi ya njano baadaye unaathiri kabisa uzalishaji. Sasa Serikali mna utaratibu gani kusaidia wananchi hawa wakabiliane na huo ugonjwa wa Kimyanga ambao ni adha kubwa sana kwa wakulima wa mpunga kwa maeneo hayo?

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri, majibu kwa ufupi kwa maswali hayo mawili.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. HUSSEIN M. BASHE): Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu hili suala la *Rice Virus Disease* ambalo linaathiri Wilaya ya Malinyi, Wizara kupitia *TARI*, sasa hivi wataalam wetu wa *TARI* wanafanya *special investigation* kuweza kujua njia bora ya kuweza kudhibiti *virus* huyu asiweze kusambaa na hivi karibuni tutawasiliana na Mheshimiwa Mbunge na Halmashauri ya Mkoa wa Morogoro kwa ujumla ili kuweza kuwapa mbinu mbadala za kuweza kupambana na *virus* huyu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili la pili la Chuo cha Sokoine, kwa kuwa liko ndani ya *docket* yetu ya Wizara na sisi ni *interested party*, nimwahidi Mheshimiwa Mbunge kwamba tunalichukua na tutalifanyia kazi. Hatua zozote ambazo zinaweza kutusaidia kupambana na changamoto

ya panya, ingawa katika Mikoa ya Mtwara ni fursa kwao lakini tutahamasisha wenzetu wa Mtwara waje maeneo ya Malinyi kuweza kuwatega. Vilevile sisi kama Wizara tutashirikiana na *SUA* kuweza kutumia njia mbadala walioweza kugundua kuondoa hili tatizo.

Na. 53

Kuwapatia Wakulima wa Korosho Pembejeo

MHE. AJALI R. AKBAR aliuliza:-

Je, Serikali imejiandaa vipi katika kuwapatia wakulima wa Korosho pembejeo za uhakika na kwa wakati?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. HUSSEIN M. BASHE)
alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Rashid Akbar Ajali, Mbunge wa Newala Vijijini, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuanzia mwaka wa fedha 2012/2013 Serikali kupitia Bodi ya Korosho ilianzisha utaratibu wa ununuzi wa pamoja wa pembejeo za zao la korosho (*bulk purchase*) kwa lengo la kuhakikisha wakulima wa korosho wanapata pembejeo bora za uhakika na kwa wakati. Aidha, utaratibu huo unatoa unafuu wa bei kwa wakulima, udhibiti wa ubora na upatikanaji wa pembejeo hizo kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mahitaji ya viuatilifu vya zao la korosho katika msimu wa mwaka 2019/2020 ni tani 30,000 za *sulphur* ya unga na lita 500,000 za viuatilifu vya maji. Kiasi cha viuatilifu kilichopo nchini tangu mwanzoni mwa msimu wa 2019/2020 ni tani 19,000 za *sulphur* ya unga na lita 270,000 za viuatilifu vya maji. Kiasi hicho kipo katika Bodi ya Korosho Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, *TANECU* wanazo tani 4,000 za *sulphur* ya unga, wafanyabiashara binafsi wanazo tani 7,000 za *sulphur* ya unga na viuatilifu vya maji lita 700,000. Kwa hiyo, jumla ya viuatilifu vilivyopo nchini ni *sulphur* ya unga tani 30,000 sawa na asilimia 100 ya mahitaji ya viuatilifu vya maji na lita 970,000 sawa na asilimia 194 ya mahitaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili kuhakikisha wakulima wanapata pembejeo kwa wakati, Serikali kupitia Bodi ya Korosho inahamasisha Kampuni binafsi kusambaza na kuuza pembejeo hizo kwa bei elekezi ambazo viuatilifu vya maji lita moja ni shilingi 14,500/= kwa viuatilifu aina ya *Movil 5*, shilingi 27,000/= kwa viuatilifu aina ya *Badimanol* na shilingi 28,500/= kwa kiuatilifu aina ya Duduba 450 na bei elekezi kwa *sulphur* ya unga kilo 25 ni shilingi 32,000/=.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali kupitia Bodi ya Korosho imeweka utaratibu wa kuwakopesha wakulima pembejeo hizo kupitia vyama vya msingi vya Ushirika (*AMCOS*) ili kurahisisha upatikanaji wa pembejeo kwa wakati. Aidha, Serikali kupitia Taasisi ya Utafiti wa Viuatilifu (*TPRA*) inaendelea kukagua ubora wa viuatilifu katika maduka na maghala ya wafanyabiashara kwa lengo la kuhakikisha wakulima wanapata viuatilifu vyenye ubora.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Akbar, swali la nyongeza.
(*Makofi*)

MHE. AJALI R. AKBAR: Pamoja na Mheshimiwa kukupongeza wewe mwenyewe kwa kuchanguliwa kuwa Naibu Waziri, naomba unifikishie salamu zangu za dhati kwa Serikali kwa kupata hivi viuatilifu, lakini naomba kuuliza maswali mawili ya nyongeza ambayo ni madogo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza, je, Serikali ina mpango gani juu ya bei ya korosho kwa msimu huu ambao umebaki kama miezi mitatu tu ili kuepuka mgogoro ambao ulikuwa umejitokeza mwaka jana ili bei ya korosho ibaki kati ya mkulima pamoja na mfanyabiashara?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili, je, kwa kuwa mwaka jana Halmashauri nyingi sana zilikuwa na madeni ambapo Halmashauri nyingi hazikupata ushuru. Je, Serikali itatoa waraka sasa wa asilimia tano ya *farm gate price* kama Sheria inavyosema kuliko kutoa ile bei elekezi ile?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, namwomba Mheshimiwa Waziri atoe waraka kama Sheria inavyosema kwamba tupate asilimia tano na usitoe ile asilimia elekezi ili tupate kulipa madeni. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Naibu Waziri majibu kwa ufupi ya maswali hayo mawili.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO (MHE. HUSSEIN M. BASHE): Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu suala la msimu ujao wa korosho, kwanza Serikali katika msimu ujao wa korosho tumeamua na wiki ijayo Waziri wa Kilimo atatangaza hadharani utaratibu na namna gani ya mfumo wa ununuzi wa korosho utakavyokuwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfumo wa ununuzi wa korosho katika msimu ujao utakuwa ni mfumo wa wafanyabiashara kununua zao la korosho na Serikali itakuwa pale kwa ajili ya kuangalia utaratibu ule haumwathiri mkulima. Vilevile Serikali itatangaza utaratibu wa ku-*bid* kwa wazi. Hatutatumia utaratibu wa viboksi na usiku wa manane watu wa kwenda kutengeneza *cartel* ambayo siku ya mwisho inakwenda kutuletea matatizo. *Transparency* ndiyo itakuwa msingi wa ununuzi wa korosho katika msimu ujao na hatutarudi nyuma na yale matatizo yaliyojitokeza hayatajitokeza. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu *farm gate rate*, nataka nimwambie Mheshimiwa Mbunge, hatutaongeza *rate* ya ushuru wa *cess* kama ambavyo Mheshimiwa Mbunge anafikiria ufanyike, kwa sababu utaongeza gharama za *off takers* na siku ya mwisho tunavyoongeza ushuru ambao

mfanyabiashara anaulipa, siku ya mwisho anayekwenda kuumia na kupata bei ndogo ni mkulima. Kwa hiyo, hatuwezi kuongeza gharama katika biashara. Jukumu la Serikali ni kupunguza gharama katika kufanya biashara ili wafanyabiashara na wakulima waweze kupata faida. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu hayo. Tunamalizia swali la mwisho Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Mheshimiwa Dkt. Steven Lemomo Kiruswa, Mbunge wa Longido.

Na. 54

Vijiji Vilivyosajiliwa Kupewa Hati

MHE. DKT. STEVEN L. KIRUSWA aliuliza:-

Je, ni lini Serikali itatoa Hatimiliki kwa Vijiji vilivyopimwa na kusajiliwa ambavyo bado havijapewa Hati?

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI alijibu:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Dkt. Steven Kiruswa, Mbunge wa Longido, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kabla ya mwaka 2001, vijiji vilikuwa vinapimwa na kupatiwa Hatimiliki ambayo ilikuwa inatolewa kwa Halmashauri za Vijiji kwa kuzingatia Sheria ya Ardhi ya Mwaka 1923. Baada ya Sheria ya Ardhi ya Vijiji Na.5 ya Mwaka 1999 kutungwa na kuanza kutumika mwezi Mei, 2001, ilielekeza kuwa vijiji vilivyotangazwa na kusajiliwa vitapimwa na kupatiwa cheti cha ardhi ya kijiji badala ya Hatimiliki iliyokuwa inatolewa hapo awali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, cheti hicho hutolewa kwa mujibu wa Kifungu cha 7(7) cha Sheria ya Ardhi ya Vijiji Na. 5

ya Mwaka 1999 ili kuipatia Halmashauri ya Kijiji majukumu ya kusimamia ardhi pamoja na kuwapatia haki ya ukaaji na utumiaji wa ardhi ya kijiji wanakijiji wote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Cheti cha Ardhi ya Kijiji kinathibitisha mamlaka ya Halmashauri ya Kijiji kusimamia ardhi ya kijiji tofauti na Hatimiliki ambayo ilimaanisha Halmashauri ya Kijiji kumiliki ardhi ya kijiji na hivyo kuwanyima fursa wanakijiji kumiliki ardhi kwa mujibu wa sheria. Kwa hiyo, cheti hiki hutolewa na Kamishina wa Ardhi kwa kijiji husika kikiwa kinaonyesha mipaka ya ardhi iliyowekwa na kukubaliwa na pande zote zinazopakana na kijiji husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hadi Julai, 2019 Wizara imewezesha uandaaji na utoaji wa vyeti vya ardhi ya vijiji 11,165 kati ya vijiji 12,545 vilivyosajiliwa. Serikali inaendelea na utaratibu wa utatuzi wa migogoro ya mipaka ya vijiji kwa maeneo ambayo bado hayajapatwa vyeti ambayo haizidi asilimia 10.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa rai kwa Halmashauri zote nchini kuhakikisha kuwa zinashirikiana na wadau wengine katika kusimamia utatuzi wa migogoro ya mipaka baina ya vijiji kwa njia ya maridhiano ili taratibu za upimaji na utoaji wa vyeti wa vijiji ufanyike.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Kiruswa, kama una swali la nyongeza.

MHE. DKT. STEVEN L. KIRUSWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri wa Ardhi, naomba sasa niulize maswali mawili madogo ya nyongeza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la kwanza, kwa kuwa moja ya chimbuko la migogoro ya mipaka katika vijiji vyetu ni kutokuwepo kwa alama imara na zinazoonekana kati ya mipaka iliyobainishwa kati ya Kijiji na Kijiji, Kata na Kata, Tarafa na Tarafa mpaka hata Wilaya na Wilaya:-

Je, Serikali ina mpango gani wa kuhakiki kuweka alama madhubuti na kutengeneza ramani zitakazowezesha jamii zenye migogoro ya mipaka kujitambua na kuheshimu mipaka hiyo?

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali la pili; kwa kuwa katika Jimbo langu la Longido tuna migogoro michache sugu ambayo imekuwepo tangu Wilaya ya Longido ianzishwe zaidi ya miaka 20 iliyopita, ambayo ni mpaka wa Kijiji cha Wosiwosi Kata ya Gilailumbwa na Kata ya Matali Kijiji cha Matali 'B' na mpaka huo huo ulio Kaskazini mwa ziwa Natron una mgogoro na eneo la Ngorongoro ambapo Kitongoji cha Ilbilin kimevamiwa na wananchi wa Wilaya ya Ngorongoro na kuanzisha vituo vyao vya kudumu pamoja na eneo la Engaruka na sehemu ya Kitumbeine vijiji vya Sokon na Nadare.

Mheshimiwa Mwenyekiti, je, Mheshimiwa Waziri atakuwa tayari baada ya Bunge hili kuja katika Jimbo langu atusaidie kutatua migogoro hiyo sugu?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri majibu ya maswali hayo mawili.

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nilishamkubalia hata kwenye Kamati, huyu ni Mjumbe wa Kamati yangu na ni Mjumbe makini sana na ni mchambuzi mzuri sana wa masuala ya ardhi. Tulishakubaliana kwamba tutatafuta nafasi ikiwezekana kabla ya mwisho wa mwaka huu tufike huko kwenye *site* ili tuzungumze pamoja na viongozi wenzangu wa Wilaya namna bora ya kukabiliana na hiyo migogoro. Kwa hiyo, Dkt. Kiruswa nitakuja huko kushirikiana ili kuhakikisha hiyo mipaka inatatuliwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, swali lake la pili juu ya alama zinavyoonekana, katika uwekaji wa mipaka ya vijiji na vijiji huwa kunakuwepo na alama. Labda nimjulishe kwamba Serikali kupitia Wizara ya TAMISEMI ndiyo huwa inatangaza,

Mheshimiwa Rais ndiyo huwa anatangaza uanzishwaji wa mamlaka wa Wilaya, Mikoa na Vijiji vinatangazwa kwenye Ofisi ya Rais, kwa hiyo kuna mipaka ambayo huwa inawekwa pamoja na *coordinates* zinawekwa kwenye *GN*, zinatangazwa kwenye *GN* kwamba Wilaya fulani na Wilaya fulani itapakana na alama za msingi huwa zinawekwa kwenye *GN* na kwenye vijiji tunapopima huwa kunakuwa na alama zinatangazwa na zinawekwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama nilivyosema, kama kuna matatizo ya kutokukubaliana kati ya kijiji na kijiji huko kwenye Wilaya yake nitakwenda lakini alama hizi za vijiji huwa zinawekwa na wanakijiji wanakubaliana ni alama gani na kila tunapopima huwa tunaweka mawe ambayo yanakuwa na alama na namba ambazo zile *coordinates* ndiyo zinaingizwa kwenye *GN* inayotangazwa maeneo ya mipaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mawe yale huwa tunaweka, sema labda pengine mawe yale yanafukiwa chini labda yeye angependa yawekwe juu, kwa hiyo kama kuna maeneo ambayo yana mwingiliano mkubwa, tuko tayari kuweka alama zinazoonekana badala ya zile ambazo tunaweka chini. Lakini sehemu kubwa huwa tunaweka alama na zile alama zina namba ambazo huwa zinatangazwa kwenye Gazeti la Serikali. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri wa Ardhi kwa majibu hayo.

Waheshimiwa Wabunge, muda wa maswali umeisha na maswali yote tumemaliza kwa siku ya leo. Sasa ni muda wa matangazo naomba nianze kutangaza wageni waiopo Bungeni asubuhi hii.

Kuna wageni wa Waheshimiwa Wabunge ambao kwanza kuna wageni 60 wa Mheshimiwa Anthony Mavunde (Mbunge) Naibu Waziri, Ofisi ya Waziri Mkuu, Sera, Bunge, Kazi, Ajira na Watu wenye Ulemavu ambao ni Walimu na Wanafunzi wa shule ya Msingi Capital iliyopo Jijini Dodoma

wakiongozwa na Mkuu wa Shule mwalimu Mohamed Juma. Karibuni sana wanafunzi wetu katika Bunge letu. *(Makofi)*

Mgeni mwingine ni mgeni wa Mheshimiwa Elias Kwandikwa Mbunge, Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano ambaye ni jamaa yake kutoka Kibaha Mkoa wa Pwani Dk. Juhudi Chambi. Karibu sana Dkt. Juhudi Chambi katika Bunge letu. *(Makofi)*

Wageni watatu wa Mheshimiwa Sixtus Mapunda (Mbunge) ambao ni vijana wajasiriamali kutoka Mbinga Mjini Mkoa wa Ruvuma ndugu Manyisye Ngonepo, Ndugu Frank Mayembo na ndugu Frank Kaseke. Karibuni sana wageni wa Mbunge wetu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunao wageni 104 wa Mheshimiwa Paschal Haonga ambao ni waumini wa Kanisa la EAGT kutoka Mlowo - Mbozi Mkoa wa Songwe ukiongozwa na Mchungaji Hebron Mwakyambiki. Karibuni sana. Waumini wa Kanisa hili kutoka huko Mlowo karibuni sana katika Bunge letu. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa George Malima Lubeleje ambao ni Makatibu wa Matawi ya CCM kutoka Mpwapwa Mkoa wa Dodoma Ndugu Adamu Athumani na Ndugu Lawrence Makuya. Karibuni sana wageni wa Mheshimiwa wetu Lubeleje. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, Wageni 24 wa Mheshimiwa Joseph Mhagama ambao ni Wanakwaya wa Kwaya ya kanisa EAGT kutoka Madaba Mkoa wa Ruvuma wakiongozwa na Ndugu Dickson Mkalawa. Karibuni sana wageni hawa wa Mheshimiwa Joseph Mhagama katika Bunge letu, karibuni sana. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Joram Hongoli ambao ni Wajomba zake kutoka Mkoa wa Njombe Ndugu Happiness Kimaro pamoja na ndugu Lightness Kimaro. Karibuni sana wageni hao wa Mheshimiwa Joram Hongoli. *(Makofi)*

Wageni wengine 44 wa Mheshimiwa Emmanuel Papiam ambao ni wanafunzi wa shule ya Sekondari ya Sanya pamoja na Risoit za Kiteto Mkoa wa Manyara wakiongozwa na Mwalimu Honorati Bayyo. Karibuni sana wanafunzi na Walimu katika Bunge letu. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, wageni Saba wa Mheshimiwa Salum Khamis Salum ambao ni wapiga kura wake kutoka Meatu Mkoa wa Simiyu. Karibuni sana wapiga kura wetu wa Mheshimiwa Salum Khamis katika Bunge letu. *(Makofi)*

Wageni wengine ni wageni 40 wa Mheshimiwa Ester Mmasi (Mbunge) ambao ni timu ya Moshi *Veteran Sports Club* ya Moshi kutoka Mkoa wa Kilimanjaro wakiongozwa na Mwenyekiti wao Ndugu Tumain Mungete na leo Wabunge mtaalikwa kwenye mechi hiyo siku ya tarehe 8 hapo kwa hiyo Wabunge wote naona hamtakosa kwenye mechi hiyo. *(Makofi)*

Mgeni wa Mheshimiwa Lucy Magereli ambaye ni mdogo wake kutoka Mwanza Ndugu Maneno Ngobayi, karibu sana ndugu yetu kutoka huko Mwanza. *(Makofi)*

Wageni Wanne wa Mheshimiwa William Dua (Mbunge) ambao ni Ndugu zake kutoka Jijini Dar es Salaam wakiongozwa na Ndugu Antony Salema. Sijawana hapo labda watakuwa wako nje. Karibuni. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunao wageni wengine Watatu wa Mheshimiwa Justin Mkonko (Mbunge) ambao ni wapiga kura wake kutoka Jimbo la Singida Kaskazini Ndugu Aziz Isakwa, Ndugu Eliud Lissu na Ndugu Samweli Yunga. Karibuni sana wageni wetu wa Mheshimiwa huyo Justin Monko. *(Makofi)*

Wageni wawili wa Mheshimiwa Mbarouk Salim Ally ambao ni watoto wake kutoka Zanzibar Mkoa wa Kaskazini

Pemba Ndugu Abdallah Mbarouk Salim na Ndugu Omar Hasnuu Ismail. Karibuni sana, hawa ni wageni wa Mheshimiwa Mbarouk Salim Ally. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tunao wageni waliopo Bungeni kwa ajili ya mafunzo ni wageni 27 ambao ni wanakwaya wa Upendo Kanisa la *Evangelistic Assemblies of God* kutoka Nzovwe Mlimani Mkoa wa Mbeya wakiongozwa na Mchungaji Andongwisye Bukuku. Karibuni sana wageni wetu wanakwaya wa Upendo wa Kanisa la *EAGT*. *(Makofi)*

Wageni 10 ambao ni waumini wa Kanisa la *TAG* Mbeya wakiongozwa na Ndugu Steward Mjate, karibuni sana wageni hawa waumini wa Kanisa la *TAG*. Karibuni. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, wapo pia Wanafunzi Sita na Walimu Wawili kutoka Chuo cha Nangwa *Vocational Training Centre* kutoka Katesh Manyara wanaosomea kozi ya Uhazili *(Secretarial)* wakiongozwa na ndugu Constantine Kipendo. Naona hawapo hapa.

Waheshimiwa Wabunge, hayo ndiyo matangazo ya wageni wa leo. Yafuatayo ni matangazo mengine. Waheshimiwa Wabunge mnatangaziwa kwamba mkachukue *CD* za gazeti la Serikali kwenye *pigeon holes* zenu mara baada ya kutoka hapa. Waheshimiwa Wabunge wote mnatangaziwa mkachukue *CD* zenu za Gazeti la Serikali kwenye *pigeon hole*.

Tangazo lingine ni mwalimu wa Wabunge na Watumishi wa Bunge kushiriki katika warsha inayohusu msongo wa mawazo sehemu za kazi, ndoa na familia. Kwa hiyo Wabunge wote pamoja na Watumishi wa Bunge mnatangaziwa kuwa Taasisi ya *Endless Success Foundation* inawakaribisha Waheshimiwa Wabunge wote pamoja na watumishi wa Bunge katika warsha kuhusu msongo wa mawazo sehemu za kazi, ndoa na familia.

Warsha hii imeelezwa kuwa ni muhimu kwa Wabunge hasa katika kipindi hiki wanachokaribia kuelekea kwenye Uchaguzi Mkuu. Warsha hii itafanyika kwa siku mbili tarehe 7 na 8 Septemba 2019 kuanzia Saa 10 jioni katika Ukumbi wa *LAPF* ghorofa ya Tano, tiketi za warsha hiyo zinapatikana mapokezi kwenye Jengo la Utawala. Kwa hiyo, Wabunge wote mnaambiwa mfanye mambo haya. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, tangazo lingine ni Waheshimiwa Wabunge wanatangaziwa kuwa *weekend* hii kutakuwa na mechi za kirafiki kwa mchezo wa mpira wa mguu kwenye Uwanja wa Jamhuri kama ifuatavyo: Jumamosi tarehe 7 Septemba 2019 Bunge *Sports Club* itacheza na Gymkhana *Sports Club* kuanzia Saa 10 Jioni. Jumapili tarehe Nane mwezi Septemba, 2019 mechi ya bonanza kati ya Bunge *Sports Club* na Moshi *Veteran* kuanzia Saa Nane Mchana, Bunge *Sports Club* na Chuo Kikuu cha Sokoine Saa 10 Jioni. Kwa hiyo Waheshimiwa Wabunge wote na wananchi wote mnaalikwa. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, hapa kuna tangazo jingine anasema Mratibu na Mwalimu wa Michezo ya Mpira ya kikapu (*Basketball*) Mhandisi Ramo Makani anawatangazia wachezaji wote wa mchezo huo kwamba mazoezi yanaendelea katika viwanja vya Chuo cha Biashara (*CBE*) Dodoma, kwa hiyo wachezaji wote wanatakiwa kuwahi kufika uwanjani kila siku mapema Saa 12 ili kukamilisha vema ratiba ya mazoezi. Waheshimiwa Wabunge haya ni matangazo ya leo.

WABUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwongozo.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, leo ni siku kubwa na tuna kazi muhimu. Hakuna Mwongozo. Katibu tuendelee.

NDG. BAKARI KISHOMA – KATIBU MEZANI:

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

**Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria
Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [The Written Laws
(Miscellaneous Amendments) (No. 5) Bill, 2019]**

(Kusomwa Mara ya Pili)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tunaanza na Muswada wetu wa Sheria ya Marekebisho (Na. 5) ya Sheria Mbalimbali. Namkaribisha Mwanasheria Mkuu wa Serikali sasa aweze kuwasilisha Muswada huo. Karibu sana Mwanasheria Mkuu.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa unyenyekevu mkubwa na kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 86 ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Mwaka 2016, naomba kutoa hoja kwama Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.5), Act, 2019*] kama ulivyorekebishwa kwa mujibu wa Jedwali la Marekebisho la Serikali sasa usomwe mara ya pili na Bunge lako Tukufu lijadili na hatimae lipitisha Muswada huu kuwa sehemu ya sheria za nchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda nitumie nafasi hii kumpongeza sana Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuiongoza nchi kwa malengo, ujasiri na uzalendo wa hali ya juu. Nawashauri Watanzania wote tuendeleo kumuunga mkono na pia kumuomba kwa Mwenyezi Mungu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, nawapongeza Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. Ally Mohamed Shein, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi na Mheshimiwa Kassim Majaliwa, Waziri Mkuu

wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mawaziri wote kwa kazi kubwa wanayoifanya katika kuwaletea maendeleo Watanzania wote katika Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuru Mawaziri wote kwa ushirikiano wanayoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika utekelezaji wa majukumu yake. Aidha, napenda kuchukua nafasi hii kumpongeza kwanza kabisa Mheshimiwa Spika, Naibu Spika na wewe mwenyewe na Waheshimiwa Wenyeviti wa Bunge wote kwa kuongozwa na kusimamia vikao na mijadala ndani ya Bunge letu kwa umahiri na kwa kuzingatia Sheria na Kanuni zinazoliongoza Bunge hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nawapongeza Waheshimiwa Wabunge kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo wajibu wao wa Kikatiba wa kutunga sheria pamoja na kuisimamia Serikali. Naishukuru pia Ofisi ya Bunge na Wabunge wote kwa ushirikiano mnayoipatia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuwapongeza pia Watumishi wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali wakiongozwa na Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali Dkt. Evaristo Longopa kwa kuendelea kutekeleza vema majukumu na kazi za ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali na ikiwemo kuandaa Muswada huu ambao ulisimamiwa kwa karibu kabisa na Ndungu Honorius Njole, Mwandishi Mkuu wa Sheria pamoja na Wanasheria wengine katika Idara hiyo. Tunatambua na tutaendelea kuhakikisha kuwa tunatekeleza majukumu yetu kwa weledi, ufanisi na kwa kuweka mbele maslahi ya nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.5), Act, 2019*] ambao uko mbele ya Bunge lako Tukufu ninapenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria inayoongozwa na Mwenyekiti wake Mheshimiwa Mohamed

Omary Mchengerwa (Mbunge) na Makamu Mwenyekiti wake ambaye ni wewe mwenyewe Mheshimiwa Najma Giga kwa ushirikiano na ushauri waliotupatia wakati wa kupitisha Muswada huu mbele ya Kamati hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati hii ilifanya kazi kubwa na nzuri, imemeuchambua Muswada huu kwa umakini, imesikiliza na kuchambua maoni yaliyowasilishwa na wadau mbalimbali walioitwa mbele ya Kamati hiyo na imetushauri upande wa Serikali kuweza kuboresha Muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imezingatia ushauri wa Kamati kama inavyoonekana katika Jedwali la Mrekebisho. Muswada huu unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Saba kama ifuatavyo:-

(1) Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306 [*The Electronic and Postal Communications Act Cap. 306*];

(2) Sheria ya Udhibiti wa silaha na Milipuko, Sura ya 223 [*The Fire Arms and Ammunition Control Act Cap. 223*];

(3) Sheria ya Baraza la Sanaa la Taifa, Sura ya 204 [*The National Arts Council Act Cap. 204*];

(4) Sheria la Baraza la Mitihani la Taifa Sura 107 [*The National Examination Council of Tanzania Act, Cap. 107*];

(5) Sheria la Baraza la Usalama la Taifa Sura ya 61 [*The National Security Council Act Cap. 61*];

(6) Sheria ya Vipimo Sura 340 [*The Weights and Measures Act. Cap. 340*]; na

(7 Sheria ya Uhifadhi Wanyama Pori Sura ya 283
[*The Wildlife Conservation Act Cap 283*].

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa ujumla madhumuni ya marekebisho kwa kila sheria inayopendekezwa kurekebisha ni kama ifuatavyo:

Mheshimiwa Mwenyekiti, Sheria ya kwanza inayopendekezwa kufanyiwa marekebisho kama nilivyoitaja ni Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura 306. Waheshimiwa Wabunge watakumbuka kwamba sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 2010 kwa lengo la kushughulikia masuala ya mawasiliano ya kielektroniki na kuweka mfumo madhubuti wa kudhibiti na kusimamia watoa huduma katika sekta ya mawasiliano ya kielektroniki na posta na kuweka masharti ya usajili wa laini za simu, utoaji wa leseni na kuainisha adhabu kwa makosa ya ukiukwaji wa masharti ya sheria hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho yanayopendekezwa yanalenga kuimarisha udhibiti wa matumizi ya huduma za mawasiliano ya kielektroniki kudhibiti watumiaji wa mawasiliano wenye lengo la kurubuni watu kwa kutumia laini za simu zilizosajiliwa kwa majina tofauti na majina yao halisi na kuimarisha usalama wa watumiaji wa huduma za kimtandao ili kupunguza wimbi la uhalifu na pia kuhuisha sheria hii ili iendane na hali ya sasa ya usajili wa laini za simu kwa alama za vidole.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria ya pili inayopendekezwa kufanyiwa marekebisho ni Sheria ya Udhibiti wa Silaha na Milipuko, Sura ya 223. Itakumbukwa kwamba sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 2015, kwa lengo la kudhibiti na kusimamia slaha na milipuko, kuweka masharti ya leseni, umiliki, uingizaji nchini na usafirishaji wa silaha na masuala mengine mtambuka yahasuyo silaha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa misingi hiyo inapendekezwa kuweka Kifungu kipya cha 21 (a)

kinacholenga kuharamisha uingizaji ndani ya nchi, utengenezaji au umiliki wa fataki bila ridhaa ya Inspekta Jenerali wa Polisi. Aidha, inapendekezwa pia kuweka adhabu kwa mtu atakayekiuka masharti ya kifungu hiki na kumpa Waziri Mamlaka ya kutunga kanuni zitakazosimamia utekelezaji bora wa masharti ya kifungu hicho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria ya tatu inayokusudiwa kurekebishwa ni Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura ya 204. Sheria hii ilitungwa mwaka 1984 pamoja na mambo mengine inaainisha masharti ya usimamizi wa shughuli za sanaa nchini. Marekebisho yanayopendekezwa katika Kifungu cha pili yanakusudia kuongeza tafsiri za baadhi ya misamiati ambayo awali haikutafsiriwa ndani ya sheria hiyo kwa lengo la kupanua wigo wa sanaa mpya ambazo zimeingia kwenye jamii kama vile ubunifu wa mitindo (*Modelling*) ulimbwende (*pageantries*) na uanamitindo (*fashion*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha Tatu, kifungu kidogo cha Nne kwa lengo la kuanzisha Kamati za Sanaa za Mikoa na Wilaya na namna ya uteuzi wa wajumbe wa Kamati hizo. Aidha, inapendekezwa kuwa Kamati hizo zisimamie masuala ya sanaa katika ngazi za Wilaya na Mikoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile mfumo huu utaleta tija katika kukasimu madaraka katika ngazi za mikoa na wilaya. Sambamba na marekebisho hayo inapendekezwa kuongeza vifungu vipya vinavyopanua wigo na majukumu ya baraza la sanaa la Taifa ili kuliwezesha kusimamia maadili miongoni mwa wasanii kuwasaida wasanii kupata mafunzo ya sanaa ndani na nje ya nchi na kuchukua hatua za kinidhamu kwa wasanii wanaokiuka masharti ya sheria na pia kutekeleza majukumu mengine kwa kadri ya maelekezo ya waziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria ya nne inayopendekezwa kufanyiwa marekebisho ni Sheria ya Baraza

la Taifa la Mitihani, Sura ya 107. Sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 1973 kwa ajili ya kuweka masharti ya uanzilishi, muundo, usimamizi na uendeshwaji wa Baraza la Mitihani la Taifa. Mabadiliko yanayopendekezwa pamoja na mambo mengine yana lengo la kupanua wigo wa Baraza la Taifa la Mitihani kwenye masuala yanayohusiana na upimaji wa wanafunzi na kuongeza aina mpya ya makosa na adhabu zitakazotolewa kutokana na ukiukwaji wa taratibu za mitihani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mantiki hiyo kifungu cha pili kinarekebishwa kwa madhumuni ya kufafanua baadhi ya maneno na misamiati mbalimbali inayotumika chini ya sheria hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kichwa cha habari cha sehemu ya tatu kinarekebishwa kwa lengo la kutenganisha kati ya uanzishaji wa baraza, malengo, kazi zake na mamlaka na majukumu yake. Na sehemu hii inapendekeza marekebisho kwenye kifungu cha 4 kwa lengo la kupanua wigo wa Baraza kwenye masuala yanayohusiana na mitihani na upimaji wa wanafunzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 5 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuzingatia marekebisho ya kichwa cha habari cha sehemu hii ya tatu. Kifungu cha 6 kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kupunguza idadi ya namba ya wajumbe wa kamati. Sehemu hii pia inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 11 cha sheria hii kwa lengo la kuipa mamlaka kamati ya mitihani, kufanya uchunguzi kwa suala lolote linalohusiana na ukiukaji wa misingi na masuala yanayohusu mitihani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kifungu cha 13 cha sheria kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuainisha vyanzo vipya vya mapato. Kifungu cha 16 cha sheria hii kinapendekezwa kurekebishwa kwa lengo la kuhakikisha kwamba masuala ya ukaguzi wa fedha yanaendana na viwango vya utoaji wa taarifa za fedha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sehemu hii pia inapendekeza kuongeza sehemu ya 3(a) mpya kwa lengo la kuongeza sifa za uadilifu, uwajibikaji na uaminifu kwa maafisa wanaojihusisha na masuala yanayohusiana na mitihani. Marekebisho haya yanalenga kupambana na kukua kwa teknolojia ndani ya jamii ambapo inaweza kusababisha uvujishaji wa mitihani. Aidha, yanaongeza aina mpya ya makosa yanayohusiana na mitihani na kuongeza adhabu zitakazotolewa kutokana na makosa hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho ya kifungu cha 20 yanalenga kurahisha utekelezaji wa maelekezo ya Waziri. Mapendekezo ya kifungu kipya cha 25 yanalenga kutambulika kisheria uanzishwaji wa nafasi za mafisa elimu wa mikoa. Maafisa elimu wa mikoa watakuwa ndio wawakilishi wa Baraza la Taifa la Mitihani katika maeneo ya mikoa husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sehemu hii pia inapendekeza marekebisho kwenye jedwali kwa lengo la kupanua au kuongeza sifa za mjumbe kuwa ni pamoja na uwezo wa kielimu na uzoevu kwenye masuala yanayohusiana na elimu. Lengo la marekebisho haya ni kuwa na uwakilishi ulio wa tija miongoni mwa makundi yanayowakilishwa. Aidha marekebisho haya yanalenga kuongeza na kusimamia kanuni za maadili na mienendo kwa wajumbe.

Mheshimiwa Mwenyekitiki, sheria ya tano, inayopendekezwa kurekebisha ni Sheria ya Baraza la Usalama wa Taifa, Sura ya 61. Sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 2010 kwa lengo la kuanzisha Baraza la Usalama la Taifa na kamati za ulinzi na usalama katika ngazi mbalimbali za utawala ili kusimamia na kushughulikia masuala ya usalama na kuweka mfumo wa kumwezesha mtu mmoja mmoja au taasisi binafsi kushiriki katika masuala ya ulinzi na usalama kwa Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, inapendekezwa kurekebisha tafsiri ya neno vyombo vya ulinzi na usalama kwa lengo la kuzitambua pia Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa na Mamlaka ya Kudhibiti na Kupambana na Dawa za Kulevya pamoja na Jeshi la Zimamoto na Waokoaji kuwa miongoni mwa vyombo vya usalama nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho ya kifungu cha 4 cha sheria hii yanalenga kubadilisha majina na nafasi za wajumbe wa Baraza la Taifa la Usalama katika ngazi ya Taifa. Marekebisho ya kifungu hiki yanatokana na mabadiliko ya katiba ya Zanzibar ambayo inatambua nafasi ya Rais wa Zanzibar na Makamu wa Pili wa Rais ambao ndio watakaokuwa wajumbe wa Kamati ya Baraza la Usalama la Taifa kwa ngazi ya Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho ya kifungu cha 6 yanalenga kuongeza idadi ya wajumbe wa sekretarieti ya Kamati ya Baraza la Usalama la Taifa. Marekebisho haya yanalenga kumtambua mwakilishi kutoka idara maalum ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho ya vifungu vya 8 na 10 vya sheria hii yanalenga kupanua wigo wa Wajumbe wa Baraza la Usalama la Mkoa na Wilaya. Kwa kumtambua mjumbe kutoka taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa na Jeshi la Zimamoto na Ukoaji katika ngazi ya wilaya na mkoa na pia mjumbe kutoka idara maalum ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar katika ngazi ya mkoa na wilaya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria ya sita, inayokusudiwa kurekebishwa ni Sheria ya Vipimo Sura ya 340. Sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 1982 kwa lengo la kuunganisha sheria zote za vipimo na kuweka masharti ya kuanza matumizi ya mfumo wa vipimo vya kimataifa. Marekebisho yanayopendekezwa yanakusudia pamoja na masuala mengine kuhuisha tafsiri ya maneno mbalimbali ili kuendana na mazingira ya sasa na kuongeza tafsiri ya maneno mengine

mapya ambayo yameonekana ni muhimu kutafsiriwa ndani ya sheria hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, mapendekezo ya marekebisho ya kifungu cha 14 yanalenga kumwezesha Waziri kuchagua wakaguzi na kifungu cha 19 kinakusudiwa kurekebisha ili kuweka matakwa ya wakaguzi kubainisha mahali, siku na muda wa kufanya ukaguzi. Mapendekezo ya marekebisho ya kifungu cha 23 yanalenga kuwawezesha wakaguzi kuondoa vipimo visivyokidhi viwango. Sambamba na mapendekezo hayo inapendekezwa kuweka utaratibu wa usimamizi wa wazalishaji na waagizaji wa vifaa vya upimaji, vipimo na mifumo ya upimaji ili kuzuia uzaji, uingizaji nchini, umiliki au utunzaji katika eneo la biashara bidhaa yoyote isipokuwa kwa vipimo vilivyoainishwa katika sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria ya saba, inayopendekezwa kufanyiwa marekebisho ni Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura ya 283. Sheria hii ilitungwa na Bunge mwaka 2009 na kufuta Sheria ya Uhifadhi Wanyamapori ya Mwaka 1974. Lengo la kutungwa kwa sheria hii ni kuainisha masharti bora zaidi ya uhifadhi usimamizi, ulinzi na matumizi sahihi ya wanyamapori na bidhaa zinazotokana na wanyamapori.

Mheshimiwa Mwenyekiti, inapendekezwa kwamba kifungu cha 38 kinachohusu madaraja ya vitalu na muda wa kumiliki vitalu vya uwindaji kifanyiwe marekebisho kwa lengo la kubainisha madaraja ya vitalu vya uwindaji na kuongeza muda wa umiliki wa vitalu hivyo ili kumpa mwekezaji muda wa kutosha na kumwezesha kurudisha mtaji aliwekeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Sehemu hii pia inapendekeza kurekebisha kifungu cha 38(9) ili kumwezesha waziri kufanya tathmini ya utendaji kwa makampuni yaliyopewa vitalu vya uwindaji ili kuhakikisha vitalu hivyo havipotezi madaraja yake na kwamba makampuni haya yanatekeleza wajibu wake ipasavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 38(11) kinakusudiwa kurekebisha kwa lengo la kutambua minada na zabuni kama moja ya njia za ugawaji wa vitalu vya uwindaji. Kwa madhumuni ya kufafanua ushiriki wa wazawa katika umiliki wa vitalu vya uwindaji na kifungu cha 39 kinafanyiwa marekebisha kwa kuweka tafsiri ya kampuni zinazomilikiwa na wazawa kumaanisha kampuni zilizosajiliwa kwa mujibu wa sheria za Tanzania na asilimia kubwa ya hisa zake zinamilikiwa na watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na marekebisha hayo inapendekezwa kurekebisha kifungu cha 39 kwa kubainisha ushiriki wa wazawa katika umiliki wa vitalu vya uwindaji. Kwa mujibu wa mapendekezo haya hisa zitakazomilikiwa na wazawa katika kampuni ya uwindaji hazitapungua hisa 10 na vitalu vitakavyotengwa kwa ajili ya kumilikiwa na kampuni za wazawa havitapungua asilimia 30 ya vitalu vyote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya maelezo haya na kwa mara nyingine tena nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha maelezo ya hoja kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisha ya Sheria Mbalimbali Na. 5 ya Mwaka 2019, yaani *The Written Laws Miscellaneous Amendment No. 5 Act of 2019* na ninaomba Bunge lako tukufu liujadili na kuupitisha katika hatua ya kusomwa kwa mara ya pili na mara ya tatu ili hatimaye marekebisha yanayopendekezwa yawe sehemu ya sheria za nchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja.
(Makofi)

**WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA,
WAZEE NA WATOTO:** Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

THE UNITED REPUBLIC OF TANZANIA

No. 2B

30th May, 2019

SPECIAL BILL SUPPLEMENT

to the Gazette of the United Republic of Tanzania No. 21 Vol. 100. dated 30th May, 2019
Printed by the Government Printer, Dodoma by Order of Government

---

THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS)
(NO. 5) ACT, 2019

ARRANGEMENT OF SECTIONS

Section

Title

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

1. Short title.
2. Amendment of certain written laws.

PART II
AMENDMENT OF THE ELECTRONIC AND POSTAL
COMMUNICATIONS ACT,
(CAP. 306)

3. Construction.
4. Amendment of section 13.
5. Amendment of section 78.
6. Repeal and replacement of section 93.
7. Repeal and replacement of section 95.
8. Amendment of section 117.
9. Amendment of section 118.
10. Repeal and replacement of section 131.
11. Repeal and replacement of section 165

PART III
AMENDMENT OF THE FIREARMS AND AMMUNITION CONTROL ACT,
(CAP. 223)

12. Construction.
13. Amendment of section 3.
14. Addition of section 21A.

PART IV
AMENDMENT OF THE NATIONAL ARTS COUNCIL ACT,
(CAP. 204)

15. Construction.
16. Amendment of section 2.
17. Amendment of section 3.
18. Amendment of section 4.
19. Addition of section 4A.
20. Amendment of section 15.
21. Addition of section 16

PART V
AMENDMENT OF THE NATIONAL EXAMINATION
COUNCIL OF TANZANIA ACT,
(CAP. 107)

22. Construction.
23. Amendment of section 2.
24. Amendment of heading to Part II.
25. Amendment of section 4.
26. Amendment of section 5.
27. Amendment of section 9.
28. Amendment of section 11.
29. Amendment of section 13.
30. Amendment of section 16.
31. Addition of new Part IIIA.
32. Amendment of section 20.
33. Repeal and replacement of section 25.
34. Addition of section 26.
35. Amendment of Schedule.

PART VI
AMENDMENT OF THE NATIONAL SECURITY COUNCIL ACT,
(CAP. 61)

- 36. Construction.
- 37. Amendment of section 3.
- 38. Amendment of section 4.
- 39. Amendment of section 6.
- 40. Amendment of section 8.
- 41. Amendment of section 10.

PART VII
AMENDMENT OF THE WEIGHTS AND MEASURES ACT,
(CAP. 340)

- 42. Construction.
- 43. Amendment of section 2.
- 44. Amendment of section 7.
- 45. Amendment of section 10.
- 46. Amendment of section 11.
- 47. Amendment of section 14.
- 48. Amendment of section 19.
- 49. Amendment of section 23.
- 50. Amendment of section 26.
- 51. Repeal and replacing of section 33.
- 52. Amendment of section 54.

PART VIII
AMENDMENT OF THE WILDLIFE CONSERVATION ACT,
(CAP. 283)

- 53. Construction.
- 54. Amendment of section 38.
- 55. Amendment of section 39.

NOTICE

This Bill to be submitted to the National Assembly is published for general information to the public together with a statement of its objects and reasons.

Dodoma,
28th May, 2019
Cabinet

JOHN W.H. KIJAZI,
Secretary to the

A Bill

for

An Act to amend certain written laws.

ENACTED by Parliament of the United Republic of Tanzania.

PART I
PRELIMINARY PROVISIONS

- Short title   **1.** This Act may be cited as the Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5) Act, 2019.
- Amendment of certain written laws   **2.** The written laws specified in various Parts of this Act are amended in the manner specified in their respective Parts.

PART II
AMENDMENT OF THE ELECTRONIC AND POSTAL COMMUNICATIONS ACT,
(CAP. 306)

- Construction Cap.306   **3.** This Part shall be read as one with the Electronic and Postal Communications Act, herein after referred to as the "principal Act".

Amendment
of section 13

4. The principal Act is amended in section 13, by-
- (a) deleting paragraphs (d), (e) and (f) appearing in subsection (3); and
  - (b) deleting subsection (4) and substituting for it the following:
    - "(4) Every Content Service Licensee shall be required to enter into a service level agreement with a multiplex operator who is a holder of Network Facilities Licence for purposes of transmission and distribution of broadcasting signals." and
  - (c) renaming paragraph "(g)" as paragraph "(d)".

Amendment
of section 78

5. The principal Act is amended in section 78(5), by deleting the words "frequency band" appearing in paragraph (c).

Repeal and
replacement
of section
93

6. The principal Act is amended by repealing section 93 and replacing for it the following:

"SIM card
Registration

93.-(1) Any person who owns or intends to use detachable SIM card or built-in SIM card mobile telephone shall be obliged to register SIM card or built in SIM card mobile telephone.

(2) A person who sells or, in any other manner, provide detachable SIM card or built-in SIM card mobile telephone to any potential subscriber shall, on selling or providing such SIM card, or built in SIM card mobile telephone, register the same.

(3) The application service licensee, distributor, agent or dealer authorized to sell or provide the detachable SIM card or built-in SIM card mobile telephone by the respective application service licensee or operator shall verify the

information obtained from subscriber and retain in hard copy or electronically all information obtained during registration.

(4) Registration and verification of SIM card or built-in SIM card mobile telephone shall be conducted in the manner provided in the Regulations.”.

Repeal and replacement of section 95

7. The principal Act is amended by repealing section 95 and replacing for it the following:

“Submission of information

95. An authorised distributor, agent or dealer dealing with selling or distributing the detachable SIM card or built in SIM card mobile telephone shall submit to the respective application services licensee all the information and documents obtained during distribution or registration.”.

Amendment of section 117

8. The principal Act is amended in section 117, by-

- (a) deleting the words “after conviction” appearing at the end of subsection (1); and
- (b) deleting subsection (3) and substituting for it the following:

“(3) Any person who uses one or more numbers or electronic addresses without obtaining any relevant individual assignment or class assignment, commits an offence and shall be liable upon conviction to a fine of not less than five million Tanzanian shillings or imprisonment for a term not less than twelve months or to both, and shall be liable to a fine of seven hundred and fifty thousand Tanzanian shillings for everyday during which the offence continued.”.

Amendment
of section
118

9. The principal Act is amended in section 118 by deleting paragraph (d) and the closing phrase and substituting for them the following:

“(d) permits any network services or application services, under the person’s control to be used for an activity described in section 117(3),

commits an offence and shall, upon conviction, be liable to a fine of not less than five million shillings Tanzanian shillings or imprisonment for a term not less than twelve months, or to both and shall also be liable to a fine of seven hundred and fifty thousand Tanzanian shillings for everyday during which the offence continued.”.

Repeal and
replacement
of section
131

10. The principal Act is amended by repealing section 131 and replacing for it the following:

“Use of
unregistered
SIM card

131.-(1) Any person who knowingly uses an unregistered SIM card or built in SIM card mobile telephone or in any manner, misuses SIM card, commits an offence and shall be liable on conviction to a fine of not less than five million Tanzanian shillings or imprisonment for a term of twelve months or to both.

(2) A service provider, distributor, agent or dealer authorised to sell or distribute the detachable SIM card, or built in SIM card mobile telephone, who in any manner causes to be used unregistered SIM card, commits an offence and shall be liable on conviction to a fine of not less than ten million Tanzanian shillings or imprisonment for a term of twenty four months or to both and where the commission of offence

continues, the offender shall liable to a fine of seven hundred and fifty thousand Tanzanian shillings for each day during which the commission of offence continued.”.

Repeal and replacement of section 165

11. The principal Act is amended by repealing section 165 and replacing it with the following:

“Regulations

165. The Minister may make regulations for better carrying out or giving effect to the provisions of this Act.”.

PART III
AMENDMENT OF THE FIREARMS AND
AMMUNITION CONTROL ACT,
(CAP. 223)

Construction Cap.223

12. This Part shall be read as one with the Firearms and Ammunition Control Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment of section 3

13. The principal Act is amended by inserting in it's appropriate alphabetical order the following new definition:

“fireworks” means a device containing gunpowder or any other combustible substance which causes spectacular effects and explosions when ignited;”

Addition of section 21A

14. The principal Act is amended by adding immediately after section 21, the following:

“Control of possession of fireworks

21A.-(1) Notwithstanding the provisions of this Act and any other written law, a person shall not import, manufacture, sell or otherwise supply fireworks unless he has obtained approval from Inspector General of Police.

(2) A person shall not carry out activities involving fireworks unless he has obtained written permit from the person authorized to deal with fireworks in accordance with subsection (1).

(3) Any person who contravenes with the provisions of this subsections (1) or (2) commits an offence and is liable upon summary conviction to a fine of five hundred thousand shillings or to imprisonment for a term not less than six months but not exceeding one year or to both such fine and imprisonment.

(4) The Minister may, by regulations, prescribe the procedures for better carrying into effect of the provisions of this section."

PART IV
AMENDMENT OF THE NATIONAL ARTS COUNCIL ACT,
(CAP. 204)

Construction   **15.** This Part shall be read as one with the National Arts Council Act, hereinafter referred as the "principal Act".

Amendment
of section 2   **16.** The principal Act is amended in section 2, by-
(a) adding in their appropriate alphabetical order the following new definitions:
    "art" means any work through which a person uses skills to express ideas in making, showing or performing artistic works;
    "artist" means a person engaged in or undertaking artistic works;
    "infrastructure" includes theatre halls, open or closed premises used for

demonstration of artistic works save for cinematograph;

(b) in the definition of the term "artistic work" -

(i) in paragraph (a) by-

(aa) deleting subparagraph (i) and substituting for it the following:

"(i) paintings, drawings, graphic designs, etchings, lithographs, woodcuts, engravings, computer aided animations and prints;"

(bb) deleting sub paragraph (ii) and substituting for it the following:

"(ii) maps, plans, illustration and diagrams";

(cc) adding immediately after subparagraph (vi) the following:

"(v modeling, and pageantries, ii) fashion designs and such related works;" and

(ii) in paragraph (c) by inserting the words "playwriting, music composition" between the words "costume design" and "make up".

Amendment of section 3

17. The principal Act is amended in section 3, by adding immediately after subsection (3) the following-

"(4) The Council may, in consultation with other relevant authorities, appoint committees at regional and district levels.

(5) The Council may make rules for the operations and governance of such Committees as it deems fit."

Amendment of section 4

18. The principal Act is amended in section 4- (a) in subsection (1)-

(i) in subparagraph (d), by inserting the words "monitor, regulate, assess" between the words "to plan" and "and coordinate";

- (ii) in subparagraph (e), by inserting the words “policies, legislation, marketing and” between the words “relating to” and “the development”;
- (iii) deleting subparagraph (i) and substituting for it the following:
  - “(i) to provide bylaws published in the *Gazette* and in such manner as the Council may approve, a system of registration of artists, artistic ensembles, associations or organizations, infrastructure used for artistic entertainment and performance, vendors and all persons engaged or otherwise uses for gain the works of art;”
- (b) by adding immediately after paragraph (i) the following:
  - “(j) to make, publish and disseminate information and guidelines relating to the revival, promotion, development, production and marketing of artistic works;
  - (k) to establish, compile and maintain databases, including database of persons, organizations, institutions, equipment and facilities connected with the works of arts;
  - (l) to promote adherence with Tanzania’s cultural, moral and ethical values among artists and other persons involved in production, performance, distribution or exhibition of artistic works within the purpose of this Act;
  - (m) to promote formation of associations or organizations with a view to encourage growth of smaller groups of persons engaging in artistic works in Tanzania;

- (n) to assist any artist or group of persons who are citizens of Tanzania in obtaining relevant training or study tour on arts or artistic skills within or outside Tanzania;
  - (o) to raise, maintain or otherwise administer funds from such sources and by such means as the Minister may approve to enable the Council to carry out its functions and empowering the artists in carrying out their artistic activities;
  - (p) to exercise disciplinary powers over persons or group of persons, organizations, associations, or owners of infrastructures engaged in artistic works who contravene provisions of this Act; and
  - (q) to perform such other functions as may be assigned by the Minister or prescribed to it under the provisions of this Act and other written laws."
- (c) by deleting subsection (2) and substituting for it the following:
- “(2) The Council shall have the power, in its capacity as a body corporate, for the purpose of carrying out its functions to rate, inspect, arrest, suspend or destroy any work of art being produced, displayed or kept in contravention of the Act and other relevant laws or do all such acts as appear to it to be requisite, advantageous or convenient for or in connection with the carrying out of its functions or incidental or conducive to their proper discharge and may carry on any activity in that behalf either alone or in association with any other person or body whether within or outside the United Republic.”

Addition of
section 4A

19. The principal Act is amended by adding immediately after section 4 the following new section:

"Registrati
on of
artistic
works

4A.-(1) The Minister may make specific regulations prescribing the manner of registration of artistic works, artists, artistic ensembles, associations, organizations, infrastructures as well as grounds for the refusal of registration, exemption from registration and cancellation of registration.

(2) Any artist, artistic ensembles, associations, organizations or owners of infrastructures who engages in any artistic activity without being registered by the Council commits a disciplinary offence and upon determination by a competent disciplinary organ formed under this Act may be may be liable to a fine not exceeding one million shillings or any other penalty as prescribed in the respective rules made under this Act."

Amendment
of section 15

20. The principal Act is amended in section 15(1), by-

(a) deleting the words "With the consent of the Minister, the Council" and substituting for them the words "The Minister".

(b) deleting paragraph (e) and substituting for it the following:

"(e) providing for a system of registration and issuance of permits to persons, organizations, associations or owners of infrastructure used for artistic activities engaged in or using works of

art and infrastructures for exhibition and, or performance of artistic works;"

(c) adding immediately after paragraph (h) the following-

"(i) providing for proper monitoring, control codes of conduct and disciplinary systems for artists, composer of artistic works, group of persons, associations, organizations and owners of infrastructures."

Addition of section 16

21. The principal Act is amended by adding immediately after section 15 the following new section:

" Appeals to Minister

15A.-(1) A person who is aggrieved by the decision of the Council under this Act may within thirty days of such decision, appeal to the Minister.

(2) On receipt of the appeal, the Minister shall, within thirty days, consider and determine the appeal.

(3) In determining the appeal, the Minister may-

(a) uphold, quash or vary the decision of the Council and give decision accordingly;

(b) require the Council to inquire into any specific information from the appellants and make further consideration of the application."

PART V
AMENDMENT OF THE NATIONAL EXAMINATION
COUNCIL OF TANZANIA ACT,
(CAP. 107)

Construction

22. This Part shall be read as one with the National

Cap.107 Examination Council of Tanzania Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendment
of section 2

23. The principal Act is amended in section 2, by inserting in their appropriate alphabetical order the following new definitions:

"Authorized officer" includes an examination supervisor, invigilator, and any other person entrusted with the duty to handle examination material;

"candidate" means a person registered to sit for an examination conducted by or on behalf of the Council;

"certificate" means a document issued by the Council and designated as such showing results obtained by a particular candidate in an examination;

"examination" means a formal test of a person's knowledge or proficiency in a particular subject matter or skill conducted under this Act by or on behalf of the Council;

"examinations material" whether in print or electronic form, means-

(a) an examination paper, booklets, stencils, recorded tapes, chemicals, electronic devices;

(b) notes for the preparation of an examination paper;

(c) instructions for the setting up of equipment and the preparation of instruments for an examination;

(d) any other document or material which is intended to form part of an examination paper or to enable an examination paper to be prepared and conducted; or

(e) security envelopes and storage bags used for safe custody of the examination papers;

"examination paper" includes a question paper, examination instructions or the draft or copy of an examination paper or instructions in respect of an examination which has not been taken, and includes an electronic form thereof;"

Amendment of heading to Part II

24. The principal Act is amended by deleting the heading to Part II and substituting for it the following:

“PART II
ESTABLISHMENT, OBJECTIVES AND FUNCTIONS
OF THE COUNCIL”

Amendment of section 4

25. The principal Act is amended in section 4, by-

- (a) deleting a full-stop appearing at the end of paragraph (f) and substituting for it a semi colon ; and
- (b) adding immediately after paragraph (f) the following:
  - “(g) to conduct research on issues related to examinations or assessment; and
  - (h) to organize training courses for or arrange for the training of setters, moderators, examiners, supervisors, invigilators and other persons connected with examinations.”

Amendment of section 5

by-

26. The principal Act is amended in section 5(2),

- (a) inserting immediately after paragraph (h) the following:
  - “(i) to suspend or nullify examination or any part thereof, where the Council is satisfied that there have been irregularities in the course of such examination;
  - (j) to withhold or cancel the results or certificate of a candidate where the Council is satisfied that he has been involved in examination irregularities; and”;
- (b) renaming paragraph (i) as paragraph (k).

Amendment of section 9

27. The principal Act is amended in section 9(1), by deleting paragraph (b) and substituting for it the following:

- “(b) not more than four other members of the

Council.”

Amendment of section 11 by- **28.** The principal Act is amended in section 11(2),
(a) deleting a full-stop appearing at the end of paragraph (d) and substituting for it a semi colon and the word “and”; and
(b) adding immediately after paragraph (d) the following:
“(e) to investigate all examination irregularities and malpractices and make recommendations to the Council.”

Amendment of section 13 by adding at the end of paragraph (c) the words “or assessment”.

29. The principal Act is amended in section 13(1)

Amendment of section 16

30. The principal Act is amended in section 16 -
(a) in subsection (1), by deleting paragraph (a) and substituting for it the following:
“(a)a statement of financial performance during the financial year;”
(b) in subsection (2), by deleting the words “Tanzania Audit Corporation” and substituting for them the words “Controller and Auditor General”.

Addition of new Part IIIA

31. The principal Act is amended by adding immediately after Part III a new Part IIIA as follows:

“PART IIIA
OFFENCES AND PENALTIES

Leaking and malicious destruction of examination paper

17A.-(1) A person who, having access to examination materials, shall not intentionally reveal the contents thereof, whether orally, in writing or electronically to any unauthorized person, commits an offence.

(2) A person shall not disclose to any person any examination question or any

information relating to the contents of any examination paper.

(3) A person shall not damage or destroy examination material.

(4) A person who, being an authorized officer, shall not negligently or carelessly discharge the functions set out under this Act so as to occasion leakage or malicious destruction of examination paper.

Impersonation

17B.-(1) A person shall not-

- (a) whether as a registered candidate or otherwise, sit for a particular examination of the Council with intent to impersonate, offers or attempts to present himself to take the part of another registered candidate;
- (b) being a registered candidate for a particular Council's examination, knowingly allows another person to sit for that examination on his or her behalf; or
- (c) falsely use a certificate, testimonial, signature, photograph or document of another person with intent to

impersonate that other person.

(2) The Council may, in addition to the penalty under subsection (1), cancel the registration of the person as a candidate.

Unlawful handling of booklets and possession of unauthorized materials or content

17C.-(1) A person shall not take out from an examination room, strong room, hall, office or any other identified or selected place, examination question paper, answer booklet or unauthorized examination material used or unused, in person or by the use of an agent.

(2) A person shall not possess a written, recording or any other form of Communication condensed or summarised on any medium of communication device, including electronic communication device onto which information in regard to examinations in progress or to be conducted is written, recorded or communicated.

Prohibition of publication or disclosure of information to unauthorized person

17D.-(1) A person shall not, without the consent in writing given by or on behalf of the Council, publish or disclose to any person, otherwise than in the course of his duties, the contents of any document, or information under this Act.

(2) A person shall not publish or communicate to any person information which to his

knowledge has been published or disclosed in contravention of subsection (1).

General
penalty

17E. A person who contravenes or fails to comply with any provisions under this Part, Commits an offence and is liable, upon conviction, to a fine of not less than ten million shillings or to imprisonment for a term of not less than three years but not exceeding five years or to both.”.

Amendment
of section 20

32. The principal Act is amended in section 20 by deleting the word “shall” and substituting for it the phrase “shall, subject to the provisions of this Act,”.

Repeal and
replacement
of section
25

33. The principal Act is amended by repealing section 25 and replacing for it the following following new section:

“Regional
and Local
Governmen
t
Examination
s
Committee

25.-(1) There shall be established in respect of each regional and local government authority, the Examinations Committee.

(2) The Examinations Committee established under subsection (1) shall oversee the conduct of examinations at their respective Region or local government authority.

(3) The Regional Examinations Committee shall consist of:

(a) Regional Administrative Secretary, who shall be the Chairman in each of his respective area of jurisdiction;

(b) Regional Education Officer, who shall be the

Secretary of the examination committee in his respective area of jurisdiction;

- (c) Regional State Attorney;
- (d) Regional Police Commander;
- (e) Regional Security Officer; and
- (f) Regional Academic Officer.

(4) The Local Government Examination Committee shall consist of-

- (a) the Executive Director of the local government authority, who shall be the Chairman;
- (b) Education Officer of the local government authority, who shall be the Secretary;
- (c) Officer Commanding District;
- (d) District Security Officer;
- (e) District Academic Officer; and
- (f) A State Attorney from the Office of the District Administrative Secretary."

Addition of section 26

34. The principal Act is amended by adding immediately after section 25 the following new section:

"Oath of secrecy **26.**-(1) The Council may require any person-

- (a) dealing with moderation of examination items, printing of examination papers, supervision and invigilation of examinations, marking of candidate's scripts; or

(b) officially assigned to assist in marking exercise,

to take and subscribe to an oath of secrecy.

(2) Any person who, having subscribed to the oath, publishes, discloses or communicates to any other person information that is privy of secrecy, commits an offence and is liable upon conviction, to imprisonment for a term of not less than twenty years."

Amendment
of Schedule

35. The Schedule to the principal Act is amended-

(a) by deleting paragraphs 1, 2 and 3 and substituting for them the following new paragraph:

"Compositi
on of
Council

1.-(1) The Council shall consist of-

(a) a Chairman who shall be appointed by the President from amongst the Vice Chancellors of the accredited Public Universities established in Tanzania;

(b) one member appointed by the Minister responsible for education in consultation with the Minister responsible for local government from among head teachers of secondary schools;

(c) one member appointed by the Minister responsible for education in

- consultation with the Minister responsible for local government from among head teachers of primary schools;
- (d) one member appointed by the Minister responsible for education representing private institutions, who has experience and qualifications in education matters;
  - (e) one member from the Ministry responsible for regional administration and local government who has experience and qualifications in education matters;
  - (f) three members from Tanzania Mainland appointed by the Minister responsible for education from amongst people who have experience in education assessment matters, finance, planning, community development, gender, children and social welfare;
  - (g) three members from Tanzania Zanzibar appointed by the Minister responsible for education in consultation with the Minister responsible for education in the Revolutionary

Government of Zanzibar,
from among people
vested with
qualifications relevant
for education and
assessment.

(2) The Council may co-opt
not more than four persons to
attend and provide expertise
during the deliberation of the
Council on such matters as the
Council may determine but such
persons shall not have the right to
participate in the decision making
of the Council.

Tenure of
office

2. The Chairman and
members of the Council shall,
unless the appointment is
terminated by the Minister, or
ceases in any other way to be a
member, hold office for a period
of four years and shall be eligible
for reappointment for one further
term.

Cessation of
membershi
p

3.-(1) A member appointed
by virtue of his office shall cease to
be a member upon ceasing to
hold the post that entitled his
appointment to the Council.

(2) A member of the
Council shall cease to be a
member upon advice by the
Council to the Minister of the fact,
and the appointing authority may
terminate the appointment of the
member and appoint another
member in his place if:

(a) he has been absent
from three consecutive
meetings of the Council

without reasonable cause;

- (b) he is convicted of a criminal offence and sentenced to imprisonment for a term exceeding six months or to a fine exceeding five hundred thousand Tanzanian shillings;
- (c) he is convicted of an offence involving dishonesty or fraud;
- (d) he is adjudged bankrupt or enters into a composition scheme or arrangement with his or her creditors;
- (e) he is incapacitated by physical or mental illness or is deemed otherwise unfit to discharge his duties as a member of the Council; or
- (f) he fails to comply with the provision of this Act relating to disclosure.

(b) by renumbering paragraphs 6 to 12 as paragraphs 7 to 13 respectively.

(c) in paragraph 8 as renumbered by deleting the words "meet not less than twice during" appearing in subparagraph (1) and substituting for it the words "ordinarily meet at least once in every three months."

PART VI
AMENDMENT OF THE NATIONAL SECURITY COUNCIL ACT,
(CAP. 61)

Constructi
on Cap.61

36. This Part shall be read as one with the National Security Council Act, hereinafter referred to as the "principal Act".

Amendm
ent of
section 3

37. The principal Act is amended in section 3 in the definition of the term "defence and security organs" by inserting the words "Prevention and Combating of Corruption Bureau, Drugs Control and Enforcement Authority, Fire and Rescue Forces" between the words "Police Force" and "Tanzania Prisons".

Amendm
ent of
section 4

38. The principal Act is amended in section 4(2), by deleting paragraph (c) and (e) and substituting for them the following:

- "(c) the President of Zanzibar;
- (e) the Second Vice President of Zanzibar;"

Amendm
ent of
section 6

39. The principal Act is amended in section 6, by deleting paragraph (g) and substituting for it the following:

- "(g) one Assistant Co-ordinator from the Special Departments of the Government of Zanzibar."

Amendm
ent of
section 8

40. The principal Act is amended in section 8(2), by-

- (a) deleting the word "and" appearing in paragraph (g); and
- (b) deleting paragraph (h) and substituting for it the following:

- "(h) the Regional Prisons Officer;
- (i) the Regional Special Departments from the Government of Zanzibar;
- (j) the Regional Bureau Chief; and
- (k) the Regional Fire and Rescue

Officer."

Amendment of section 10

41. The principal Act is amended in section 10(1), by deleting paragraph (h) and substituting for it the following:

- “(h) the District Prisons Officer;
- (i) the District Fire and Rescue Officer;
- (j) the District Special Departments from the Government of Zanzibar; and
- (k) the District Bureau Chief.”.

PART VII
AMENDMENT OF THE WEIGHTS AND MEASURES ACT,
(CAP. 340)

Construction Cap.340

42. This Part shall be read as one with the Weights and Measures Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment of section 2

43. The principal Act is amended in section 2-
(a) by deleting the definition of the terms “container” and “verification” and substituting for them the following-

“container” means any form of packaging of goods for sale as a single item, whether by enclosing the goods wholly or partly;

“verification” means examination, testing, rejecting or condemning or passing as fit for use for trade and stamping any measuring instrument or measuring system;”

(b) in the definition of the term “error” by deleting the word “includes” and substituting for them the words “may include”;

(c) in the definition of the term “stamping” by inserting the words “putting a sticker and sealing” between the words “includes” and “casting”;

(d) in the definition of the term “pre-packed goods” by deleting the word “retail”;

(e) inserting in their appropriate alphabetical order the following new definitions-

“measuring instrument” means any device intended to be used to make measurements, along or in conjunction with supplementary device;

“measuring system” means a set of one or more measuring instrument and other devices including any reagent and supply assembled and adapted to give information used to generate measured quantity values within specified intervals for quantities of specified kind;”

Amendment of section 7   **44.** The principal Act is amended in section 7 by deleting the word “wardens” appearing in paragraphs (a) and (b) and substituting for it the word “inspectors”.

Amendment of section 10   **45.** The principal Act is amended in section 10(1) by deleting the words “assizing or reassizing” and substituting for them the words “verification or re-verification”.

Amendment of section 11   **46.** The principal Act is amended in section 11, by-
(a) in subsection by (1) inserting the word “Fifth” immediately after the word “Fourth”; and
(b) in subsection (2) inserting the word “Fifth” immediately after the word “Fourth”.

Amendment of section 14   **47.** The principal Act is amended in section 14, by-
(a) deleting the marginal note and substituting for it the following:
“appointment of commissioners, assistant commissioners and inspectors; and
(b) adding immediately after subsection (2) the following new subsections:
“(3) The Minister may, for the purpose of carrying out verification under this Act, and upon recommendation by

the Commissioner, appoint private inspectors on such terms and conditions as he deems fit.

(4) The Minister shall, by notice published in the *Gazette*, declare the names of inspectors and private inspectors appointed under this section."

Amendment
of section 19

48. The principal Act is amended in section 19 by deleting subsection (1) and substituting for it the following-

"(1) At least once in every twelve months in respect of an area of jurisdiction, an inspector shall, for the purpose of verifying measuring instrument or measuring system and in a manner prescribed by the Minister, specify the date, time and place and require a person who has in his possession any weight, measure, weighing or measuring instrument or measuring system which is used or intended to be used in trade, to produce it at such time and place within the area as he may appoint."

Amendment
of section 23

by- **49.** The principal Act is amended in section 23,
(a) inserting immediately after paragraph (a) of the proviso the following:
" (b) condemn it, upon approval by the Commissioner;" ; and
(b) renaming paragraphs (b) and (c) as paragraphs (c) and (d) respectively.

Amendment
of section 26

by- **50.** The principal Act is amended in section 26,
(a) deleting subsection (1) and substituting for it the following:
" (1) Subject to the provisions of section 27, no person shall sell or offer, import, pack, deliver, expose or possess, keep on trade premises, carry or, in any manner, advertise for sale any of the goods otherwise than in accordance with

the weight or measure and in the denomination specified under this Act.”; and

(b) in subsection (2), by deleting the word “in 10th, 11th and 12th Schedule to” and substituting for them the word “under”.

Repeal and replacement of section 33

51. The principal Act is amended by repealing section 33 and replacing for it the following-

“Offence in connection with inspectors **33.** A person who is not an inspector and acts as or purports to be an inspector, commits an offence.”

Amendment of section 54

52. The principal Act is amended in section 54(1)-
(a) in paragraph (q), by inserting the words “manufacturing, importation” immediately before the word “repairing” appearing in the second line; and
(b) by deleting paragraph (x) and substituting for it the following:

“(x) procedure and various forms to be used in carrying out forfeiture of goods, measuring instruments and measuring systems.”

PART VIII
AMENDMENT OF THE WILDLIFE CONSERVATION ACT,
(CAP. 283)

Construction Cap.283

53. This Part shall be read as one with the Wildlife Conservation Act, hereinafter referred to as the “principal Act”.

Amendment of section 38

by- **54.** The principal Act is amended in section 38,
(a) deleting subsection (8) and substituting for it the following:

“(8) For the purpose of this section, there shall be three categories of hunting block, namely:

- (a) category I blocks, the tenure of which shall be ten years;
  - (b) category II blocks, the tenure of which shall be ten years; and
  - (c) category III blocks, the tenure of which shall be fifteen years.
- (8A) Except for at least three months prior written notice made to the Minister, no company allocated a hunting block shall vacate, surrender, return or abandon the hunting block before the expiry of its tenure."
- (b) by deleting subsection (9) and substituting for it the following:
- "(9) The Minister shall on the fifth year of the tenure of ownership of a hunting block, determine the continuity of the tenure.
- (c) by adding immediately after subsection (9) as amended the following new subsection:
- "(9A) The Minister's decision under subsection (9) shall be based on:
- (a) the annual performance assessment and the evaluation of the hunting block utilization; and
  - (b) the full performance of the company allocated a hunting block to be carried out in the fourth year of the tenure, which shall take into account the annual assessment and the evaluation criteria prescribed in the Regulations."

(d) deleting subsection (10) and substituting for the the following:

"(10) Subject to subsection (8), the Minister shall make regulation prescribing for criteria for categorization, size and quality of each category of hunting block."

(e) by deleting subsection (11) and substituting for it the following:

“(11) The Minister may, in allocating hunting blocks, use auction, tendering or any other modality or system of allocation which is transparent and is inline with principles of good governance.”

Amendment
of section 39

55. The principal Act is amended in section 39-

(a) in subsection (3) by-

- (i) deleting the words “twenty five” appearing in paragraph (a) and substituting for it the word “ten”;
- (ii) deleting paragraph (b) and substituting for it the following:

“(b) the percentage of hunting blocks set aside specifically for application by Tanzanian owned companies shall, at any particular time, be not less than thirty percent of the total number of hunting blocks:

Provided that, no regulation shall restrict a Tanzanian owned company from applying for any hunting block set aside for application by foreign owned companies.”

(b) by adding immediately after subsection (3) the following:

“(3A) For the purpose of this section “Tanzanian owned company” means a company incorporated or registered in accordance with the laws of Tanzania and whose majority shares are owned by Tanzanian citizens.”

OBJECTS AND REASONS

This Bill proposes amendments to Seven laws, namely, the Electronic and Postal Communications Act, Cap. 306, the Firearms and Ammunition Control Act, Cap. 223, the National Arts Council, Cap. 204, the National Examinational Council of Tanzania, Cap. 107, the National Security Council, Cap. 61, the Weight and Measures Act, Cap. 340 and the Wildlife Conservation Act, Cap. 283.

The proposed amendments intend to keep updated the respective laws with changes so far observed in their implementation.

This Bill is divided into Eight Parts. Part I deals with preliminary provisions which include the title of the Bill and the manner in which the laws proposed to be amended, are amended in their respective Parts.

Part II proposes amendments to the Electronic and Postal Communications Act, Cap. 306. The proposed amendments are generally intending to consider in the Act the requirement for SIM card registration to whoever uses or intends to use SIM card.

Part III of the Bill proposes to amend the Firearms and Ammunitions Control Act, Cap. 223 by introducing the concept of fireworks in the Act. Fireworks are among explosives used for various purposes, in that regard they are being regulated. It is therefore proposed that importation, manufacturing, possession, acquisition and disposition of fireworks be criminalized unless the Inspector General of Police has authorized such activities.

Part IV proposes amendments to the National Arts Council, Cap. 204. In this Act, amendment is proposed in section 2 with a view to extend the interpretations of some of the terms which were not interpreted in the existing law. It further propose to introduce new paragraph 2(a)(vii) and (b) with the aim of extending the range of arts to include modeling, pageantries and fashion design and recognizing development of the art of music due to changes of science and technology. It is proposed to introduce a new section 3(4) for purposes of establishing a committee at region and district level and the manner of appointment of its members. The aim is to extend committees to the district level where most of the arts business begins and to be administered at that level by officers concerned with cultural affairs.

Section 4(1)(d),(e) ,(i) and section 4(2) are amended in order to extend the functions and powers of the National Arts Council and recognizing various stakeholders for purposes of registration under this Act. It is proposed to add a new section 4A in order to give powers to the Minister to prescribe manner and requirement for registration of various activities conducted under the Act. Further, the Part proposes amendment to section 15 to empower the Minister responsible for arts affairs to make regulations prescribing for issuance of certificates to artists.

Part V of the Bill proposes amendments to the National Examination Council of Tanzania, Cap.107, whereby section 2 is amended for the purposes of giving meaning to some terms and terminologies which have been used in the Act, the objective to the amendment is to cure ambiguitie of the terms and terminologies that may arise. The heading to Part III is amended for the purpose of setting a clear demarcation between provisions governing establishment, objective, functions, powers and duties of the Council. This Part also proposes amendment to section 4 with an intention to widen the scope of function of the Council on issue or matters related to training examination and assessment. Section 5 is

proposed to be amended by two adding paragraphs for the purpose of adding certain powers to the Council. Section 9 is proposed to be amended for the purpose of reducing the number of members of the Executive Committee for effective and efficient conduct of responsibility of the committee. This Part further proposes amendment to section 11 with the aim of empowering the Examination Committee to investigate on examination malpractices. Section 13 is amended for the purposes of retaining sources of funds of the National Examination Council of Tanzania. Section 16 is amended with the view to comply with the financial reporting standards acceptable in Tanzania.

This Part also proposes to add a new Part IIIA with the view to make exclusive and better provisions relating to offences and penalties. The proposed offences to rehabilitation offenders and restore integrity, accountability and loyalty of persons dealing with examination related issues. The amendments incorporate offences associated with technological advancements within the society. It further intends to widen the categories of offences related to examinations and to enhance the penalties provided therein.

This Part further proposes amendments to section 20 with the view to enhance smooth implementation of the Ministers directions. The amendments further proposes to introduction of new section 25 for the purpose of recognizing in the law the establishment of Regional and Local Government Authorities Education Committees which shall be the responsible organ for overseeing the conduct of examinations at their respective regional or local government authorities. This Part also proposes addition of new section 26 which is intended to introduce a requirement for an officer dealing with moderation of examination to take an oath of secrecy in their respective area of jurisdiction.

This Part further proposes amendments to the Schedule with the aim of widening scope of knowledge and experience on education related matters for Council members. This amendment intends to have a fair representation among groups, it further intends to enhance code of ethics and conduct to members.

Part VI proposes the amendment of section 3 of the National Security Council Act with the purpose of recognizing the Prevention and Combating of Corruption Bureau, Drugs Control and Enforcement Authority and Fire and Rescue Force as among the enforcement agencies responsible for security matters.

Amendment of section 4 intends to change the title of members of the National Security Council. The reasons for such amendment is to align with the amendments of the Constitution of Zanzibar, which recognizes the title of the President of Zanzibar and the Second Vice President of Zanzibar as proposed to be members of the National Security Council at the National level. Amendment of section 6 intends to extend the number of Secretariat to include one Assistant Co-ordinator from the Special Department of the Government of Zanzibar. Amendments of sections 8 and 10 intends to extends the regional and District Committee to include the regional special Departments from the Government of Zanzibar, the Regional Bureau Chief, and the Regional Fire and Rescue Officer similar amendments have been effected in section 10 at the District level.

Part VII proposes amendments to the Weights and Measures Act, Cap.340, whereby section 2 is amended in the definition of various terms used in the provisions of the Act. This Part also proposes amendment to section 10 by deleting the words "assizing or reassizing" and substituting for them the words "verification or reverification". The purpose

of this amendment is to ensure conformity with the duties of inspectors as provided in the Act.

Amendment of section 11 is intended to add the Fifth Schedule among the Schedules mentioned in that section. Section 14 is amended with the view of enabling the Minister to appoint inspectors. Section 19 is proposed to be amended so as to require an inspector to specify the date, time and place of verification of measuring instrument or system. The proposed amendment to section 23 intends to empower inspectors to condemn weight or measuring instrument or measuring system which do not comply with the requirements set out in the Act. Section 33 is amended so as to prohibit persons who are not inspectors from pretending to be or acting as inspectors. Amendments are also proposed in section 54 for the purpose of providing for regulatory role in respect of manufacturers and importers of measuring instruments or measuring systems.

Part VIII of the Bill proposes to amend to the Wildlife Conservation Act, Cap.283, whereby section 38 is amended with the purpose of specifying categories of hunting blocks extending their tenure. It is proposed to categorise blocks into three groups, Category I (high quality), Category II (optimal), and Category III (degraded) with the tenure of ten years for category I and II and fifteen years for category III.

This Part further amends section 38(9) with a view of empowering the Minister to make assessment of the performance of hunting companies allocated hunting blocks to ensure that hunting blocks are not degraded and the companies undertake their obligations.

Section 28(11) of the Act is also proposed to be amended for in order to recognize tenterring as one of the modality of allocating hunting blocks.

MADHUMUNI NA SABABU

Muswada huu unapendekeza marekebisho katika Sheria Saba zifuatazo; Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306, Sheria ya udhibiti wa Silaha na Milipuko, Sura ya 223, Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura ya 204, Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania, Sura ya 107, Sheria ya Baraza la Usalama la Taifa, Sura ya 61, Sheria ya Viwango, Sura ya 130 na Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura ya 283.

Mapendekezo ya marekebisho yanalenga kuondoa mapungufu ambayo yamejitokeza katika Sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya masharti katika Sheria husika.

Muswada huu umegawanyika katika Sehemu Nane, Sehemu ya Kwanza inahusu masharti ya utangulizi ambayo yanajumuisha jina la Muswada na namna ambavyo masharti mbalimbali ya sheria yanavyopendekezwa kurekebishwa.

Sehemu ya Pili inapendekeza marekebisho kwenye Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306. Mapendekezo ya marekebisho yanalenga kwa ujumla kujumuisha ndani ya Sheria wajibu wa watumiaji au watu wanaotarajia kutumia laini za simu kujisajili.

Sehemu ya Tatu ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Silaha na Milipuko, Sura ya 223. Lengo la mabadiliko haya ni kaharamisha uingizaji ndani ya nchi, utengenezaji, au kumiliki fataki bila ridhaa ya Inspekta Jenerali wa Polisi.

Sehemu ya Nne inapendekeza kurekebisha Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura ya 204. Katika Sheria hii marekebisho yanapendekezwa kwenye kifungu cha 2 kwa lengo la kuongeza tafsiri ya baadhi ya maneno ambayo hayakuwa yametafsiriwa. Maneno hayo yameongezwa katika Sheria hii kutokana na kukua kwa sayansi na teknolojia. Katika kifungu hicho inapendekezwa kuongeza kipengele kipya cha 2(a)(vii) na (b) kwa lengo la kupanua wigo wa sanaa mpya ambazo zimeingia kwenye jamii kama vile ubunifu wa mitindo (modeling), ulimbwende (pageantries) na uanamitindo (fashion). Inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 3(4) kwa lengo la kuanzisha Kamati za Sanaa za Mikoa na Wilaya na namna ya uteuzi wa wajumbe wa Kamati hizo. Inapendekezwa kuwa kamati hizo za Sanaa zisimamie masuala ya sanaa katika ngazi za wilaya na mikoa. Aidha, mfumo huu utaleta tija katika kukasimu madaraka katika ngazi za mikoa na wilaya.

Kifungu cha 4(1)(d), (e) na (i) na cha 4(2) kinapendekezwa kurekebisha kwa lengo la kupanua wigo wa majukumu na mamlaka ya Baraza la Sanaa la Taifa. Inapendekezwa kuongeza kifungu kipya cha 4A kinachompa mamlaka Waziri kuweka utaratibu wa usajili wa kazi zote chini ya sheria hiyo. Kifungu cha 15 kinakusudiwa kurekebisha ili kumuwezesha Waziri mwenye dhamana na masuala ya sanaa kutunga kanuni tofauti na hali ilivyo kwa sasa ambapo mamlaka hayo ni ya Baraza.

Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Baraza la Taifa la Mitihani, Sura ya 107, ambapo kifungu cha 2 kinarekebisha kwa madhumuni ya kufafanua baadhi ya maneno na misemo mbalimbali yanayotumika chini ya Sheria hii. Kichwa cha habari cha Sehemu ya tatu kinarekebisha kwa lengo la kutenganisha kati ya uanzishaji wa Baraza, malengo, kazi zake, mamlaka na majukumu yake. Sehemu hii inapendekeza marekebisho kwenye kifungu cha 4 kwa lengo la kupanua wigo wa Baraza kwenye masuala

yanayohusiana na masuala ya mitihani na upimaji wa wanafunzi. Kifungu cha 5 kinapendekezwa kurekebisha kwa lengo la kuzingatia marekebisho ya kichwa cha habari cha sehemu hii ya Tatu. Kifungu cha 9 kinapendekezwa kurekebisha kwa lengo la kupunguza idadi ya namba ya wajumbe wa Kamati. Sehemu hii pia inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 11 kwa lengo la kuipa mamlaka/uwezo Kamati ya Mitihani kufanya uchunguzi kwa suala lolote linalohusiana na ukiukaji katika masuala ya mitihani. Kifungu cha 13 kinapendekezwa kurekebisha kwa lengo la kuainisha vyanzo vipya vya mapato. Kifungu cha 16 kinarekebisha kwa lengo la kuhakikisha kwamba masuala ya ukaguzi wa fedha yanaendana na viwango vya utoaji wa taarifa za fedha.

Sehemu hii pia inapendekeza kuweka Sehemu mpya ya Tatu "A" kwa lengo la kuongeza uadilifu, uwajibikaji na uaminifu kwa maafisa wanaojihusisha na masuala yanayohusiana na mitihani. Marekebisho haya yanalenga kupambana na kukua kwa teknolojia ndani ya jamii ambapo inaweza kupelekea uvujishaji wa mitihani. Marekebisho yanalenga pia kuongeza aina mpya ya makosa yanayohusiana na mitihani na kuongeze adhabu zitakazotolewa kutokana na makosa hayo.

Marekebisho ya kifungu cha 20 yanalenga kurahisisha utekelezaji wa maelekezo ya Waziri. Mapendekezo ya kifungu kipywa cha 25 yanalenga kutambulika ndani ya sheria uanzishwaji wa nafasi za maafisa elimu wa mikoa. Maafisa elimu wa mikoa watakuwa ndio wawakilishi wa Baraza la Taifa la Mitihani katika maeneo ya mikoa husika.

Sehemu hii pia inapendekeza marekebisho kwenye Jedwali, kwa lengo la kupanua/kuongeza sifa za mjumbe kuwa ni pamoja na uwezo wa kielimu, uzoefu kwenye masuala yanayohusiana na elimu. Lengo la marekebisho haya ni kuwa na mwakilishi ulio wa tija miongoni mwa makundi yanayowakilishwa. Marekebisho pia yanalenga

kuongeza na kusimamia kanuni za maadili na mienendo kwa wajumbe.

Sehemu ya Sita inapendekeza marekebisho ya Sheria ya Baraza la Usalama wa Taifa, Sura ya 61. Kifungu cha 3 kinarekebishwa kwa lengo la kuzitambua taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa, Mamlaka ya Kudhibiti na Kupambana na Dawa za Kulevya pamoja na Jeshi la Zimamoto na Uokozi kwenye masuala ya ulinzi na usalama chini ya Sheria ya Baraza la Usalama wa Taifa.

Marekebisho ya kifungu cha 4 yanalenga kubadilisha majina ya nafasi za wajumbe wa Baraza la Taifa la Usalama katika ngazi ya Taifa. Marekebisho ya Kifungu yanatokana na mabadiliko ya Katiba ya Zanzibar ambayo inatambua nafasi ya Rais wa Zanzibar na Makamu wa Pili wa Rais ambao ndio watakaokuwa Wajumbe wa Kamati ya Baraza la Usalama la Taifa (ngazi ya Taifa). Marekebisho ya kifungu cha 6 yanalenga kuongeza idadi ya Wajumbe na Sekretarieti ya Kamati ya Baraza la Usalama la Taifa. Marekebisho haya yanalenga kumtambua mwakilishi kutoka Idara maalum ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar.

Marekebisho ya vifungu vya 8 na 10 yanalenga kupanua wigo wa wajumbe wa Baraza la Usalama la Mkoa na Wilaya. Kwa kuwatambua mjumbe kutoka Taasisi ya Kuzuia na kupambana na rushwa na Jeshi la Zimamoto na Uokozi katika ngazi ya wilaya na Mkoa, pia mjumbe kutoka Idara maalum ya Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar katika ngazi ya Mkoa na Wilaya.

Sehemu ya Saba inapendekeza kurekebisha Sheria ya Vipimo, Sura ya 340, ambapo vifungu vya 2 na 10 vinarekebishwa kwa lengo la kuhuisha tafsiri ya maneno mbalimbali ili kuendana na masharti ya Sheria na kuhakikisha matumizi sahihi ya maneno katika Sheria.

Mapendekezo ya marekebisho ya kifungu cha 14 yanalenga kumuwezesha Waziri kuchagua wakaguzi. Kifungu cha 19 kinakusudiwa kurekebishwa ili kuweka matakwa ya wakaguzi kubainisha mahali, siku na muda wa kufanya ukaguzi. Mapendekezo ya marekebisho ya kifungu cha 23 yanalenga kuwawezesha wakaguzi kuondoa vipimo visivyokidhi viwango. Marekebisho ya kifungu cha 33 yanalega kumzuia mtu yoyote ambaye si mkaguzi kufanya shughuli za ukaguzi. Marekebisho pia yanapendekezwa katika kifungu cha 54 ili kuweka utaratibu wa usimamizi wa wazalishaji na waagizaji wa vifaa vya upimaji wa vipimo na mifumo ya upimaji.

Sehemu ya Nane inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Uhifadhi wa Wanyama Pori, Sura ya 283, ambapo kifungu cha 38 kinarekebishwa kwa lengo la kubainisha madaraja ya vitalu na kuongeza muda wa umiliki wa vitalu vya uwindaji. Muda huu umeonekana ni mfupi sana kumvutia mwekezaji kuwekeza katika kitalu cha uwindaji alichopewa. Hivyo, inapendekezwa kuweka madaraja mapya ya vitalu vya uwindaji na kuongeza muda wa umiliki wa vitalu vya uwindaji.

Sehemu hii pia inapendekeza kurekebisho kifungu cha 38(9) ili kumuwezesha Waziri kufanya tathmini ya utendaji kwa makampuni yaliyopewa vitalu vya uwindaji ili kuhakikisha vitalu hivyo havipotezi madaraja yake na pia kuhakikisha kwamba makampuni hayo yanatekeleza wajibu wake ipasavyo. Kifungu cha 38(11) kinakusudiwa kurekebishwa kwa lengo kutambua minada na zabuni kama moja ya njia za ugawaji wa vitalu vya uwindaji.

Dodoma,
25 Mei, 2019

ADELARDUS L. KILANGI,
Mwanasheria Mkuu wa Serikali

**SCHEDULE OF AMENDMENT TO BE MOVED BY THE HON. ADERLADUS L.
KILANGI, THE ATTORNEY GENERAL AT THE SECOND READING OF THE BILL
ENTITLED "THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO. 5) ACT,
2019"**

(Made under S. O. 86(10))

A Bill entitled "The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5) Act, 2019 is amended as follows:

- A:** By adding immediately after Clause 5 the following:
- "Amendment of section 83*
- 6.** The principal Act is amended in section 83-
- (a) in the marginal note, by adding the words "and management" immediately after the word "approval"
- (b) by adding immediately after subsection (3) the following:
- " (4) The Authority shall manage the electronic communications equipment end-of-life processes."
- B:** In Clause 6, by deleting the word "Regulations" appearing at the end of the proposed section 93(4) and substituting for them the words "Electronic and Postal Communications (SIM Card Registration) Regulations".
- C:** In Clause 9, by deleting the word "shillings" appearing immediately after the words "five million" in the proposed closing phrase of section 118.
- D:** In Clause 10, by-
- (a) deleting section 131(1) and replacing for it the following:
- " (1) Any person who knowingly and with intent to defraud uses an unregistered SIM card or built in SIM card mobile telephone or in any manner, misuses SIM card, commits an offence and shall be liable on conviction to a fine of not less than three million Tanzanian shillings or imprisonment for a term of not less than six months or to both."
- (b) inserting the word "be" between the words "shall" and "liable" appearing in the proposed section 131 (2).
- E:** In Clause 18(c), by deleting the word "arrest" appearing in the proposed subsection (2) and substituting for it the word "seize".

F: In Clause 19, by deleting the words “may be may be” appearing in the proposed section 4A (2) and substituting for them the words “shall be”.

G: In Clause 31-

(a) by deleting the words “commits an offence” appearing at the end of the proposed section 17A(1);

(b) by deleting subsection (2) of the proposed section 17B;

(c) by adding immediately after the proposed section 17D the following:

“Presentation
of forged
certificate or
diploma

17E. A person shall not present a forged certificate or diploma to a prospective employer or to any learning institution with intent to gain employment or admission.

Aiding or
abetting

17F. A person who aids or abets commission of any offence under this Act commits an offence.”

(d) by renumbering the proposed section 17E as section 17G;

(e) in the renumbered section 17G, by-

(i) designating the contents of that section as subsection (1);

(ii) adding immediately after subsection (1) the following:

“(2) Where a person who commits an offence is a candidate, the Council may, in addition to the penalty under subsection (1), cancel the registration of such person as a candidate.”

H: In Clause 35(a), by-

(a) adding immediately after the proposed paragraph 1(1) the following:

“(2) In appointing members of the Council under subparagraph (1)(f) and (g), the Minister shall have due regard to representation of special groups.”

(b) renumbering the proposed subparagraph (2) as subparagraph (3).

I: By renumbering Clauses 6 to 55 as Clauses 7 to 56 respectively.

Dodoma,
....., 2019

ALK
AG

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu hoja imeungwa mkono sasa namkaribisha Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria ili aweze kuwasilisha maoni na mapendekezo ya kamati. Mheshimiwa Asha Abdallah Juma kwa niaba ya Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria karibu utuwasilishie maoni na mapendekezo ya kamati kuhusiana na Muswada huo.

MBUNGE FULANI: Mshua, mshua!

MHE. ASHA ABDALLAH JUMA (K.n.y MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA): Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa niaba ya Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria naomba kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali Na. 5 ya mwaka 2019 (*The Written laws Miscellaneous Amendment No. 5, Bill, 2019*) kwa mujibu wa Kanuni ya 86(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Aidha, naomba taarifa yote ya Kamati kama ilivyowasilishwa mezani iingizwe kwenye Taarifa Rasmi za Bunge yaani *Hansard. (Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kutekeleza masharti ya Kanuni namba 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Kamati ilikutana na Serikali katika ukumbi namba tisa uliopo jengo la Utawala katika Ofisi za Bunge Dodoma mnamo tarehe 21 Agosti mwaka 2019, ili kupokea maelezo kuhusu Muswada husika. Katika kikao hicho mtoa hoja alijulisha Kamati kuwa Muswada huu unakusudia kufanya marekebisho katika sheria saba ili kuondoa upungufu ambao umebainika wakati wa utekelezaji wa sheria hizo kwa lengo la kuongeza ufanisi kwa taasisi zinazosimamia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maelezo ya Serikali yalionesha kuwa Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali Na. 5 ya mwaka 2019 unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria saba kama zilivyoanishwa katika taarifa hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kupokea maelezo hayo Kamati ilizingatia masharti ya Kanuni ya 84(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kutuma mialiko na kutoa matangazo ya kualika wadau mbalimbali wafike mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia katika uchambuzi wa Muswada huu. Kwa mialiko hii jumla ya Asasi za Kiraia saba ziliwakilishwa na jumla ya wadau 15 wadau hao walipewa fursa ya kusikilizwa wakiwasilisha maoni yao na wengine waliwasilisha maoni yao kwa njia ya maandishi. Orodha ya Taasisi hizo ni kama zilivyoanishwa katika taarifa hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru kwa dhati wadau wote kwa ushirikiano wao na Bunge lako Tukufu ambao kwa nyakati tofauti waliwasilisha maoni yao kuisaidia Kamati kuboresha Muswada huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kuzungumzia masuala ya awali katika utangulizi wa taarifa hii napenda kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu Maoni ya Kamati ambayo yametokana na maelezo ya Serikali pamoja na uchambuzi. Kamati katika sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada na ambavyo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali na kama unavyojua Mwenyekiti hii ya Katiba na Sheria ni kigongo sana na mahiri kabisa katika uchambuzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati ilipitia na kufanya uchambuzi wa Ibara zote 55 na vifungu vyote vya sheria vilivyoependekewa na kurekebishwa. Naomba kuthibitisha kuwa yapo masuala mbalimbali yaliobainishwa na Kamati ambayo kwa maoni ya Kamati Bunge lako Tukufu linaweza kuyazingatia wakati wa kupitia Ibara kwa Ibara. Masuala hayo yanahusu:-

(a) Mfumo wa usajili wa laini za simu kwa njia ya kibaimetria sambamba na adhabu zake kama yalivyoanishwa katika marekebisho ya sheria ya mawasiliano ya kielektronikia na Posta Sura 306;

(b) Maudhuhi ya kimantiki ya masuala ya sanaa na udhibiti wa maadili ya kitanzania katika tasnia hiyo kama ilivyoanishwa katika Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa Sura 204;

(c) Matumizi ya maneno *the second vice President of Zanzibar* ukilinganisha na matumizi ya maneno Waziri Kiongozi yanayotumika katika Ibara 105(b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania;

(d) Uboreshaji wa Mfumo ya ugawaji wa vitalu vya uwindaji kama ilivyoainishwa katika marekebisho ya Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori Sura 283 kwa lengo la kuongeza uwekezaji na kuongeza Pato la Taifa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa maoni hayo Kamati ilipendekeza marekebisho machache katika Muswada huu ambayo kwa jumla yamepokelewa kama inavyoonekana katika jedwali la marekebisho lililotwa na Serikali. Kwa jumla Kamati inapongeza Serikali kwa kubainisha upungufu katika sheria husika na kuandaa mapendekezo ya kuboresha yaliyowasilishwa katika Muswada huu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili kusaidia Bunge lako Tukufu kupitia Ibara kwa Ibara na kufanya uamuzi bora wa Kibunge, Kamati ilifanya mapitio ya Ibara zote 55 katika sehemu nane za Muswada huu. Matokeo ya hatua hii kwenye ngazi ya Kamati ni pamoja na kubaini baadhi ya Ibara za Mswada huu kuwa zinafaa kuboreshwa zaidi kwa kuzingatia masharti ya Kanuni 84(3) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Kamati ilishauri ipasavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa taarifa kwa ushauri huo umechangia kuwasilishwa kwa jedwali la marekebisho lililotolewa na mtoa hoja. Kwa jumla ya mapendekezo ya Kamati ni kama ifuatavyo;

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati imebaini jumla ya Ibara saba zenye dosari mbalimbali za kiuandishi kama zilivyoanishwa katika taarifa hii na kutoa mapendekezo yake

ambayo yote yamekubaliwa na Serikali kama yalivyoanishwa katika jedwali la marekebisho ya Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na kubaini dosari za kiuandishi pia Kamati ilibaini baadhi ya Ibara za Muswada kuwa na dosari zinazohitaji marekebisho ya msingi ili kuziwezesha sheria hizi kuleta mantiki iliyokusudiwa na kurahisisha utekelezaji wake kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inapendekeza marekebisho katika sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta kwamba:-

(i) Ibara ya 6 ianishwe utaratibu wa kuharibu yaani *dispose off* simu baada ya kuisha kwa muda wa matumizi au kuharibika;

(ii) Kifungu 131(1) kirekebishwe katika Ibara ya 10 kwa kupunguza adhabu ya faini isiyopungua shilingi 5,000,000 na Kifungu cha miezi 12 inayopendekeza ili iwe adhabu kuanzia shilingi 3,000,000 na kifungo cha miezi sita au vyote kama inavyoonekana kwenye jedwali la marekebisho;

(iii) Kuongezwe Kifungu katika Ibara ya 10 chenye kuainisha sharti la kufanya kosa kwa kusudia kwa mtu yoyote atakayebainika kutenda kosa husika na kutiwa hatiani;

(iv) Kifungu kipyua kiongezwe chenye kutoa sharti kwa makampuni ya simu na mawakala wao kutouza kadi za simu bila mteja kukamilisha hatua zote za usajili wa *Biometria*; na

(v) Kifungu kipyua kiongezwe chenye kutoa wajibu wa Mamlaka wa *TCRA* kuzima simu zote zisizosajiliwa kwa mfumo wa *biometria* badala ya kuwaadhibu wananchi ambao wako vijijini na hawajafikiwa na huduma ya usajili wa *NIDA*. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lengo la marekebisho haya ni kuzingatia hali halisi ya wananchi wetu ambao wengi wao wako vijijini na watumiaji wa simu za mkononi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura 204 kwa kufuta neno '*arrest*' na kuandika neno '*seize*' katika Ibara ya 18(c), kifungu cha 4(2) ili kuleta mantiki iliyokusudiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inapendekeza kufuta kifungu cha 17B(2) katika Ibara ya 31 chini ya Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Mitihani na kuongeza kifungu chenye kuainisha zuiwa kwa mtu kutumia cheti bandia kuomba kazi ili kuleta mantiki ya adhabu inayopendekezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, Kamati inapendekeza marekebisho katika Ibara ya 35 chini ya Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania, ili kutambua uwakilishi wa Makundi Maalum kwenye Baraza la Mitihani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mapendekezo ya jumla. Kamati ilibaini masuala mbalimbali ya jumla ambayo ni muhimu yakaboreshwa kwa lengo la kuleta ufanisi wa kutosha kwenye sekta husika kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa, Kamati imebaini kuwepo kwa mapungufu mengi kwenye tasnia ya sanaa na masuala ya wasanii kwa ujumla wake hapa nchini, sekta ambayo imeajiri idadi kubwa ya Watanzania ambao wengi wao ni vijana; na kwa kuwa, Serikali imeijulisha Kamati kuwa tayari ipo kwenye mchakato wa kuunganisha vyombo husika vya COSOTA, BASATA na Bodi ya Filamu kuwa chombo kimoja kwa ajili ya kutunga sheria moja yenye kujumuisha masuala yote ya Wasanii nchini; hivyo basi, Kamati inashauri kuwa:-

(i) Serikali ikamilishe mchakato huo kwa wakati ili kuwepo mfumo rasmi wa usimamizi na uratibu wa tasnia hiyo muhimu chini ya sheria moja, kwa manufaa ya wadau wote na Taifa kwa ujumla.

(ii) Serikali ihakikishe inawashirikisha wadau wote husika kwenye michakato yote ili kupata Sheria yenye mawazo jumishi na ambayo itapunguza changamoto zisizo za lazima wakati wa utekelezaji wake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa, masharti yanayopendekezwa katika Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta yanawalenga wadau wote wa sekta husika wakiwemo wananchi wa kawaida; na kwa kuwa, mfumo wa usajili wa laini za simu kwa kutumia biometria unaenda sambamba na Vitambulisho vya Utaifa chini ya *NIDA* ambavyo kwa sasa siyo kila Mtanzania ana kitambulisho hicho; hivyo basi, Kamati inashauri kuwa:-

(i) Serikali kuhakikisha elimu iendelee kutolewa zaidi kwa wananchi wa kawaida kuhusu madhara ya kutumia laini za simu isiyosajiliwa katika mfumo wa biometria.

(ii) Serikali ihakikishe mfumo wa utoaji wa Vitambulisho vya Taifa chini ya *NIDA* unarahisishwa na kuwafikia wananchi wote kwa wakati ili utekelezaji wa masharti yanayopendekezwa chini ya sheria hii uweze kuwa na mantiki, kwa wananchi walio wengi.

(iii) Serikali ijikite zaidi kwenye teknolojia ya kuzima simu zote ambazo zitakuwa hazijasajiliwa kwa mfumo wa biometria baada ya muda utakaokuwa umetolewa, badala ya kujikita kwenye adhabu kali ambazo zinaweza kukosa uhalisia kwa wananchi wa kawaida ambao ndiyo watumiaji wa simu.

(iv) Serikali iweke mfumo rasmi kwa wenye Makampuni ya Simu na Mawakala wao kwa kuhakikisha kuwa, hawauzi wala kuunganisha kadi ya simu ambayo haijasajiliwa kwenye mfumo wa biometria. Hatua hii itaondoa changamoto ya kuwaadhibu wananchi wa kawaida ambao wanapata simu kihalali lakini wanakuja kuadhibiwa kwa makosa ambayo kiuhalisia ni makosa ya Makampuni ya Simu na Mawakala wao waliowauzia simu

za mkononi bila kuhakikisha zimesajiliwa kwa mfumo wa biometria. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa, Serikali imejilisha Kamati kuwa, kwa sasa minada ya Vitalu vya Uwindaji inatekelezwa kwa mfumo wa kielektroniki; na kwa kuwa, mfumo huo usipoangaliwa na kusimamiwa ipasavyo unaweza kusababisha vitalu vyenye rasilimali kubwa ya uwekezaji kumilikiwa na mtu mmoja na hivyo kuathiri mantiki ya sheria hii; hivyo basi, Kamati inashauri kuwa Wizara na Mamlaka husika zihakikishe zinaratibu kwa uangalifu mfumo mzima wa minada ya ugawaji vitalu vya uwindaji kwa njia ya mtandao (*online biding*) ili kukwepa changamoto ya rasilimali hiyo kuangukia kwa mtu mmoja na kusababisha changamoto ya kukosekana kwa ufanisi uliokusudiwa na hivyo kuathiri mantiki ya marekebisho yanayopendekezwa chini ya Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura 283.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mara nyingine naomba nikushukuru sana wewe kwa kutoa kibali ili Kamati ya Katiba na Sheria iweze kuufanyia kazi Muswada huu. Naomba niwatambue na kuwashukuru wadau mbalimbali waliofika na kutoa maoni na ushauri wao kwa Kamati ambao umesaidia kuboresha taarifa hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kumtambua na kumshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mheshimiwa Profesa Adelardus Kilangi, Waziri wa Wizara ya Katiba na Sheria Mheshimiwa Balozi Dkt. Augustine P. Mahiga na Mheshimiwa Waziri wa Habari, Utamaduni Sanaa na Michezo, Mheshimiwa Dkt. Harrison Mwakyembe pamoja na Watendaji wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati ulioiwezesha Kamati kukamilisha uchambuzi wa Muswada huu kwa wakati. Aidha, Kamati inatambua na kumshukuru kila Waziri na Watendaji wake waliofika mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia Kamati kukamilisha kazi yake kwa ufanisi mkubwa na kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa namna ya pekee kabisa, naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Katiba

na Sheria kwa weledi na umahiri wao waliouonesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi ya kuuboresha. Naomba majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge (*Hansard*). (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuru watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge Ndugu Stephen Kagaigai kwa uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji wa kazi za Kamati. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndugu Athuman Hussein; Mkurugenzi Msaidizi Ndugu Gerald Magili; Mkurugenzi Msaidizi wa Kitengo cha Huduma za Kisheria, Ndugu Leocardo Kapongwa; Mwanasheria wa Serikali Mkuu, Ndugu Prudens Rweyongeza; Wanasheria Wasaidizi wa Bunge, Ndugu Maria Mdulugu, Ndugu Fungo Matamus, Ndugu Thomas Shawa na Ndugu Evelyne Shibandiko, Ndugu Hawa Manzurya; Katibu wa Kamati Ndugu Stanslaus Kagisa pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndugu Rahel Masima waliofanikisha kazi ya uchambuzi na uratibu wa shughuli za Kamati kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kukamilisha taarifa hii kwa wakati. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha. (*Makofi*)

MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA SHERIA MBALIMBALI (NA.5) WA MWAKA 2019 (THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO.5) BILL, 2019 KAMA YALIVYOWASILISHWA MEZANI

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, tarehe 26 Juni, 2019, wakati wa Kikao cha Hamsini na Tatu cha Mkutano wa Kumi na Tano wa Bunge, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.5 wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.5) Bill, 2019*]

ulisomwa mara ya kwanza Bungeni. Baada ya hapo, Mheshimiwa Spika alizingatia Masharti ya Kanuni ya 84(1) kwa pamoja na Kifungu cha 7(1) (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 na kuupeleka Muswada huo kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa, Kamati iliujadili Muswada huo kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni za Kudumu za Bunge hususan Sehemu ya Nane ya Kanuni za Bunge inayohusu masharti ya Jumla kuhusiana na kutunga Sheria.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha Maoni na Ushauri wa Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria Kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na.5) Wa Mwaka 2019 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No.5) Bill, 2019*, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza masharti ya Kanuni ya 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilikutana na Serikali katika **Ukumbi Na.9** uliopo Jengo la Utawala katika Ofisi za Bunge Dodoma, mnamo tarehe 21 Agosti, 2019 ili kupokea maelezo kuhusu Muswada husika. Katika kikao hicho, Mtoa Hoja alijulisha Kamati kuwa, Muswada huu unakusudia kufanya marekebisho katika Sheria Saba (7) ili kuondoa upungufu ambao umebainika wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo kwa lengo la kuongeza ufanisi kwa Taasisi zinazosimamia utekelezaji wa Sheria hizo.

Mheshimiwa Spika, Maelezo ya Serikali yalionesha kuwa, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Saba (7) zifuatazo:

- a) Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura 306,

- b) Sheria ya Udhibiti wa Silaha na Milipuko, Sura 223,
- c) Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura 204,
- d) Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania, Sura 107,
- e) Sheria ya Baraza la Usalama la Taifa, Sura 61,
- f) Sheria ya Viwango, Sura 130, na
- g) Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura 283.

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea maelezo hayo, Kamati ilizingatia masharti ya **Kanuni ya 84(2)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kutuma mialiko na kutoa matangazo ya kuwaalika wadau mbalimbali wafike mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia katika Uchambuzi wa Muswada huu.

Kwa mialiko hiyo, jumla ya Asasi za kiraia Saba (7) ziliwakilishwa na Jumla ya Wadau Kumi na Watano (15). Wadau hao, walipewa fursa ya kusikilizwa wakiwasilisha maoni yao na wengine waliwasilisha maoni yao kwa njia ya maandishi. Orodha ya Taasisi hizo ni kama ifuatavyo:

- (a) Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu (*Legal and Human Rights Centre*) – LHRC;
- (b) TWaweza;
- (c) Chama cha Wanasheria wa Tanganyika (*Tanganyika Law Society-TLS*)
- (d) UDOM (Shule ya Sheria),

- (e) *Tanzania Music Foundation;*
- (f) Shirikisho la Sanaa za Ufundi-TAFCA; na
- (g) Umoja wa Wasanii Tanzania.

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru kwa dhati Wadau wote kwa ushirikiano wao na Bunge lako tukufu, ambao kwa nyakati tofauti, waliwasilisha maoni yao kuisaidia Kamati kuboresha Muswada huu.

2.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya kuzungumzia masuala ya awali katika utangulizi wa Taarifa hii, napenda kuwasilisha mbele ya Bunge lako tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na maelezo ya Serikali pamoja uchambuzi wa Kamati katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada na ambayo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

2.1 Maelezo ya Jumla kuhusu uchambuzi wa Muswada
Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia na kufanya uchambuzi wa Ibara zote Hamsini na Tano (55) na vifungu vyote vya Sheria vinavyopendekezwa kurekebishwa.

Naomba kuthibitisha kuwa, yapo masuala mbalimbali yaliyobainishwa na Kamati ambayo kwa maoni ya Kamati, Bunge lako tukufu linaweza kuyazingatia wakati wa kupitia ibara kwa ibara. Masuala hayo yanahusu:

- a) Mfumo wa usajili wa laini za simu kwa njia ya kibaionetria sambamba na adhabu zake, kama yalivyoainishwa katika **Marekebisho ya Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura 306,**
- b) Maudhui ya kimantiki ya masuala ya sanaa na udhibiti wa maadili ya Kitanzania katika

tasnia hiyo kama ilivyoainishwa katika **Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura 204,**

- c) Matumizi ya maneno **'the second Vice President of Zanzibar'** ukilinganisha na matumizi ya Maneno **'Waziri Kiongozi'** yanayotumika katika **Ibara ya 105(1)(b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,** na
- d) Uboreshaji wa Mfumo wa Ugawaji Vitalu vya uwindaji kama ilivyoainishwa katika marekebisho ya Sheria **ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura 283,** kwa lengo la **kuongeza uwekezaji na kuongeza pato la Taifa.**

Mheshimiwa Spika, kwa maoni hayo, Kamati ilipendekeza marekebisho machache katika Muswada huu, ambayo kwa ujumla yamepokelewa kama inavyoonekana katika Jedwali la Marekebisho lililioletwa na Serikali.

Kwa ujumla, Kamati inaipongeza Serikali kwa kubainisha upungufu katika sheria husika na kuandaa mapendekezo ya kuboresha yaliyowasilishwa katika Muswada huu.

2.2 **Maoni na Mapendekezo kwa kila Ibara**

Mheshimiwa Spika, ili kulisaidia Bunge lako tukufu kupitia ibara kwa ibara na kufanya uamuzi bora wa Kibunge, Kamati ilifanya mapitio ya ibara zote Hamsini na Tano (55) katika Sehemu Nane za Muswada huu. Matokeo ya hatua hii kwenye ngazi ya Kamati ni pamoja na kubaini baadhi ya ibara za Muswada huu kuwa zinafaa kuboreshwa zaidi. Kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 84(3) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilishauri ipasavyo Mtoa hoja.

Naomba kutoa taarifa kuwa, ushauri huo umechangia kuwasilishwa kwa Jedwali la Marekebisho lililotolewa na Mtoa Hoja. Kwa ujumla mapendekezo ya Kamati ni kama ifuatavyo:-

2.2.1 Mapendekezo ya Marekebisho ya kiuandishi

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini jumla ya ibara 7 zenye dosari mbalimbali za kiuandishi, ambazo ni Ibara ya 6, 9, 14, 19, 21, 31 na 35 na kutoa mapendekezo yake ambayo yote yamekubaliwa na Serikali, kama yalivyoainishwa katika Jedwali la Marekebisho.

2.2.2 Mapendekezo ya Marekebisho ya Msingi

Mheshimiwa Spika, pamoja na kubaini dosari za kiuandishi, pia Kamati ilibaini baadhi ya ibara za Muswada kuwa na dosari zinazohitaji marekebisho ya msingi ili kuziwezesha Sheria hizi kuleta mantiki iliyokusudiwa na kurahisisha utekelezaji wake kama ifuatavyo:-

- a) Kamati inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, kwamba,
  - i) **Ibara ya 6** iainishe utaratibu wa kuharibu (*dispose off*) simu baada ya kuisha kwa muda wa matumizi au kuaribika,
  - ii) **Kifungu cha 131(1)** kirekebishwe katika Ibara ya 10, kwa kupunguza adhabu ya faini isiyopungua Shilingi Milioni Tano na Kifungu cha Miezi 12 inayopendekezwa ili iwe adhabu kuanzia shilingi milioni tatu na kifungu cha miezi sita au vyote, kama

inavyoonekana kawenye Jedwali la Marekebisho,

- iii) **Kuongezwe kifungu katika Ibara ya 10** chenye kuainisha sharti la kufanya kosa kwa kukusudia kwa mtu yeyote atakayebainika kutenda kosa husika na kutiwa hatiani,
- iv) Kifungu kipya kiongezwe chenye kutoa sharti kwa Makampuni ya Simu na Mawakala wao kutouza Kadi za Simu bila mteja kukamilisha hatua zote za usajili wa Biometria, na
- v) Kifungu kipya kiongezwe chenye kutoa wajibu na mamlaka kwa TCRA kuzima simu zote zisizo sajiliwa kwa mfumo wa Biometria badala ya kuwaadhibu wananchi ambao wako vijijini na hawajafikiwa huduma ya Usajili wa NIDA.

Mheshimiwa Spika, lengo la marekebisho haya ni kuzingatia hali halisi ya Wananchi wetu ambao wengi wao wako vijijini na ni watumiaji wa Simu za Mkononi.

- b) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura 204 kwa kufuta neno '*arrest*' na kuandika neno '*seize*' katika Ibara ya 18(c), kifungu cha 4(2) ili kuleta mantiki iliyokusudiwa.
- c) **Mheshimiwa Spika**, Kamati inapendekeza kufuta **kifungu cha 17B(2) katika Ibara ya 31** chini ya Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Mitihani, na kuongeza kifungu chenye kuainisha zuiu kwa Mtu kutumia cheti bandia

kuombea kazi ili kuleta mantiki ya adhabu inayopendekezwa.

- d) Aidha, Kamati inapendekeza marekebisho katika Ibara ya 35 chini ya Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania, ili **kutambua uwakilishi wa Makundi Maalum kwenye Baraza la Mitihani.**

2.2.3 Mapendekezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini masuala mbalimbali ya jumla ambayo muhimu yakaboreshwa kwa lengo la kuleta ufanisi wa kutosha kwenye sekta husika kama ifuatavyo:-

a) Mheshimiwa Spika,

Kwa kuwa, Kamati imebaini kuwepo kwa mapungufu mengi kwenye tasnia Sanaa na masuala ya Wasanii kwa ujumla wake hapa nchini, sekta ambayo imeajiri idadi kubwa ya Watanzania ambao wengi wao ni Vijana,

Na kwa kuwa, Serikali imejulisha Kamati kuwa tayari ipo kwenye mchakato wa kuunganisha vyombo husika vya COSOTA, BASATA na Bodi ya Filamu kuwa chombo kimoja kwa ajili ya kutunga Sheria moja yenye kujumuisha masuala yote ya Wasanii nchini,

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa:-

- i) Serikali ikamilishe mchakato huo kwa wakati ili kuwepo mfumo rasmi wa Usimamizi na uratibu wa tasnia hiyo muhimu chini ya Sheria moja, kwa manufaa ya Wadau wote na Taifa kwa ujumla, na
- ii) Serikali ihakikishe inawashirikisha Wadau wote husika kwenye

michakato yote ili kupata Sheria yenye mawazo jumishi na ambayo itapunguza changamoto zisizo za lazima wakati wa utekelezaji wake.

b) Mheshimiwa Spika,

Kwa kuwa, masharti yanayopendekezwa katika Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, yana walenga wadau wote wa sekta husika wakiwemo wananchi wa kawaida,

Na kwa kuwa, mfumo wa usajili wa laini za Simu kwa kutumia Biometria unaenda sambamba na vitambulisho vya Utaifa chini ya NIDA ambavyo kwa sasa siyo kila Mtanzania ana kitambulisho hicho,

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa:-

- i) Serikali kuhakikisha Elimu iendelee kutolewa zaidi kwa Wananchi wa kawaida kuhusu madhara ya kutumia laini ya simu isiyosajiliwa katika Mfumo wa Biometria,
- ii) Serikali ihakikishe mfumo wa utoaji wa Vitambulisho vya Taifa chini ya NIDA unarahisishwa na kuwafikia wananchi wote kwa wakati ili utekelezaji wa masharti yanayopendekezwa chini ya Sheria hii uweze kuwa na mantiki, kwa wananchi walio wengi,
- iii) Serikali ijikite zaidi kwenye teknolojia ya kuzima simu zote ambazo zitakuwa hazijasajiliwa kwa mfumo wa Biometria baada ya muda utakaokuwa umetolewa, badala ya

kujikita kwenye adhabu kali ambazo zinaweza kukosa uhalisia kwa wananchi wa kawaida ambao ndo watumiaji wa Simu, na

- iv) Serikali iweke mfumo rasmi kwa Wenye Makampuni ya Simu na Mawakala wao kwa kuhakikisha kuwa, hawauzi wala kuunganisha Kadi ya Simu ambayo haijasajiliwa kwenye Mfumo wa Biometria. Hatua hii itaondoa changamoto ya kuwaadhibu wananchi wa kawaida ambao wanapata simu kihalali lakini wanakuja kuadhibiwa kwa makosa ambayo kiuhalisia ni makosa ya Makampuni ya Simu na Mawakala wao waliowauzia simu za mkononi bila kuhakikisha zimesajiliwa kwa mfumo wa Biometria.

c) **Mheshimiwa Spika,**

Kwa kuwa, Serikali imeijulisha Kamati kuwa, kwa sasa minada ya Vitalu vya Uwindaji inatekelezwa kwa mfumo wa kielektroniki,

Na kwa kuwa, mfumo huo usipoangaliwa na kusimamiwa ipasavyo unaweza kusababisha vitalu vyenye rasilimali kubwa ya uwekezaji kumilikiwa na Mtu mmoja,na hivyo kuathiri mantiki ya Sheria hii,

Hivyo basi, Kamati inashauri kuwa, Wizara na Mamlaka husika zihakikishe zinaratibu kwa uangalifu mfumo mzima wa minada ya ugawaji vitalu vya uwindaji kwa njia ya mtandao (*Online biding*) ili kukwepa changamoto ya rasilimali hiyo kuangukia kwa Mtu mmoja na kusababisha changamoto ya

kukosekana kwa ufanisi unaokusudiwa na hivyo kuathiri mantiki ya marekebisho yanayopendekezwa chini ya Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura 283.

3.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine naomba nikushukuru sana wewe kwa kutoa kibali ili kamati ya Katiba na Sheria iweze kuufanyia kazi Muswada huu.

Mheshimiwa Spika, naomba niwatambue na kuwashukuru wadau Mbalimbali waliofika na kutoa Maoni na Ushauri wao kwa Kamati ambao umesaidia kuboresha Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kumtambua na kumshukuru Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mhe. Prof. Adelarudus Kilangi, Waziri wa Wizara ya Katiba na Sheria Mhe. Balozi Dkt. Augustine P. Mahiga, (Mb), Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, Mhe. Dkt. Harrison Mwakyembe, (Mb) pamoja na Watendaji wote wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati ulioiwezesha Kamati kukamilisha Uchambuzi wa Muswada huu kwa wakati. Aidha, Kamati inatambua na kumshukuru kila Waziri na Watendaji wake waliofika mbele ya Kamati kwa lengo la kuisaidia Kamati kukamilisha kazi yake kwa ufanisi mkubwa na kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria kwa weledi na umahiri wao waliouonesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa Mapendekezo ya msingi ya kuuboresha.

Naomba Majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu rasmi za Bunge (HANSARD).

1. Mhe. Mohamed Omary Mchengerwa, Mb - **Mwenyekiti**
2. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb – **Makamu /Mwenyekiti**
3. Mhe. Joseph Kizito Mhagama, Mb-Mjumbe;
4. Mhe. Makame Mashaka Foun, Mb - Mjumbe;
5. Mhe. Asha Abdallah Juma, Mb - Mjumbe;
6. Mhe. Amina Saleh Mollel, Mb - Mjumbe;
7. Mhe. Wanu Hafidh Amer, Mb - Mjumbe;
8. Mhe. Prof. Jumanne Abdallah Maghembe, Mb - Mjumbe;
9. Mhe. Dkt. Mathayo David Mathayo, Mb - Mjumbe;
10. Mhe. Nimrod Elirehemah Mkono, Mb - Mjumbe;
11. Mhe. Susan Peter Maselle, MB - Mjumbe;-
12. Mhe. Alfredina Apilinary Kahigi, Mb - Mjumbe;
13. Mhe. Latifah Hassan Chande, Mb - Mjumbe;
14. Mhe. Ally Abdulla Saleh, Mb - Mjumbe;
15. Mhe. Jacqueline Kandidus Ngonyani Msongozi, Mb-
Mjumbe;
16. Mhe. Bupe Nelson Mwakang'ata, Mb - Mjumbe;
17. Mhe. Sixtus Raphael Mapunda, Mb - Mjumbe;
18. Mhe. Hassan Seleman Kaunje, Mb - Mjumbe;
19. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb - Mjumbe;
20. Mhe. Upendo Furaha Peneza, Mb - Mjumbe;
21. Mhe. Emmanuel A.Mwakasaka, Mb – Mjumbe
22. Mhe. Dkt. Susan Alphonse Kolimba, Mb - Mjumbe

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge **Ndg. Stephen Kagaigai** kwa Uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Gerald Magili, Mkurugenzi Msaidizi wa Kitengo cha Huduma za Kisheria Bungeni, Ndg. Leocardo Kapongwa, Mwanasheria wa Serikali Mkuu, Ndg. Prudens Rweyongeza, Wanasheria Wasaidizi wa Bunge, Ndg. Maria Mdulugu, Ndg. Fungo Matamus, Ndg. Thomas Shawa, Ndg. Evelyne R. Shibandiko, Ndg. Hawa Manzurya, Katibu wa Kamati Ndg. Stanslaus Kagisa,

pamoja na Msaidizi wa Kamati Ndg. Rahel Masima waliofanikisha kazi ya Uchambuzi na uratibu wa shughuli za Kamati kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kukamilisha taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

Mohamed Omary Mchengerwa, Mb

MWENYEKITI

KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA

6 Septemba, 2019

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Asha Abdullah Juma kwa kuwasilisha maoni ya Kamati ya Katiba na Sheria kwa niaba ya Mwenyekiti. Sasa namkaribisha Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ili aweze kuwasilisha maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na.5, Mheshimiwa Lathifah Chande, karibu sana.

MHE. LATHIFAH H. CHANDE (K.n.y. MSEMAMI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI KWA WIZARA YA KATIBA NA SHERIA): Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (*Na. 5*) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5), Bill, 2019*] chini ya Kanuni ya 86(6) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Muswada ulioletwa mbele ya Bunge lako unapendekeza marekebisho katika sheria saba. Sheria hizo ni Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306; Sheria ya Udhhibiti wa Silaha na Milipuko, Sura ya 223; Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura ya 204; Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania, Sura ya 107; Sheria ya Baraza

la Usalama la Taifa, Sura ya 61; Sheria ya Viwango, Sura ya 130 na Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura ya 283.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni itatoa maoni yake kwa baadhi ya mapendekezo ya marekebisho yaliyotolewa na Serikali kwa lengo la kuyaboresha ili kuliwezesha Bunge kutunga sheria bora ambayo itatekelezeka kwa urahisi na kwa ufanisi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maoni katika marekebisho ya sheria mahsusi. Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Mitihani la Tanzania, Sura ya 107. Pamoja na malengo mazuri ya kutunga sheria ya kusimamia na kudhibiti mitihani ili kuinua ubora wa elimu kwa kizazi cha sasa na cha baadaye, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ina maoni kadhaa katika baadhi ya vifungu kwa nia ya kuboresha mapendekezo ya Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kifungu cha 31, kifungu kipyua cha 17C kimeweka katazo kwa mtu awe ni yeye binafsi au kwa kutumia wakala kuondoa katika chumba cha mtihani karatasi ya mtihani au ya majibu iliyotumika au ambayo hajatumika. Katazo la namna hii lina utata kwa kuwa kifungu hicho hakijafafanua ni mtu wa namna gani anayefungwa na katazo hilo. Sheria isipotoa tafsiri ya mtu anayekatazwa ni nani, katazo hilo linaweza kumzuia hata msimamizi wa mtihani kuondoa karatasi za mitihani na za majibu zilizotumika baada ya mtihani kufanywa na pia kuondoa zile ambazo hazijatumika kwa lengo la kwenda kuzihifadhi sehemu nyingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa kifungu hicho, ni vema kutoa tafsiri ya mtu anayelengwa na katazo hilo na pia kuainisha muda ambao itakuwa ni kosa kuondoa karatasi hizo. Ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuwa muda sahihi wa katazo la kuondoa karatasi za mtihani uwe ni kabla ya mtihani kufanyika au wakati mtihani huo unafanyika. Kwa msingi huo, ikiwa mtu atashughulika na karatasi hizo baada ya mtihani kufanywa, kusahihishwa na matokeo kutoka, asihesabiwe kama ametenda kosa. Msingi wa pendekezo

hili ni kuwezesha walimu na wanafunzi kutumia mitihani iliyopita (*past papers*) kwa ajili ya maandalizi ya mitihani ya kitaifa ya mbele pasipo kuhesabiwa kuwa wametenda kosa la jinai.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu cha 33 kimefuta na kuandika upya kifungu cha 25 cha sheria mama ya Baraza la Mitihani, ambapo zimeanzishwa Kamati za Mitihani za Mikoa na za Mamlaka za Serikali za Mitaa katika ngazi za Wilaya. Pamoja na nia njema ya kugatua mamlaka ya usimamizi wa mitihani kutoka taifani (Baraza la Mitihani) kwenda kwenye ngazi za Mikoa na Wilaya, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ina mtazamo kwamba mfumo uliotumika hauwezi kuwa na tija ya kudumu na pia unakabiliwa na changamoto ya uwajibikaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tukianza na suala la tija; takriban asilimia 70 ya wajumbe watakaounda Kamati za Mitihani za Mikoa na Wilaya kadiri Muswada huu unavyopendekeza, hawana sifa za kitaaluma katika masuala ya utahini wala usimamizi wa mitihani, naomba nirudie. Takriban asilimia 70 ya wajumbe watakaounda Kamati za Mitihani za Mikoa na Wilaya kadiri Muswada huu unavyopendekeza, hawana sifa za kitaaluma katika masuala ya utahini wala usimamizi wa mitihani. Kwa mfano, *RAS* au *DAS*, *RPC* au *OCD* au Wanasheria katika Ofisi ya *RAS* na *DAS* si wataalam waliobobea katika kada ya ualimu na hususan katika taaluma za utahini na usimamizi wa mitihani. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la uwajibikaji ni changamoto nyingine itakayokwamisha utendaji bora wa Kamati za Mitihani. Hii ni kwa sababu, takriban asilimia 70 vilevile ya Wajumbe watakaounda Kamati hizo hawawajibiki kwa Baraza la Mitihani la Tanzania wala Wizara ya Elimu. Kwa sababu hiyo, Baraza la Mitihani halitakuwa na mamalaka ya kisheria mathalani ya kumshughulikia Kamanda wa Polisi wa Mkoa au wa Wilaya kwa makosa ya usimamizi duni wa mitihani. Kukosekana kwa mnyororo wa uwajibikaji (*chain of command*) kwa Wajumbe wa Kamati za Mitihani za Mikoa na Wilaya, kutasababisha madhara makubwa ya

kiuwajibikaji na hatimaye hakutakuwa na usimamizi mzuri wa mitihani, jambo ambalo litapelekea kuendelea kuporomoka kwa elimu yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukitazama muundo wa Kamati hizo, utagundua pia kwamba, vyombo vya ulinzi na usalama ni sehemu ya Kamati hizo. Kwa mfano, Mkuu wa Polisi wa Mkoa na Wilaya, Maafisa Upelelezi wa Mkoa na Wilaya wapo katika Kamati hizo. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ina mtazamo kwamba, si afya kwa vyombo vya ulinzi na usalama kuwa sehemu ya Kamati hizo kwa kuwa ndivyo vyenye jukumu la kuchunguza, kukamata na kushtaki ikiwa Kamati hizo zitahusika kwenye uvujishaji wa mitihani. Itakuwa vigumu kuiwajibisha Kamati ikiwa itafaya kosa kama Mkuu wa Polisi, Mpelelezi na Mwanasheria wote ni Wajumbe; watajichunguzaje na kujichukulia hatua za kisheria? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo lingine litakalokwamisha utendaji wa Kamati za Mitihani ni mabadiliko ya mara kwa mara kwa watendaji hao. Bunge hili litajiridhisha kwamba, Wajumbe wa Kamati hizo wanatokana na uteuzi ama wa kisiasa au wa kiutendaji na kwa sababu hizo, nyadhifa walizonazo ambazo zimewapa sifa ya kuwa Wajumbe wa Kamati za Mitihani si za kudumu. Kutokana na hali hiyo, kutakuwa na ukosefu wa desturi ya kitaasisi (*organizational culture*) na pia kumbukumbu ya kitaasisi (*institutional memory*) ya namna bora ya uendeshaji wa mambo kutokana na nafasi za wajumbe hao kuwa za muda tu (*temporary*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na upungufu huo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inashauri na kupendekeza kwamba, Muswada huu uanzishe Ofisi za Baraza la Mitihani katika ngazi za Mikoa na Wilaya (*NECTA Regional and District Offices*) ambazo zitakuwa na watendaji wa kudumu, waajiriwa wa Baraza la Mitihani, ili Baraza; mosi liwe na nguvu ya kisheria ya kuwachukulia hatua ikiwa watafanya makosa yanayohusiana na usimamizi duni wa mitihani lakini pili kuhifadhi na kutunza *organizational culture* na *institutional memory* ya Baraza la Mitihani katika ngazi za Mikoa na Wilaya.

Aidha, uwepo wa ofisi za kudumu za Baraza la Mitihani katika Mikoa na Wilaya utafanya suala la usimamizi wa mitihani kuwa madhubuti na endelevu kutokana na uwepo wa jicho la Baraza la Mitihani katika kila Mkoa na Wilaya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho ya Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura ya 283. Katika marekebisho ya Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura ya 283, kifungu cha 54(8), kinapendekeza kuwa na madaraja matatu (3) ya vitalu vya uwindaji kutoka madaraja matano (5) na kifungu hiki kinazungumzia muda wa leseni ya kufanya kazi ndani ya vitalu hivyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na kifungu cha 54(8) cha Muswada, kifungu hiki kimetoa mamlaka kwa Waziri kutengeneza kanuni zitakazoelezea sifa za vitalu hivi. Ni vyema Waziri atoe ufafanuzi kwa kuwa vitalu vya daraja la kwanza na la pili vinatolewa kwa muda unaofanana, yaani miaka 10 kama mapendekezo haya yanavyoeleza. Kambi Rasmi ya Upinzani inataka kujua sifa za vitalu kwa madaraja haya mawili yanayofanana ili kuepusha mgongano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile katika kifungu cha 54 cha Muswada kinachopendekeza kuongeza kifungu kipya cha 9A ambacho kinaelezea tathimini ya kiutendaji ya vitalu, Kambi Rasmi ya Upinzani inapenda kutoa tahadhari katika kifungu hiki kutokana na usumbufu mkubwa uliojitokeza mwaka 2018. Tunakumbuka barua ya Waziri yenye kumbukumbu Namba CHA.79/519/01 iliyohusu ugawaji mpya wa vitalu ilivyotofautiana na barua ya Waziri aliyemtangulia wakati huo yenye kumbukumbu namba CHA.79/519/01/138 ambayo tayari ilikuwa imeshatoa vibali kwa wawekezaji kwa kipindi cha miaka mitano (5) yaani kuanzia 2018 - 2022.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii ikiwa na maana kwamba, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kuzingatia sheria katika ufanyaji wa tathimini na siyo matakwa ya Waziri kama ilivyotokea hapo awali. Jambo hili siyo tu linatia doa nchi yetu, bali linawaumiza na kuwakimbiza wawekezaji.

Kambi Rasmi ya Upinzani inasisitiza kuwa nchi longozwe na sheria na siyo matamko ya mtu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kifungu cha 54(e) cha Muswada ambacho kimempa mamlaka Waziri ya kutumia njia ya mnada, zabuni au njia nyinginezo katika ugawaji wa vitalu ni vyema sana kifungu hicho kikaeleza bayana njia hizo na nyinginezo ni zipi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, Bunge lina kumbukumbu ya sakata la ugawaji wa vitalu mwaka 2018, ambapo barua ya Waziri yenye kumbukumbu namba *CHA.79/519/01* ilieleza bayana azma ya Wizara ya kubadili mfumo wa ugawaji wa vitalu kutoka mfumo uliokuwa umezoeleka wa zabuni kwenda kwenye mfumo mpya wa mnada (*from administrative allocation to auctioning*) na Serikali ilitoa tangazo la kufuta vibali kwa makampuni yote ya uwindaji na ikatoa kipindi cha miaka miwili, yaani mpaka Desemba, 2019, ili makampuni yaweze kujiandaa na mfumo mpya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, leo hii katika mapendekezo haya ya Muswada, bado Serikali imekuja na njia zile zile za awali ambazo Waziri ndiyo mwenye azma ya kubadili kwenda kwenye mfumo mpya wa mnada; na zaidi ya hicho kifungu hiki kimeeleza kwa namna isiyo wazi kuwa njia nyinginezo zinaweza kutumika kugawa vitalu, yaani njia isiyotabirika. Hii ikiwa na maana kwamba kifungu kinachozungumza njia nyinginezo, kinaweza kuibuka sintofahamu kwa wawekezaji au pengine kuleta usumbufu mkubwa zaidi kama ilivyotokea awali yaani 2017/2018.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inataka Bunge lako lijadili kwa kina njia hizi za ugawaji wa vitalu na sheria iamue wazi ni njia gani hasa itakayotumika kwa ajili ya ugawaji wa vitalu ili kuepusha migongano na kuondoa nafasi ya kiongozi yoyote kujiamulia kinyume na sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na mapendekezo hayo, ni dhahiri bado Serikali inatakiwa kuongeza tija katika

masuala ya biashara ya uwindaji na vitalu. Serikali iangalie upya masharti katika biashara hii ya uwindaji. Biashara ya uwindaji na vitalu imekuwa na sintofahamu kubwa, hasa ile ya uwindaji wa *trophy*. Kuanzia mwaka 2013 - 2017 idadi ya jumla ya vitalu 72 vilikuwa tayari vimefungwa ikiwa ni sababu za kikodi na mabadiliko ya ghafla ya sera zetu, hii ikiwa na maana kwamba sera zetu za uwekezaji hazitabiriki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kuhakikisha sheria hizi zinazotungwa zinafuatwa na siyo kufuata matamko. Vilevile, sheria hizi ni lazima ziweke wazi kuwalinda wawekezaji kwa manufaa ya nchi yetu na uchumi wetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Sanaa la Taifa, Sura 204. Kifungu cha 17 (4) cha Muswada huu, kimetoa mamlaka kwa Baraza kuanzisha Kamati za Sanaa za Mikoa na Wilaya sambamba na kifungu kidogo cha (5) ambacho kimetoa mamlaka kwa Baraza kutengeneza kanuni za uendeshaji wa shughuli za Kamati hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mpaka sasa tunajua kuna vyombo kadhaa vinavyohusika kuratibu masuala mbalimbali ya wasanii ikiwemo Wizara ya Habari, Sanaa, Utamaduni na Michezo, Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA), Chama cha haki miliki (*COSOTA*), Bodi ya filamu, vyama mbalimbali vya wasanii kama vile Chama cha Wanamuziki wa Dansi (CHAMUDATA) na Chama cha Wanamuziki wa Kizazi Kipya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi ni baadhi tu ya vyombo vinavyojishughulisha na kazi za sanaa nchini. Pamoja na kuwepo kwa vyombo hivi, bado wasanii wamekuwa wakilalamika kutopata faida ya kazi zao, hii ikiwa na maana kwamba sanaa ya Tanzania haijaweza kunufaisha vijana walio wengi ukilingaisha na wale wachache wenye majina makubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuongeza kifungu cha kuanzisha Kamati za Sanaa za Mikoa na Wilaya bado siyo

tija ya kumkomboa au kumsaidia msanii. Katika kila wilaya tayari kuna Afisa Utamaduni ambaye jukumu lake la msingi ni pamoja na kuwasaidia wasanii au vikundi mbalimbali vya sanaa katika wilaya. Ni vyema Serikali ikaangalia upya namna bora ya kuviratibu vyombo hivi, majukumu yao ya utendaji kazi wa vyombo hivi badala ya kuongeza mzigo mkubwa kwa Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri kuwa ni vyema kuratibu vyombo vyote vya sanaa vilivyo chini ya BASATA ili kuleta tija na ufanisi katika utendaji kazi. Kuongezeka kwa kamati za sanaa za Wilaya na Mikoa siyo tu kunaongeza gharama za kiutendaji ndani ya Serikali bali kunazua sintofahamu katika utoaji haki kwa wasanii kutokana na namna na aina ya Wajumbe wa Kamati hizo za Sanaa za Wilaya na Mikoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kifungu cha 18(c) cha Muswada huu, ambacho kimetoa mamlaka kwa Baraza kuweza kukagua, kukamata au kuharibu kazi ya msanii pamoja na mambo mengine, kifungu hiki ambacho kimetoa mamlaka haya kinapaswa kutolewa ufafanuzi kutokana na mamlaka ya kumkamata mtu au kazi yake, ipo chini ya mamlaka ya kipolisi au Mahakama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, siyo tu kwamba kifungu hiki ni hatari kwa wasanii lakini pia kinaweza kuwaletea umasikini mkubwa na kuzika kabisa ndoto zao za mafanikio. Hii ni kwa sababu chombo hiki kimepewa mamlaka ya mwisho ambayo ni mamlaka yanayopaswa kutolewa na mhimili wa mamlaka. Mamlaka haya ni kinyume kabisa na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Ibara ya 13(6) (a) ambacho kinatoa haki ya kusikilizwa kabla ya kujichukulia hatua kama ambavyo chombo hiki kinavyotaka kujipa mamlaka ya kutoa hukumu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hiki ni moja ya kifungu vibaya sana. Kambi Rasmi inaitaka Serikali kukiandika upya kifungu hiki ili kuhakikisha chombo cha Mahakama kinapewa

nafasi yake katika kutoa hukumu kwa wasanii kama chombo cha mwisho na siyo Baraza au kifungu hiki kiondolewe kabisa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kifungu cha 21 cha Muswada huu kinachofanyia marekebisho kifungu cha 16 cha sheria mama kwa kuongeza kifungu kipya cha 15 (a) ambacho kimentaka msanii ambaye anaona hakutendewa haki na Baraza kuweza kukata rufaa kwa Waziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kifungu hiki cha 21 hakijaeleza bayana endapo Waziri hajamtendea haki ni wapi tena anapoweza kuipata haki yake? Katika kurejea kifungu cha 18 (c) ambacho tayari kilitoa mamlaka ya Baraza kuharibu au kukamata mali ya mtu kinaweza kabisa kutumiwa vibaya na hivyo Waziri akakosa kumtendea haki mtuhumiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri kifungu hiki kiongezwe kwa kutoa fursa zaidi kwa msanii kuweza kuitafuta haki yake ndani ya Mahakama. Hivyo, Mahakama iwe chombo cha mwisho cha utoaji haki badala ya Waziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Marekebisho ya Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306. Kifungu cha 10 cha Muswada kinachofanyia marekebisho kifungu cha 131 kwa kukifuta na kukiandika upya, kinaeleza kuwa, mtu ambaye kwa kujua atatumia laini ya simu ambayo haijasajiliwa atakuwa ametenda kosa na adhabu yake ni faini isiyopungua shilingi milioni tano au kifungu cha mwaka mmoja au adhabu zote kwa pamoja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kifungu hiki hakitakuwa kinatenda haki kwa wahusika, kwa sababu zoezi la usajili wa laini za simu unaendeshwa na makampuni ya simu, hivyo pale ambapo namba zitakuwa hazikusajiliwa ni dhahiri kwamba hazitakuwa na uwezo wa kufanya mawasiliano. Ni jukumu la makampuni kuhakikisha laini yoyote ya simu ambayo haijasajiliwa haifanyi kazi. Endapo kutakuwa na laini ambazo

hazijasajiliwa zinafanya kazi, basi kosa hilo litakuwa ni la Kampuni za simu na siyo kosa la mtumiaji wa huduma hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kuwa kiwango cha adhabu kinachopendekezwa na Muswada huu kinatakiwa kiende kwa mitandao ya simu na siyo kwa mtumiaji. Muswada kupendekeza adhabu ni kutokutenda haki kwa mtumiaji wa laini hizo. Hivyo basi, kifungu hiki kinatakiwa kufutwa au kuandikwa upya kwani haiwezekani kukawepo na laini zinazofanya mawasiliano kama kawaida bila ya kusajiliwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kuzingatia maoni na mapendekezo yote yaliyotolewa na wadau mbalimbali kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa marekebisho ya sheria yanayopendekezwa. Hata hivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inakusudia kuleta jedwali la marekebisho kwa ajili ya kuboresha maeneo yote ambayo yameonekana kuwa na upungufu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

MAONI YA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI, KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA SHERIA MBALIMBALI NA.5 YA MWAKA 2019 (THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) (NO.5) ACT, 2019) KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI

(Chini ya Kanuni ya 86(6) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, toleo la Januari, 2016)

A. UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, Muswada ulioletwa mbele ya Bunge lako, unapendekeza marekebisho katika Sheria Saba. Sheria hizo ni Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306, Sheria ya Udhibiti

wa Silaha na Milipuko, Sura ya 223, Sheria ya Baraza la Taifa la Sanaa, Sura ya 204, Sheria ya Baraza la Mitihani Tanzania, Sura ya 107, Sheria ya Baraza la Usalama la Taifa, Sura ya 61, Sheria ya Viwango, Sura ya 130 na Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, Sura ya 283.

2. **Mheshimiwa Spika**, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni itatoa maoni yake kwa baadhi ya mapendekezo ya marekebisho yaliyotolewa na Serikali kwa lengo la kuyaboresha ili kuliwezesha Bunge kutunga sheria bora ambayo itatekelezeka kwa urahishi na kwa ufanisi.

B. MAONI KATIKA MAREKEBISHO YA SHERIA MAHSUSI

i. Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Mitihani la Tanzania (Sura ya 107)

3. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na malengo mazuri ya kutunga sheria ya kusimamia na kudhibiti mitihani ili kuinua ubora wa elimu kwa kizazi cha sasa na cha baadaye; Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ina maoni kadhaa katika baadhi ya vifungu kwa nia ya kuyaboresha mapendekezo ya Serikali.
4. **Mheshimiwa Spika**, Katika kifungu cha 31; kifungu kipyua cha 17C kimeweka katazo kwa mtu awe ni yeye binafsi au kwa kutumia wakala; kuondoa katika chumba cha mitihani karatasi ya mtihani au ya majibu iliyotumika au ambayo haijatumika. Katazo la namna hii lina utata; kwa kuwa kifungu hicho hakijafanua ni mtu wa namna gani anayefungwa na katazo hilo. Sheria isipotoa tafsiri ya mtu anayekatazwa ni nani, katazo hilo linaweza kumzuia hata msimamizi wa mtihani kuondoa karatasi za mitihani na za majibu zilizotumika baada ya mtihani kufanywa; na pia kuondoa zile ambazo hazijatumika kwa lengo la kwenda kuzihifadhi sehemu nyingine. Kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa kifungu hicho; ni vema kutoa tafsiri ya mtu anayelengwa na katazo

hilo na pia kuainisha muda ambao itakuwa ni kosa kuondoa karatasi hizo. Ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuwa muda sahihi wa katazo la kuondoa karatasi za mtihani uwe ni kabla ya mtihani kufanyika au wakati mtihani huo unafanyika. Kwa msingi huo, ikiwa mtu atashughulika na karatasi hizo baada ya mtihani kufanywa, kusaishwa na matokeo kutoka, asihesabiwe kama ametenda kosa.

5. **Mheshimiwa Spika**, msingi wa pendekezo hili ni kuwezesha walimu na wanafunzi kutumia mitihani iliyopita (past papers) kwa ajili ya maandalizi ya mitihani ya kitaifa ya mbeleni pasipo kuhesabiwa kuwa wametenda kosa la jinai.
6. **Mheshimiwa Spika**, Kifungu cha 33 kimefuta na kuandika upya kifungu cha 25 cha sheria mama ya Baraza la Mitihani, ambapo zimeanzishwa Kamati za Mitihani za Mikoa na za Mamlaka za Serikali za Mitaa katika ngazi za Wilaya. Pamoja na nia njema ya kugatua mamlaka ya usimamizi wa mitihani kutoka taifani (Baraza la Mitihani) kwenda kwenye ngazi za Mikoa na Wilaya; Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ina mtazamo kwamba mfumo uliotumika hauwezi kuwa na tija ya kudumu na pia unakabiliwa na changamoto ya uwajibikaji.
7. **Mheshimiwa Spika**, tukianza na suala la tija; takriban asilimia 70 ya wajumbe watakaounda Kamati za Mitihani za Mikoa na Wilaya kadiri muswada huu unavyopendekeza, hawana sifa za kitaaluma katika masuala ya utahini wala usimamizi wa mitihani. Kwa mfano, RAS au DAS, RPC au OCD, au wanasheria katika Ofisi RAS na DAS si wataalam waliobobea katika kada ya ualimu na hususan katika taaluma za utahini na usimamizi wa mitihani.
8. **Mheshimiwa Spika**, suala la uwajibikaji ni changamoto nyingine itakayokwamisha utendaji bora wa Kamati za Mitihani. Hii ni kwa sababu,

takriban asilimia 70 vilevile ya wajumbe watakaounda Kamati hizo hawawajibiki kwa Baraza la Mitihani la Tanzania wala Wizara ya Elimu. Kwa sababu hiyo, Baraza la Mitihani halitakuwa na mamalaka ya kisheria mathalani ya kumshughulikia Kamanda wa Polisi wa Mkoa au wa Wilaya kwa makosa ya usimamizi duni mitihani. Kukosekana kwa mnyororo wa uwajibikaji (chain of command) kwa wajumbe wa Kamati za Mitihani za Mikoa na Wilaya, kutasababisha madhara makubwa ya ki-uwajibikaji na hatimaye hakutakuwa na usimamizi mzuri wa mitihani jambo ambalo litapelekea kuendelea kuporomoka kwa elimu yetu.

9. **Mheshimiwa Spika**, ukitazama muundo wa Kamati hizo utagundua pia kwamba vyombo vya ulinzi na usalama ni sehemu ya kamati hizo. Kwa mfano Mkuu wa Polisi wa Mkoa na Wilaya, Maafisa Upelelezi wa Mkoa na Wilaya wapo katika kamati hizo. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ina mtazamo kwamba; si afya kwa vyombo vya ulinzi na usalama kuwa sehemu ya Kamati hizo kwa kuwa ndivyo vyenye jukumu la kuchunguza, kukamata na kushtaki ikiwa Kamati hizo zitahusika kwenye uvujishaji wa mitihani. Itakuwa vigumu kuiwajibisha kamati ikiwa itafaya kosa kama Mkuu wa polisi, mpelelezi na mwanasheria wote ni wajumbe; watajichunguzaje na kujichukulia hatua za kisheria?
10. **Mheshimiwa Spika**, tatizo jingine litakalokwamisha utendaji wa Kamati za Mitihani ni mabadiliko ya mara kwa mara ya watendaji hao. Bunge hili litajiridhisha kwamba, wajumbe wa kamati hizo wanatokana na uteuzi ama wa kisiasa au wa kiutendaji; na kwa sababu hiyo, nyadhifa walizo nazo ambazo zimewapa sifa ya kuwa wajumbe wa Kamati za Mitihani si za kudumu. Kutokana na hali hiyo, kutakuwa na ukosefu wa desturi ya kitaasisi (organizational culture) na pia kumbukumbu ya kitaasisi (institutional memory) ya namna bora ya

uendeshaji wa mambo kutokana na nafasi za wajumbe hao kuwa za muda tu (temporary).

11. **Mheshimiwa Spika**, kutokana na mapungufu hayo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inashauri na kupendekeza kwamba; Muswada huu uanzishe Ofisi za Baraza la Mitihani katika ngazi za Mikoa na Wilaya (NECTA Regional and District Offices) ambazo zitakuwa na watendaji wa kudumu (waajiriwa wa baraza la Mitihani) ili Baraza; mosi liwe na nguvu ya kisheria ya kuwachukulia hatua ikiwa watafanya makosa yanayohusiana na usimamizi duni wa mitihani, lakini pili kuhifadhi na kutunza organizational culture na institutional memory ya Baraza la Mitihani katika ngazi za Mikoa na Wilaya. Aidha, uwepo wa ofisi za kudumu za Baraza la Mitihani katika Mikoa na Wilaya utafanya suala la usimamizi wa mitihani kuwa madhubuti na endelevu kutokana na uwepo wa jicho la Baraza la Mitihani katika kila Mkoa na katika kila Wilaya.

ii. **Marekebisho ya Sheria ya Uhifadhi wa Wanyama Pori, Sura Ya 283**

12. **Mheshimiwa Spika**, katika marekebisho ya sheria ya Uhifadhi wa Wanyama Pori ,sura ya 283 kifungu cha 54 (8) kinapendekeza kuwa na madaraja matatu (3) ya vitalu vya uwindaji kutoka madaraja matano(5) na pia kifungu hiki cha kinazungumzia muda wa leseni ya kufanya kazi ndani ya vitalu hivyo.

13. **Mheshimiwa Spika**, sambamba na kifungu cha 54 (8) cha muswada kifungu hiki kimetoa mamlaka kwa Waziri kutengeneza kanuni zitakazo elezea sifa za vitalu hivi, ni vyema waziri atoe ufafanuzi kwa kuwa vitalu vya daraja la kwanza na la pili vinatolewa kwa muda unaofanana yaani miaka 10 kama mapendekezo haya yanavyoeleza. Kambi Rasmi ya Upinzani inataka kujua sifa za vitalu vya madaraja haya mawili yanayofanana ili kuepusha mgongano.

14. **Mheshimiwa Spika**, vilevile katika kifungu cha 54 cha muswada kinachopendekeza kuongeza kifungu kipya cha (9A) ambacho kinaelezea tathimini ya kiutendaji ya vitalu, Kambi Rasmi ya Upinzani inapenda kutoa tahadhari katika kifungu hiki kutokana na usumbufu mkubwa uliojitokeza mwaka 2018. Tunakumbuka barua ya Waziri yenye kumbukumbu Na.CHA.79/519/01 iliyohusu ugawaji mpya wa vitalu ilivyotofautiana na barua ya Waziri aliyemtangulia wakati huo yenye kumbukumbu namba CHA.79/519/01/138 ambayo tayari ilikuwa imeshatoa vibali kwa wawekezaji kwa kipindi cha miaka 5 , yaani kuanzia 2018-2022. Hii ikiwa na maana kwamba Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka serikali kuzingatia sheria katika ufanyaji wa tathimini na sio matakwa ya waziri kama ilivyotokea hapo awali. Jambo hili sio tu linatia doa nchi yetu, bali linawaumiza na kuwakimbiza wawekezaji. Kambi Rasmi ya Upinzani inasisitiza kuwa nchi iongozwe na sheria na sio matamko ya mtu.

15. **Mheshimiwa Spika**, katika kifungu cha 54 (e) cha muswada ambacho kimempa mamlaka Waziri ya kutumia njia ya mnada , zabuni au njia nyinginezo katika ugawaji wa vitalu ni vyema sana kifungu hicho kikaeleza bayana njia hizo ***na nyinginezo ni zipi.***

16. **Mheshimiwa Spika**, Bunge lina kumbukumbu ya sakata la ugawaji wa vitalu mwaka 2018, ambapo barua ya Waziri yenye kumbukumbu namba CHA.79/519/01 ilieleza bayana azma ya Wizara ya kubadili mfumo wa ugawaji wa vitalu kutoka mfumo uliokuwa umezoeleka wa zabuni kwenda kwenye mfumo mpya wa mnada (from administrative allocation to auctioning) na serikali ilitoa tangazo la kufuta vibali kwa makampuni yote vya uwindaji na ikatoa kipindi cha miaka miwili yaani mpaka Desemba 2019, ili makampuni yaweze kujiandaa na mfumo mpya.

17. **Mheshimiwa Spika**, leo hii katika mapendekezo haya ya muswada bado serikali imekuja na njia zile zile za awali ambazo waziri aliutaarifa umma adhama ya kubadili kwenda mfumo mpya wa mnada, na zaidi ya hiyo kifungu hiki kimeeleza kwa namna isiyo wazi kuwa ***njia nyinginezo*** zinaweza kutumika kugawa vitalu (yaani njia isiyotabirika). Hii ikiwa na maana kwamba kifungu hiki kinachozungumzia njia ***nyinginezo, kinaweza kuibuka sintofahamu kwa wawekezaji au pengine kuleta usumbufu mkubwa zaidi kama ilivyotokea huko awali yaani 2017-2018.*** Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inataka Bunge lako lijadili kwa kina njia hizi za ugawaji wa vitalu na sheria iamue wazi ni njia gani hasa itakayotumika kwa ajili ya ugawaji wa vitalu ili kuepusha migongano au kuondoa nafasi ya kiongozi yoyote kujiamua kinyume na sheria.
18. **Mheshimiwa Spika**, pamoja na mapandekezo hayo ni dhahiri bado serikali inatakiwa kuongeza tija katika masuala ya biashara ya uwindaji na vitalu. Serikali iangalie upya masharti katika biashara hii uwindaji. Biashara ya uwindaji na vitalu imekuwa na sintofahamu kubwa, hasa ile ya uwindaji wa trophy.. Kuanzia mwaka 2013-2017 idadi ya jumla ya vitalu 72 vilikuwa tayari vimefungwa ikiwa ni sababu za kikodi na mabadiliko ya ghafla ya sera zetu. Hii ikiwa na maana kwamba sera zetu za uwekezaji hazitabiriki.
19. **Mheshimiwa Spika**, Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka serikali kuhakikisha sheria hizi zinazotungwa zinafuatwa na sio kufuata matamko. Vilevile, sheria hizi ni lazima ziweze kuwalinda wawekezaji kwa manufaa ya nchi yetu na uchumi wetu.
- iii. **Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Sanaa la Taifa, Sura 204**
20. **Mheshimiwa Spika**, kifungu cha 17 (4) cha muswada huu, kimetoa mamlaka kwa Baraza kuanzisha

kamati za sanaa za mikoa na wilaya sambamba na kifungu kidogo cha (5) ambacho kimetoa mamlaka kwa baraza kutengeneza kanuni za uendeshaji wa shughuli za kamati hizo.

21. **Mheshimiwa Spika**,mpaka sasa tunajua kuna vyombo kadhaa vinavyohusika kuratibu masulala mbalimbali ya wasanii ikiwemo Wizara ya habari, sanaa,utamaduni na michezo; Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA);Chama cha haki miliki (COSOTA); Bodi ya filamu; vyama mbalimbali vya wasanii kama vile chama cha wanamuziki wa dansi (Chamudata), Chama cha wanamuziki wa kizazi kipya (Tuma) n.k
22. **Mheshimiwa Spika**,hivi ni baadhi tu ya vyombo vinavyojishughulisha na kazi za sanaa nchini. Pamoja na kuwepo kwa vyombo hivi bado wasanii wamekuwa wakilalamika kutopata faida ya kazi zao. Hii ikiwa na maana kwamba sanaa ya Tanzania haijaweza kunufaisha vijana walio wengi ukilingaisha na wale wachache wenye majina makubwa.
23. **Mheshimiwa Spika**,kuongeza kifungu cha kuanzisha kamati za sanaa za mikoa na wilaya bado sio tija ya kumkomboa au kumsaidia msanii. Katika kila wilaya tayari kuna afisa utamaduni ambaye jukumu lake la msingi ni pamoja na kuwasaidia wasanii au vikundi mbalimbali vya sanaa katika wilaya. Ni vyema serikali ikaangalia upya namna bora ya kuviratibu vyombo hivi, majukumu yao na utendaji kazi wa vyombo hivi badala ya kuongeza mzigo mkubwa kwa serikali.
24. **Mheshimiwa Spika**, Kambi Rasmi ya Upinzani inaishauri kuwa ni vyema kuratibu vyombo vyote vya sanaa vilivyo chini ya Basata ili kuleta tija na ufanisi katika utendaji kazi. Kuongezeka kwa kamati za sanaa za Wilaya na Mikoa sio tu kunaongeza gharama za kiutendaji ndani ya serikali bali kunazua sintofahamu katika utoaji haki kwa wasanii kutokana

na namna na aina ya wajumbe wa kamati hizo za sanaa za wilaya na Mikoa.

25. **Mheshimiwa Spika**, katika kifungu cha 18(c) cha muswada huu , ambacho kimetoa mamlaka kwa Baraza kuweza kukagua, kukamata au kuharibu kazi ya msanii pamoja na mambo mengine . Kifungu hiki ambacho kimetoa mamlaka haya kinapaswa kutolewa ufafanuzi kutokana na mamlaka ya kumkamata mtu au kazi yake ipo chini ya mamlaka ya kipolisi au mahakama.
26. **Mheshimiwa Spika**, sio tu kwamba kifungu hiki ni hatari kwa wasanii lakini pia kinaweza kuwaletea umaskini mkubwa na kuzika kabisa ndoto zao za mafanikio . Hii ni kwa sababu chombo hiki kimepewa mamlaka ya mwisho ambayo ni mamlaka yanayopaswa kutolewa na mhimili wa mamlaka. Mamlaka haya ni kinyume kabisa na katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Ibara ya 13(6) (a) ambacho kinatoa haki ya kusikilizwa kabla ya kujichukulia hatua kama ambavyo chombo hiki kinavyotaka kujipa mamlaka ya kutoa hukumu.
27. **Mheshimiwa Spika**, kifungu hiki ni moja ya kifungu kibaya sana. Kambi Rasmi inaitaka serikali kukiandika upya kifungu hiki ili kuhakikisha chombo cha mahakama kinapewa nafasi yake katika kutoa hukumu kwa wasanii kama chombo cha mwisho na sio Baraza au kifungu hiki kiondolewa kabisa.
28. **Mheshimiwa Spika**, katika kifungu cha 21 cha muswada huu ambacho kinachofanyia marekebisha kifungu cha 16 cha sheria mama kwa kuongeza kifungu kipya cha 15 A ambacho kimemtaka msanii ambaye anaona hakutendewa haki na Baraza kuweza kukata rufaa kwa Waziri.
29. **Mheshimiwa Spika**, kifungu hiki cha 21 hakijaeleza bayana endapo Waziri hajamtendea haki ni wapi

tena anapoweza kuipata haki yake. Katika kurejea kifungu cha 18 (c) ambacho tayari kilitoa mamlaka ya Baraza kuharibu au kukamata mali ya mtu kinaweza kabisa kutumiwa vibaya na hivyo Waziri akakosa kumtendea haki mtuhumiwa.

30. Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri kifungu hiki kiongezwe kwa kutoa fursa zaidi kwa msanii kuweza kuitafuta haki yake ndani ya mahakama. Hivyo, mahakama iwe chombo cha misho cha utoaji haki badala ya Waziri.

iv. Marekebisho ya Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki na Posta, Sura ya 306

31. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 10 cha muswada kinachofanya marekebisho kifungu cha 131 kwa kukifuta na kukiandika upya, kinaeleza kuwa; mtu ambaye kwa kujua atatumia laini ya simu ambayo haijasajiliwa atakuwa ametenda kosa na adhabu yake ni faini isiyopungua shilingi milioni tano au kifungu cha mwaka mmoja au adhabu zote kwenda kwa pamoja.

32. Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kifungu hiki hakitakuwa kinatenda haki kwa wahusika, kwa sababu zoezi la usajili wa laini za simu unaendeshwa na makampuni ya simu, hivyo pale ambapo namba zitakuwa hazikusajiliwa ni dhahiri kwamba hazitakuwa na uwezo wa kufanya mawasiliano. Ni jukumu la makampuni kuhakikisha laini yoyote ya simu ambayo haijasajiliwa haifanyi kazi. Endapo kutakuwa na laini ambazo hazijasajiliwa zinafanya kazi basi kosa hilo litakuwa ni la Kampuni za simu na sio kosa la mtumiaji wa huduma hizo.

33. Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kuwa kiwango cha adhabu kinachopendekezwa na Muswada huu kinatakiwa kiende kwa mitandao ya simu na sio kwa mtumiaji. Muswada kupendekeza

adhabu ni kutokutenda haki kwa mtumiaji wa laini hizo, hivyo basi kifungu hiki kinatakiwa kufutwa au kuandikwa upya kwani haiwezekani kukawepo na laini zinazofanya mawasiliano kama kawaida bila ya kusajiliwa.

C. HITIMISHO

34. **Mheshimiwa Spika**, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kuzingatia maoni na mapendekezo yote yaliyotolewa na wadau mbalimbali kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa marekebisho ya sheria yanayopendekezwa. Hata hivyo, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inakusudia kuleta jedwali la marekebisho kwa ajili ya kuboresha maeneo yote ambayo yameonekana kuwa na mapungufu.
35. **Mheshimiwa Spika**, baada ya kusema hayo, naomba kuwasilisha.

Lathifah H. Chande (Mb)

**Kny: MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI
BUNGENI KATIKA WIZARA YA KATIBA NA SHAERIA**

6 Septemba, 2019

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Lathifah Chande kwa kuwasilisha taarifa hiyo ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni.

Waheshimiwa Wabunge, tunaanza na mjadala wa jumla na leo tuna wachangiaji sita tu, kwa hiyo, nitaomba wale waliokuwa nje waje ili tuweze kumaliza kabisa. Tunaanza na Mheshimiwa Ally Saleh, baadaye atafuata Mheshimiwa Gibson na baadaye atafuata Mheshimiwa Prof. Maghembe.

MHE. ALLY SALEH ALLY: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Mimi ni Mjumbe wa Kamati na nitakuwa na maeneo machache, kwa sababu kama nilivyosema jana,

vitu vingi tumekubaliana na upande wa Serikali, lakini vile ambavyo hatukuweza kwenda sawa inabidi tuviseme na vingine tuvikazie hata kama tumekubaliana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimefurahi kwamba sasa hivi yale mambo kwamba unapigiwa simu unatapeliwa kwa simu inaweza ikapungua kidogo pengine, kwa sababu ya kuweka hii adhabu ya kwamba mtu ambaye anatumia vibaya *simcard* yake anaweza akaadhibiwa. Tutaona katika utekelezaji inakuwaje. Pia sasa sheria inakaza kwamba kuna wajibu kwa mtoa huduma naye kuhakikisha kwamba laini zake anazihifadhi na zikitoka zinakuwa zile ambazo zimesajiliwa ili watumiaji wake waweze kufuatiliwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia sehemu hii inazungumza habari ya namna ya kukusanya mabaki ya simu (*e'waste*) ambayo tumetumia ambapo baadaye yanaangukia kwenye mito, maziwa na kwenye mashamba yetu, tumeelezwa kwamba utaratibu unatengenezwa ili Serikali iweze kufaidika na kodi ambayo Makampuni ya Simu ya Kimataifa yanayoleta bidhaa zake katika nchi huwa yanapaswa kulipa kodi ya kijani. Kwa hiyo, inawezekana sasa baada ya utaratibu kukamilika tukawa tunaweza kupata, yaani kila Kampuni ya Samsung ikaleta simu yake Nokia ikaleta simu yake, basi Tanzania inapata fedha ya kutumia katika ku-*dispose* hizo simu ili matumizi yake yawe ni mazuri na siyo yanaharibu mazingira.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine kuhusu sheria ya wanyamapori, sheria hii iko *very positive*, lakini nakubaliana na upande wa Kambi kwamba kuna haja ya kuhakikisha kwamba inatekelezwa katika hali ya uwazi na ya uhakika. Tulipitishwa kwenye semina katika mnada wa vitalu uliofanyika. Kusema kweli ile *process* ya vitalu ilikuwa *so good* tulivyoiona kwa macho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, imewekwa *amount* ambayo unaweza ku-*bid automatically* ikiwa *bid* yako ni ndogo inakwambia moja kwa moja kupitia kwenye *computer* kwamba *bid* yako ni ndogo, imekataliwa.

Nilichopenda katika mfumo ule ni kwamba mwisho wa *process* nzima, basi unaoneshwa nani ame-*bid* shilingi ngapi au dola ngapi na nani ame-*bid* dola ngapi na kwanini fulani amekuwa mshindi kwamba ame-*bid* kwa *amount* kubwa zaidi? Kwa hiyo, ilikuwa ni uwazi kabisa. Kama tulivyoonyweshwa ndivyo ilivyo, *chance* ya kuwepo na rushwa na kuchezea chezea ni ndogo sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili ni kwamba sheria hii inampunguzia mwananchi akitaka kuwekeza kwenye biashara hii ya vitalu kwamba sasa ataweza kuwekeza kwa asilimia 10 na siyo 25 katika biashara ya kitalu, ingawa hizo asilimia 10 bado pengine ni asilimia 10 ya dola milioni moja au asilimia 10 ya dola milioni mbili. Kwa hiyo, bado ni *amount* kubwa, lakini angalau imempunguzia mzalendo aweze ku-*compete*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia imeweka vitalu kwa wazalendo vitakavyokuwa 15% na vilivyobakia kwa wageni; lakini sheria inatengeneza mazingira kwamba hata hivyo vya wageni 85% bado mzalendo ataweza kwenda kivi-*bid* ili aweze na yeye kupata. Ukweli ni kwamba biashara hii ni kubwa sana kwa gharama ya uwekezaji kwa hiyo, siyo rahisi kwamba hiyo asilimia 15 tunaweza kuijaza, kwa sababu ina *amount* kubwa ya kuwekeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hapa wakati tunataka kupitisha sheria nzuri kama hii, kuna *statement* ambayo imekuwa ikizunguka kwenye mitandao ya Waziri wa Utalii, Mheshimiwa Kigwangwala juu ya matamshi yake anayotoa ambayo kusema kweli siyo mazuri, ingawa amesema pengine kwa uchungu, lakini *it is very unfortunate* wakati tunatengeneza sheria hii juu ya kutengeneza mazingira mazuri ya suala ya biashara ya vitalu, Mheshimiwa Waziri anasema kwamba wazi wazi na haja-*regret*, nami nafikiri angesema kwamba alikosea kusema kwamba anaweza kumpiga risasi mtu ambaye anamwona anaua mnyama *specifically* akamtaja twiga katika mbuga zetu. *That is very unfortunate* na ninafikiri kwamba Mheshimiwa Waziri alipaswa alinde

matamshi yake kwamba itakavyokuwa huwezi kufananisha uhai wa mnyama na uhai wa binadamu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kingine ninachotaka kuzungumzia ni kuhusu Baraza la Mitihani. *Again* sheria hii ya mabadiliko haya yamejaribu kuziba *gaps* ambazo zimejitokeza. Serikali kwa miaka mitatu, minne hivi sasa imekuwa ikipambana na vyeti feki na sheria hii inakwenda huko ku-*address* tatizo la vyeti feki ambapo pia Serikali itakwenda katika kujaribu kuziba suala la kuvujisha mitihani. Nimeona mapendekezo hapa ya marekebisho yaliyoletwa na baadhi ya watu na nitafurahi yakiwa-*considered*, kwa mfano, kuna hili la Mheshimiwa Suzan Lyimo juu ya eneo hili lingefaa kuzungumzwa vizuri

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu kingine kizuri katika sheria hii ni kwamba Serikali imekubali mapendekezo ya Kamati kwamba kuwe na *consideration* ya watu wenye mahitaji maalum katika muundo wa Baraza la Mitihani kwa sababu ni sisi wenye mahitaji maalum tunaoweza kufikiri nini wenzetu wanaweza kukihitaji. Kwa kuweka *condition* hiyo kwamba awepo mtu mwenye mahitaji maalum kwa kweli itasaidia sana kwa upande wa watu wenye mahitaji maalum kwa sababu watakuwa na msemaji wao ndani ya Baraza la Mitihani

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni Baraza la Usalama la Taifa. Hapa tatizo nililokuwa nalo na upande wa Serikali halikupatiwa ufumbuzi, nalo hili la Kikatiba. Nilisema kwamba Serikali imekuja na pendekezo kwamba kuanzia sasa watambue nafasi mpya ya Waziri Kiongozi wa Zanzibar ambaye alikuwa tangu mwanzo Mjumbe wa Baraza la Usalama la Taifa, lakini sasa atambuliwe kwa jina jipya la Makamu wa Pili wa Rais, ambapo hiyo ni kwa mujibu wa Katiba ya Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi nili-*argue very strongly* kwamba mabadiliko haya yanakwenda kinyume na Katiba, kwa sababu katiba ya Zanzibar inamtambua Makamu wa Pili na wa Kwanza. Katiba ya Muungano mpaka leo ndani

yake kuna Waziri Kiongozi tu. *Argument* yangu imekuwa kwamba tubadilishe Katiba kwanza ili itambue kuwepo kwa Makamu Wawili na itambue kwa mfano, katika Katiba yetu tumesema kwamba Zanzibar ni nchi, Katiba ya Muungano inasema Zanzibar ni sehemu ya Muungano. Sasa ingekuwa muhimu kwanza tubadilishe Katiba kwanza kukiri angalau hii kwamba kuna Makamu wa Kwanza na Makamu wa Pili katika Katiba ya Muungano. Kusema tu kwa kutumia sheria kwamba yule Waziri Kiongozi sasa atatambuliwa kama ni Makamu wa Pili wa Rais, siyo halali Kikatiba na ni kosa Kikatiba.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahadi ya Mwanasheria Mkuu, alisema *we are going to treat this in such a way* kwamba itaweza kukidhi hiyo haja, lakini hilo halikufanywa. Kwa hiyo, najua katika hatua hii hapatakuwa na la kufanya, lakini *I want to register very strong opposition* kwamba Serikali katika hili haikufanya sawa, ilisema kwamba itafanya marekebisho, haikufanya, lakini bado tatizo ni kwamba unaisogeza sheria mbele ya Katiba, bado litaendelea kuwepo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la Baraza la Sanaa au kuhusu sanaa tumezungumza mara nyingi na tulikuwa na hoja kubwa sana pale kwamba Serikali inasema inataka kuunganisha *COSOTA* na wengine lakini tukawashauri Serikali kwa nini wasisogeze mbele ili waleta sheria *comprehensive* lakini bado wakaleta.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kuna tatizo hapa ambalo limeibuliwa na kambi ambalo naliunga mkono nalo ni *power* ya Baraza la Sanaa ku-*seize* kukamata, ningefikiri kwamba hapa ni *wrong* pengine hata nilipaswa kusema katika Kamati kwamba ni *wrong* kuipa Baraza haki ya ku-*seize* na ku-*destroy* bila ya amri ya Mahakama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakubaliana na mapendekezo ya Kambi ya Upinzani kwamba hili linaweza kutumika vibaya au wapinzani kwa maana ya msanii mmoja na msanii mwingine wakashawishi Baraza kwamba kuna kitu kinafanyika kwa hivyo inawezekana kazi ya msanii

ikakamatwa ikawa *destroyed* pengine ni kwa ajili ya ushindani wa kibiashara. Hivyo, ingekuwa vizuri hapa hatua yote ambayo Baraza linataka kuchukua ipate baraka ya Mahakama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ilivyosema Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni, basi angalau kuwe na *read verse* kwa msanii ambaye mali yake imekuwa *seized* au imekuwa *destroyed* aweze kupata hatua ya kudai kupata fidia juu ya kile ambacho kimechukuliwa kinyume na sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Ally Saleh kwa maoni yako, tunaendelea na Mheshimiwa Jitu Soni, Mheshimiwa Prof. Maghembe.

MHE. PROF. JUMANNE A. MAGHEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa nafasi hii ya kuchangia katika Muswada ulio mezani wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza nataka nimpongeze sana Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, nimpongeze sana Waziri wa Katiba na Sheria na nimpongeze Katibu Mkuu wa Wizara hii kwa kazi nzuri ambayo wanafaya na juhudi wanazofanya katika kuhakikisha kwamba sheria tulizonazo ambazo zina ugumu wa utekelezaji zinafanyiwa marekebisho na kutuletea marekebisho ambayo mengi tunayakubali na yale ambayo yanakuwa na matatizo tumeyajadili kwa pamoja, kwa sehemu kubwa tumekuwa na muafaka na tunapendekeza kabisa Bunge lako Tukufu iyakubali marekebisho haya. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningependa kusema machache katika jambo hili, jambo la kwanza ambalo ningependa kuongelea ni juu ya usajili wa kadi za simu. Mapendekezo yaliyopo mezani kama vile yanamuacha yule anayeuzua kadi hizo, kadi ambazo hazikusajiliwa mtu anayekutwa nazo mapendekezo yalikuwa apate faini ya

shilingi milioni tano au kifungo. Sasa ukifikiria kwamba wakulima na watu vijijini ndiyo wanaweza kununua kadi hizi na wakati mwingine wananunua wasipojua kwamba hazikusajiliwa basi jambo hili tukaona ni vizuri ili tusije tukajaza watu kwenye jela basi tupunguze hiyo faini ifike milioni Moja. Na tunamshukuru sana AG na Serikali kwa kukubali marekebisho haya ambayo tumeyafanya kwenye kamati. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ingekuwa muhimu sana kwamba yule anayeua kadi lazima anajua kama kadi hii imesajiliwa ama haikusajiliwa. Sasa sheria ingebana huyu zaidi kuliko yule ambaye ameuziwa kutumia na kwamba mtu anayeua kadi ya namna hiyo anaturudisha nyuma na kutufanya kama Shamba la Bibi fulani hivi wanaoweza kuja watu wakatumia mawasiliano yetu bila utaratibu kamili. Kwa hiyo, tunaomba sana watu wa namna hii wachukuliwe hatua kali zaidi na sheria isiwe na huruma na watu wa namna hii, kwa sababu athari ya kutosajili kadi ni kuwaibia wananchi hasa katika mitandao hii ya *M-pesa*, *TigoPesa* na kadhalika. Pia inaweza kutumiwa na maharamia, watu ambao ni magaidi ambao wanaweza kutumia mitandao ya namna hii kuweza kujipenyeza katika nchi yetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa pamoja na marekebisho hayo, ningependa nipendekeze kwamba Wizara na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali iende mbele zaidi katika marekebisho ya sheria hii. Jambo la kwanza, sheria iangalie namna ambavyo inaweza kuzuia matumizi mabaya ya kadi za simu. Kwa mfano, mtu anayeingilia kadi ya mwingine na kuzungumza naye kama vile huyo aliyeingiliwa ndiye anayeongea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfumo huu wa kuingilia simu za watu na kutoa taarifa ambazo siyo za kweli umekuwa mwingi sana katika mitandao yetu. Mimi mwenyewe nina *experience* ambapo mtu ameingilia simu ya Kiongozi wa Chama cha Mapinduzi na kutoa maagizo kama vile ni yeye, lakini kumbe ni mtu ambaye ameingia visivyo halali, hilo la kwanza. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili katika mitandao hii ya simu tunapotuma pesa, tunaponunua vifurushi na tunapofanya miamala mbalimbali humu ndani unakuta wamekuletea jinsi ambavyo muamala ule, bei yake ni nini, kodi ni kiasi gani na kadhalika lakini sina uhakika ile VAT inayoandikwa katika miamala yetu kweli inaingia Serikalini. Kwa hiyo, Serikali inapoteza mapato mengi sana wakati huu ambapo hatuna pesa. Kwa hivyo, sheria hii ingetafuta namna ya wale wenye mitandao kutekeleza miamala hii kama ambavyo wameandika. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la tatu ambalo ningependa nilishauri sana ni mitandao hii kudanganya wateja. Unanunua kifurushi unapiga simu unaandika dakika ulizotumia, unapiga tena unaandika unakwenda kama ulikuwa una dakika 200 ukifikisha dakika 45 wanakwambia dakika zako karibu zinakwisha, ukipiga tena wanakukatia katikati. Wizi unatokea sana katika mitandao. Kwa bahati mbaya mimi kwa *experience* yangu simu yangu ya *Vodacom* inaniibia sana muda wa maongezi. Nataka niseme hapa kwamba wakati umefika kwa Serikali kuingilia mitandao hii ili isiendeleo kuwaibia wananchi. Tumepata nafasi hii ya kuongea hapa, watu wa *Vodacom* wasikie kwamba sio vizuri kutuibia pesa zetu tunazoweka huko kwenye mitandao hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili ambalo nilikuwa napenda nilizungumze ni suala la Sheria hii ya Sanaa ambayo ni Sura 204. Tunafurahi kwamba mnaendelea kuleta maboresho katika kuboresha sheria hii lakini ukiwasikiliza Wasanii wenyewe inaonekana kama tunaweka viraka tu kwenye sheria ambayo kwa kweli ilikuwa inatakiwa iandikwe upya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria hii imekuwa ya zamani ni ngumu sana kwa utekelezaji wa wasanii wetu, ni vizuri kwa mfano haya mabaraza kama BASATA, COSOTA na kadhalika yaunganishwe yawe kitu kimoja ili iwe rahisi kwa wasanii wetu wanaotunga miziki yao, wanaofanya ulimbwende unaitwa?

MHE. RITTA E. KABATI: Ulimbwende. (*Kicheko*)

MHE. PROF. JUMANNE A. MAGHEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, yote hayo ya urembo na fasheni za nguo, ilitakiwa hiki kitu kiunganishwe kwa pamoja kuwe na sheria moja na ambayo itakuwa ya kisasa na inayoweza kuwavumilia wasanii wetu kuliko sheria ambayo ipo sasa. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi wenyewe zile *attitude* zetu kwa wasanii ingekuwa ni vizuri zibadilike. Kwa mfano, ngoma zetu za kienyeji za makabila mbalimbali zipo tofauti sana, lakini unaweza kukuta wacheza ngoma ile ya kikabila wamevaa sketi fupi ya majani imezunguka chini na sehemu kubwa ya mwili iko wazi! lakini wasanii wa siku hizi wakivaa sketi fupi tunapiga kelele, hatuna uvumilivu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nadhani lazima tujue kwamba miziki hii tunaiuzia dunia na hiki kitu ni biashara, kama wangevaa suti kama hii niliyovaa waseme wanaenda kupiga muziki ule, hakuna mtu atanunua muziki wa namna hiyo. Kwa hiyo, lazima tuwe wavumilivu na tulinganishe miziki ya kisasa na miziki ile ya zamani ili tuwape nafasi wasanii wetu waweze ku-*perform*. (*Makofi*)

MHE. AMINA S. MOLLEL: Taarifa.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Amina taarifa.

T A A R I F A

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimemuingilia kumpa taarifa Mzee wetu Mheshimiwa Prof. Jumanne Maghembe kwamba nimfahamisha tu kwamba wasanii wengi ambao wamekuwa wanatumika kama mapambo wakiwa wamevaa nguo ambazo haziridhishi ni wanawake na

hatujaona wanaume wasanii wakiwa wamevaa nguo ambazo ni za ajabu ajabu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimfahamishe tu kwamba wasanii wengi wa kike wanatumika ndiyo wanaovunja maadili kutokana na jinsi ambavyo wanavyovalishwa. Kwa hiyo, atambue kwamba tunahitaji maadili yetu tuyatunze na maadili yetu yaendane na utamaduni wetu, maadili yetu yaendane na Watanzania jinsi tulivyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Mheshimiwa Prof. Maghembe taarifa hiyo.

MHE. PROF. JUMANNE A. MAGHEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba unilindie muda wangu. Hili ndilo jambo hasa ambalo nilikuwa nasema lazima tuwe *tolerant*, lazima tuwe na uvumilivu. Tukiona mtu amevaa tofauti na ambavyo tumevaa sisi tusianze kudhani kwamba amevunja utamaduni. Utamaduni wetu lazima tuulinde iwezekanavyo lakini pia lazima turuhusu sanaa na ubunifu uweze kufanya kazi. Tusifanye mambo haya... *(Makofi/Kicheko)*

MBUNGE FULANI: Upo vizuri Profesa.

MHE. PROF. JUMANNE A. MAGHEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kwangu la muhimu hapa ninalotaka ni kwamba sheria hii iandikwe upya na iletwe kama sheria mpya na ambayo inakwenda na wakati wa siku hizi.

Mheshimiwa Mwenyekiti...

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MHE. PROF. JUMANNE A. MAGHEMBE: Aah! Ndiyo maana ya kuwa Profesa. *(Kicheko)*

T A A R I F A

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, najua hii taarifa Profesa ataikubali, naungana nawe na naungana na Mheshimiwa Mollel hapa kwamba tunapaswa kweli kulinda utamaduni wetu kama ambavyo *King* Muswati analinda utamaduni wa nchi yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Profesa.

MHE. PROF. JUMANNE A. MAGHEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru.

MWENYEKITI: Umeipokea taarifa?

MHE. PROF. JUMANNE A. MAGHEMBE: Mheshimiwa Mwenyekiti, unajua mazungumzo kwenye Bunge lazima turuhusu yaendeleo. Ninachoomba mimi unilindie muda wangu niweze kusema niliyotaka kusema, halafu kila mtu hapa ni Mbunge amekuja kuwakilisha watu wake kutoka kwenye Jimbo lake, atayachukulia jinsi anavyoweza. Tumshukuru Mungu kwa kutupa akili za namna mbalimbali na ndiyo maana ya Bunge. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika marekebisha ambayo yameletwa ya Baraza la Mitihani, lengo ni kudhibiti na kuhakikisha usalama wa mitihani, lakini ni muhimu sana kwamba katika kufanya hivyo, mitihani inakuwa katika mikono michache sana ili kuzuia uvujaji wa mitihani hiyo. Kwa hiyo, Kamati ambazo zinaundwa katika Mikoa na Wilaya ni vizuri zipewe majukumu mahsusi kabisa kwamba ni za kuhakikisha usalama na kuhakikisha ufuatiliaji na uchunguzi kama kuna tatizo lolote la uvujaji ambalo limepatikana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho ningependa kutoa mapendekezo katika Sura ya 340 juu ya mabadiliko yanayopendekezwa katika Sheria ya Vipimo (*Weight and*

Measures). Ni vizuri sana kwamba sheria sasa inateua watu mahsusi ambao watakuwa wanapitia vipimo katika maeneo mbalimbali na kuhakikisha kwamba vinafuata utaratibu na usahihi au *accuracy* ya kutosha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo hili ni muhimu sana na labda hata limechelewa kidogo lakini tunaishukuru Serikali kwamba imellleta sasa kwa sababu katika eneo hili kuna matatizo mengi hasa katika kilimo na wengi wetu tunajua juu ya vipimo vya lumbesa na watu wanaonunua mazao yaliyopo shambani kabla mazao yale hayajavunwa na kupimwa. Ni vizuri Serikali iongezee mabadiliko katika sheria hii ili kuhakikisha kwamba pamoja na mtu kununua mazao yaliyopo shambani kabla hayajapimwa, wakati ambapo yanavunwa mazao haya yaweze kupimwa ili mkulima ihakikishwe kwamba kweli amepata thamani sahihi ya mazao yake yote ambayo ameyalima. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ninakushukuru sana kwa kunipa nafasi nami ningependa sana katika mjadala ambao nimeuona unaweza kutokea huu wa Baraza la Sanaa. Ningependa tuendeleo kujadiliana ili tuweze kutoka na sheria ambayo ina uvumilivu wa kazi za wasanii na kuwaachia sehemu wavute hewa ili waweze kufanya biashara wanayofanya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Prof. Maghembe. Tunaendelea na Mheshimiwa Asha Abdallah Juma atafuatia Mheshimiwa Salome Makamba.

MHE. ASHA ABDULLAH JUMA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi nami nikiwa kama Mwanakamati kuweza kuchangia mambo mawili, matatu ambayo ninayo. Ahsante.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kweli tunashukuru sana Serikali kutuwezesha kutukusanyia wadau na kututolea

taaluma mbalimbali ili tuweze kuchangia katika maboresho ya sheria hizi saba ambazo zililetwa mbele yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa shukrani sana kwa hii Sheria ya Uhifadhi wa Wanyama Pori, Sura ya 283 ambayo ina lengo la kuongeza Uwekezaji na kuongeza Pato la Taifa, hapa kwa kweli, kusema kweli watu wengi kati yetu tulikuwa hata hatujui vitalu ni nini, vitalu tunavyojua sisi vya Athuman, vya Asmini na Mawaridi ndio vitalu tulivyokuwa tunavijua. Lakini hapa kama alivyosema mwenzangu Maalim pale Mheshimiwa Ally Saleh, tulipata elimu ya kutosha kuonyeshwa namna gani hii minada itakavyofanywa na tukaona kwa taaluma hii ya elektroniki inavyokuja na itakavyokuwa Serikali yetu itapata faida kubwa sana kwa matumizi ya kufanya minada hii kielektroniki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hivyo, ni kusema kwamba tumekubali na tunaunga mkono rekebisho hilo na kwamba lengo letu katika nchi yetu hii kuhakikisha kwamba Pato la Taifa halipotei, haliibiwi na Sheria hii ni moja katika *measures* ambazo zitasaidia. Na zabuni kama tulivyoambiwa katika Kifungu 38(2) za vitalu hivi vitafanywa kwa uwazi kabisa. Jambo jingine zuri ni lile la kuhakikisha kwamba katika hizi Kampuni za Uwindaji basi wazawa nao wamewekewa sehemu yao wataweza kuhodhi *share* kiasi fulani kwa hivyo, naunga mkono sana marekebisho haya kwenye Sheria hii ya sura 283.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jingine nililotaka kugusia kidogo ni kuhusu marekebisho kwenye Sheria ya Mawasiliano ya Kielektroniki ya Posta, Sura 306, kwa kweli kwa hali tuliyonayo sasa na utundu walionao watu wengi katika masuala ya *ki-digital*, wizi umekuwa mwingi, na hasa kupitia line za simu, kwa hivyo udhibiti huu ambao umeanishwa katika sura hii utasaidia kwa sababu hali duniani inakuwa tete na watu wengi wanatumia mawasiliano ya simu kufanya ukorofi wao wa wizi na kupeana habari zingine. Sasa ukidhibiti kwa kusajili inakuwa ni vizuri, na vilevile bila kusema kama kutakuwa na adhabu fulani kwa wale ambao watakuwa hawajatimiza masharti itakuwa hujafanya kitu,

lakini kwa hivyo marekebisho haya kwenye Sheria hii yamekuja ni wakati muafaka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu jambo la usalama na kutokuibiwa pesa zetu kama inavyofanyika siku hizi kwa kupitia mitandao na simu ni jambo linalotuuma sana. Sheria hii, lakini tuangalie namna gani itaweza kuhakikisha kwamba kwa kuwalazimisha hawa watu wenye Makampuni ya simu na wauzaji *line* kwamba kila mtu ambaye ana simu kabla hawajampa hiyo simu basi awe amesajiliwa kibiometria. Sijui kwa namna gani wataweza kufanya hivyo kama kutafuta ki-*biometric* kidogo kidogo wakawa nacho pale kama kile watu wanavyolipa wanavyopata kulipa kodi, lakini jambo hili tusilifanyie masikhara na ni wakati wake, lazima tuwabane sana, vile tunavyochukuliwa pesa zetu kidogo kidogo lakini wahakikishe kwamba hili ni jukumu lao hawa *service provider*, kuhakikisha kwamba wanarahisisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hivyo, kwa upande wa Serikali nao tunashauri NIDA nayo inajitahidi ndio kama jana mlisikia pale tunasema kwamba Watendaji wa Vijiji na wa Kata wapewe Mamlaka na wao ya kuweza kurahisisha usajili wa watu wapate hivi vitambulisho vya NIDA ili hili jambo liwezekane na kwa kweli sasa ni wakati wetu sisi kutoka nyuma, huko kwa wenzetu mtu akizaliwa tu anakuwa ameshasajiliwa, sasa hapa unapiga kelele kumuharakisha mtu akasajiliwe itolewe adhabu kali kwa muda unaotolewa, ukipita kwamba mtu hajasajili mtoto, hajajisajili mwenyewe, apate adhabu ndugu zangu, sasa hali imekuwa nyingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, marekebisho mengine niliyotaka kuyazungumzia ni haya ya sura 204 ya Baraza la Sanaa, tumeona kwamba, sote tunajua kwamba kwenye sanaa vijana wetu, watu wazima kama sisi, na wengine wote wameweza kupata ni sehemu yao ya kupata kiuchumi na kwa hivyo Taifa limeweza kunyanyuka sana kipato chake kwa kupitia sanaa hii. Kwa hivyo, hivyo Vifungu vilivyoongezwa pale ni tafsiri kama hiki Kifungu cha Na. 2 cha kuongeza tafsiri ya misamiati kama *modeling*, mitindo na kadhalika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, humo pia kutakuwa na udhibiti mzuri kwa sababu hilo jambo liko Kisheria na kwa hivyo tutaweza kuongeza mapato kwa kupitia wasanii wetu hawa na jambo jingine ambalo kwenye hii Sheria tumeliona na linafaa ni hili uteuzi wa mabaraza kwenye wilaya na mkoa ambayo yatasimamia sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu jambo lolote ambalo litakuwa halisimamiwi linakuwa haliwezi kwenda vizuri, lakini kukiwa na usimamizi kwa hivyo wataweza ku-*tape* sana nyingi ambayo iko nje kule chini vijijini, wilayani kwenye tarafa na kwenye kata ambayo inapotea yaani inakuwa -*wasted* kwa sababu haina msimamizi wa kwenda ku-*tape*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hivyo, kuweka eneo hilo la wasimamizi wa mkoa, wilaya ni jambo ambalo naona ni muafaka sana. Vilevile kuna jambo hapa ambalo linatuweka katikati, hili la maadili la uvaaji, lakini naona kila mtu atajilinda kwa namna anavyoweza lakini kukosa kusemea lazima tuseme kama maadili yetu ni muhimu ni kuyalinda.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu jana hapa tumeona kadhia iliyotukuta sisi Wabunge kwa sababu mtu mmoja tu kwenda kinyume na maadili kwa hivyo ile escudo tulihangaika nchi nzima kuipata kwa sababu tu watu hawatambui, lakini ukijilinda na kujiweka vizuri ni jambo zuri, tegemea wapi unakwenda, kwa sababu mtu hakutegemei wewe uende kuogelea na manguo yako kama haya hivi nilivyovaa mimi si utazama? Eehe! (*Makofi/Kicheko*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini ukienda kuogelea lazima uvae bikini, eehe, unategemea wapi unapokwenda, huwezi kwenda unategemea nini unakwenda kufanya na wakati fulani. Kwa hiyo, pale mtu ambapo anakosea anafanya sivyo ni wajibu wetu sisi kama Viongozi mahiri na hodari kumuelekeza, eheh, lakini huwezi kuogelea na mkanzu kama huu utazama. (*Makofi/Kicheko*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sheria nyingine ambayo nilikuwa nataka niizungumzie ni kuhusu Baraza la Mitihani sura 107, kweli ni Sheria muafaka imekuja kwa sababu wizi wa mitihani ndiyo baadaye umepelekea kule ambapo watu wengi sana wali-*suffer* kutokana na kukosa vyeti, walitumia vyeti vilivyokuwa si vyao, sasa ukianza kudhibiti mapema, ni vizuri. Kwa hiyo, hii Sheria ni muafaka ili kuwadhibiti wanafunzi na kwa sababu watu wengine wanaiba mitihani wanakuwa wanajitajirisha, ndio wale wale kundi niliyo wasema jana, hafanyi chochote anaiba mitihani anaurusha *electronically* yeye kapata pesa zake, sasa Sheria hii huyu akibanwa atashughulikiwa ipasavyona itapunguza, itakuwa elimu yetu pia ni *credible* ya faida sana na kwa sababu imepita kwenye michujo hakuna wizi wizi wa mitihani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini, jambo ambalo watu wa Makundi maalum kwenye Baraza la Mitihani ni jambo ambalo kwa sababu wanafunzi wengi waliopo wana mahitaji maalum, kwa hivyo wakiwa na mwakilishi wao naona ni jambo litakuwa muafaka sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kwa hivyo, kwa upande wangu, siwezi kuwa na mengi sana, ila niseme ninaunga mkono juhudi zinazofanywa na Serikali yetu hii hasa kuleta marekebisho na mwenyewe Mzee wetu, Mzee Baba, Rais wa Jamhuri hii Dkt. John Pombe Magufuli kasema wakiona tu walete haraka na wakikosa kuleta marekebisho haraka haraka yeye atashughulika nao ipasavyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ndugu zangu Mawaziri Marekebisho leteni Kamati yenu ya Katiba na Sheria tuko tayari tutapitia na kurekebisha, ahsante sana naunga mkono. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Asha. Mheshimiwa Salome Makamba.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kunipa nafasi nichangie kwenye Marekebisho haya ya Sheria, Marekebisho Na. 5 ya mwaka 2019.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze kwa utangulizi kwamba ukisoma Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Ibara ya 64 jukumu la msingi na kubwa la Bunge letu Tukufu ni kutunga Sheria na kwa umuhimu huo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze kwa kushauri kwamba tutenge muda wa kutosha katika mchakato wa kutunga na kufanya marekebisho ya sheria na ninayasema hayo kutokana na msingi wa namna ambavyo Bunge letu linaendeshwa muda tunaowapa Wadau kuwasikiliza ambao hao ndio walaji wa Sheria tunazozitunga ni mchache sana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, niombe tu Serikali na niombe Bunge letu Tukufu tuitumie vizuri fursa hii tuliopewa ya Kutunga Sheria kwa kuwasikiliza wananchi na hii itafanya Tutunge Sheria ambazo zinatekelezeka na nita *cement* hoja yangu hiyo kwa kuanza na Sheria hii ya Sheria ya Mawasiliano ya Kielektoniki na Posta.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mabadiliko Na. 10 yanasema yanalenga kumpa adhabu mtu anayetumia, simu *card* ambayo haijasajiliwa. Nimefikiria sana ni kwa mazingira gani kwa sababu Serikali wakati inatuambia tusajili *line* zetu za simu humu ndani walituhakikishia kwamba kwa kufanya hivyo watadhibiti wale wote ambao wanatumia *line* za simu vibaya na picha waliyotuonyesha humu ndani ni kwamba kwa kudhibiti huko haitawezekana kwa namna yoyote mtu kumiliki kadi ya simu kama hajasajiliwa. Sasa swali ambalo nataka nimuulize mtoa hoja leo, ni mazingira gani hayo anayotaka kutueleza baada kweli ya huu mfumo wa kusajili *line* za simu kufanikiwa ni mazingira gani hayo ambayo mtu atatumia *line* ya simu bila kusajiliwa na Kampuni inayomiliki *sim card* isiwe na taarifa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, watujengee hayo mazingira ili tusaidie kuwashauri, nadhani kifungu cha juu kabla ya kifungu hiki cha kumwadhibu mwananchi anayetumia *line* ya simu bila kusajiliwa Kifungu kilichotakiwa kutangulia ni kuiadhibu Kampuni ya *line* ile ya simu kwa kumruhusu mtu

yule ama kwa kujua au kwa kutokujua kutumia *line* ya simu ambayo haijasajiliwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nafikiri tuanzie hapo, tofauti na hapo mimi Napata nia oву ya Serikali ya kutaka kugeuza suala hili la kutumia line za simu bila kujua kama mwanzo, yaani moja ya chanzo cha mapato cha Serikali kwa sababu sioni mantiki yoyote ya mtu kutumia *line* ya simu bila kusajiliwa. Namna pekee ambayo nimeweza kulfikiria tangu nimeanza kusoma Muswada huu ni pale ambapo nitakuwa na *line* ya simu ambayo ni ya Mataifa mengine, lakini bado *line* hiyo imesajiliwa kwenye Mataifa hayo. Kwa hiyo, niseme tuanze kwanza kuiadhibu Kampuni kama ni *Vodacom, Airtel, Tigo* mtu anaposhikwa na *line* ya simu baada ya huo muda ambao tumejiwekea wa kufanya *registration* ishikwe yenyewe ieleze ni kwa mazingira gani, kwa sababu haya ni mambo ya kielektroniki, hayana, hayana bla bla!

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kwa namna gani mtu ameweza kutumia *service* yao bila wao kupata taarifa, baada ya kusema hayo nataka nihamie kwenye Sheria ya *BASATA* marekebisho yaliyoletwa na Waziri wa Michezo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sera ya nchi hii ya sanaa na michezo na lengo la uanzishwaji wa *BASATA* ilikuwa ni kulea wasanii, na kulea ni kuwawezesha Wasanii, kwanza tuwe na wasanii wengi, lakini uwawezeshe wasanii wale waweze kufanya vizuri, Kitaifa na Kimataifa, na wanapokosea uwaite wasanii na kuwaonyesha njia sahihi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kwa faida ya wengi nataka nisome Kifungu cha 18 cha Marekebisho haya halafu tuone kama kweli, kweli hii ndiyo nia dhahiri ya *BASATA*, okay, Kifungu cha 18(2) kimeandikwa kwa kiingereza na kinasema "*The Council shall have the power in it is capacity as a body cooperate for the purpose of caring out it is functions to rate, kazi ya kwanza hiyo ya Baraza, ni ku-rate, to Inspect, wanafanya Inpsection to arrest, pamoja na mabadiliko ya Serikali wanasema wamefuta arrest wanaweka ku-seize,*

wanaweza ku-seize to suspend or destroy any work of art being produced displayed nakadhalika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ambayo ita –*contravenena* hii Sheria, hawa jamaa wanajipa nguvu mpaka ya kukamata, mpaka ya ku-*destroy*, mpaka ya ku-*seize*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hawajui huyo msanii amehangaika kiasi gani kurekodi huo wimbo, hawajui huyo msanii amehangaika kiasi gani kuchonga hicho kinyago, hawajui huyo mlimbwende amehangaika kiasi *as long as* ana –*contravene wata-destroy*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sijawahi kuona mzazi wa namna hii, sijawahi kuona, lengo lao sasa hivi imekuwa ni kucha, wanaenda mbali zaidi Kifungu gani hichi, kinaongelea habari ya faini, yes, ya mtu ambaye hajasajiliwa, wanasema *artistic work*, Kifungu Na. 10 nafikiri *Artistic work* ambayo mtu atafanya bila kusajiliwa watamtoza faini mpaka shilingi milioni moja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sanaa inahusisha kutengeneza Vyungu, sanaa inahusisha hawa watu wanao cheza maigizo barabarani, unaenda kumtoza shilingi milioni moja, pamoja na mabadiliko, walianza na milioni tano wakaja milioni moja, ndiyo maana nimeanza kusisitiza ni lazima tuwashirikishe Wadau, hawa Wadau wangekuja tusingesema habari za milioni moja na milioni tano, tungewasikiliza wangesema kutokana na uwezo wao. lakini hizi *artistic work* wanazosema zisajiliwe ni za namna gani, kwa sababu mwisho wa siku sisi tunatunga Sheria, na Sheria lazima iwe *specific*, haiwezi kuwa *vague* inasema *any Artstic work*, hii inajumuisha na yale maigizo ya shuleni, watoto wanaoimba kwenye *graduation*. Inajumuisha na wale wanaoimba kwaya Kanisani, maana ile nayo ni sanaa, na wenyewe hao ni lazima wasajili? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Mtoa hoja ni Mwanasheria alete Sheria ambayo iko *specific* inalenga watu *specific* najua lengo la Serikali ni kuhakikisha kwamba hawa

watu wanatambulika ili waweze kulipa Kodi na waweze kunufaika na sanaa yao, kwa sababu hiyo Sheria ijielekeze kwa watu wa namna hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa haraka haraka, niende kwenye Sheria ya Vitalu, hii Sheria inaitwa, inaitwa Sheria ya Uhifadhi wa Wanyamapori, no, sorry, narejea kidogo, ahha, section. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Hujakariri.

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, *page 27* inaongelea habari ya Sheria ya Wanyamapori, ambapo Kifungu cha 54(11) kinasema " *The Minister may in allocating hunting blocks use auction, tendering, or any other modality or system of allocation.* "

Mheshimiwa Mwenyekiti, *what is that any other modality?* Hizo ndiyo upenyo tunasema wa kumruhusu Waziri kufanya matumizi mabaya ya madaraka yake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama wanaifahamu hiyo njia nyingine yoyote ya kufanya minada tofauti na walioesema kwenye Sheria hii waiseme *specific* Bunge hili lifahamu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tusitengeneze mianya ambayo huenda Waziri wa leo akawa na busara na hekima kubwa akaja kukalia kiti hicho Waziri mwingine ambaye hana busara akaamua tu kuamua *any other method* tofauti na zile ambazo zimesemwa kwenye Sheria. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hichi Kifungu sikubaliani nacho naomba waweke, kama wanayo hiyo *any other method* waiandike *specific* kwenye Sheria au hiyo *any other method* ifutwe kwenye Sheria yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Muda.

MWENYEKITI: Malizia. *(Kicheko)*

MHE. SALOME W. MAKAMBA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nihitimishe kwa Sheria hii ya Baraza la Mitihani, Sheria hii ni ya muhimu sana, na Wadau ni lazima washirikishwe, wametoka kusema wenzangu vizuri sana, kama tunataka kudhibiti Mitihani isiibiwe, kama tunataka kudhibiti watoto wasipewe mitihani, turudi pale pale tuwe *specific* tukisema mtu yeyote hatakiwi kuwa na mtihani unaongelea mtihani ule ambao ndiyo wanafanya kwa wakati ule au unaongelea *any past paper* ambayo imefanyika, kwa sababu *past paper immediately* baada ya kumaliza mtihani tayari hiyo inaitwa *past paper*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ukimkuta nayo baada ya mtihani, hiyo inakuwa ni sehemu ya ile kwenye hiyo Sheria, si sehemu ya mtihani ambao unasemwa hapa au mtihani ambao tayari umeshafanyika. Kwa hiyo, hili nalo pia limshauri Mheshimiwa Waziri ajaribu kurekebisha Kifungu hiki ili kiweze ku-*reflect* lile analotaka kulifanya, nakushukuru sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Salome Makamba kwa mamlaka niliyopewa naongeza nusu saa na sasa nampa Mheshimiwa Amina Mollel dakika tano ili aweze kumaliza ni mchangiaji wa mwisho halafu tumpe AG aweze ku-*windup*.

MHE. AMINA S. MOLLEL: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru na kwa hizo dakika tano, ninaomba nichangie mambo makuu matatu, moja katika usajili wa *line* za simu, kwanza nakubaliana na mapendekezo yaliyoletwa na Serikali kwa sababu ninaamini kabisa yatakwenda sasa kusaidia kupunguza tatizo kubwa la wizi ambao umekuwa ukifanyika kwenye mitandao, na kwa upande mwingine, wizi huu umechangiwa pia na Makampuni ya simu, simu wao wenyewe, ambao wafanyakazi kwa namna moja au nyingine wanaofukuzwa au wafanyakazi ambao siyo waaminifu ndiyo ambao wamekuwa wakifanya zoezi hili la kuwaibia wananchi wasiyo na hatia. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ni imani yangu kwamba Sheria hii sasa Serikali katika mabadiliko haya yatakwenda kudhibiti wizi huo. Nina swali tu kwa Serikali kwamba katika usajili huu wa, unaoendelea na hasa kwa kutumia alama za vidole kuna mambo ya msingi ambayo hayajazingatiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, wapo watu ambao wamepata ajali na kwa bahati mbaya wamekatika mikono, lakini viungo vingine wanavyo na wanasikia vizuri wanahitaji kutumia simu. Mtu huyu amewekewa utaratibu gani wa kwenda kusajili kwa kutumia alama za vidole, hapo naona kwamba hawakuangalia kwa jicho hilo kuona kwamba tunawaandalia utaratibu gani watu wenye ulemavu, watu waliopata malazi ya ukoma wakakatika vidole, lakini pia hata wale ambao siku hizi ajali ni nyingi wamepata madhara hayo madole gumba wanayapata wapi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni katika Sheria hii ya Baraza la Sanaa. Naipongeza Serikali kwa kazi nzuri wanayofanya lakini siku za mbele naomba waangalie kwa sababu sheria hii ni ya muda mrefu kuona kwamba wanaileta ili iweze kufanyiwa marekebisho tukaweka huko huko COSOTA, BASATA na haya marekebisho ambayo yanafanyika mara kwa mara basi tutakuwa tumesaidia sana. Kwa ujumla wake, sheria hii inakwenda kusaidia kwa kiasi kikubwa sana; wezi mbalimbali, maharamia wa kazi za wasanii, tunalalamika wasanii wetu kwamba hawafaidiki na kazi hizo lakini wizi ndiyo ambao kwa kiasi kikubwa umesababisha wasanii wetu wawepo hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tujilize wasanii kama msanii mkongwe kwa mfano, Nguza Viking au King Kikii, King Kikii kwa nchi za wenzetu sasa hivi angekuwa ni *billionaire* kwa kazi nzuri ambayo ameifanya, tangu ameanza kuimba miaka hiyo nyimbo za mtindo wa Masantula na nyimbo nyingine nyingi lakini mpaka leo bado ni maskini. Kwa hiyo, sheria hizi zote zimeangalia hilo, kwa hiyo, BASATA watazuia sasa wizi,

wataweza ku-*destroy* hizo kazi za maharamia ambao wamekuwa wakifanya kazi hiyo na kujinufaisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda tu pia kupata majibu, tumeona kwamba mwanamziki maarufu *Beyonce* ametoa wimbo na filamu ambayo ina baadhi ya mandhari ya Mlima Kilimanjaro lakini pia hata Serengeti, *the Lion King*. Napenda kupata majibu kama Serikali inafahamu suala hilo na imefaidika na nini? Hasa kwa kuzingatia mabadiliko ya sheria na hasa Sheria hii ya Filamu tuliyofanya hivi karibuni, kwanza Serikali inalijua hilo lakini imefaidika vipi?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda, naomba niishie hapo. Ahsante sana. (*Makofi*)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Amina. Sasa namkaribisha Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu ili aweze ku-*windup*, karibu AG.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru sana kwa kunipa fursa hii ya kuweza kutoa hitimisho la hoja iliyopo mezani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niaze kwa kusema naishukuru sana Kamati ya Katiba na Sheria kwa kuuchambua Muswada huu kama tulivyosema na kutoa maoni mengi. Kama Kamati yenyewe ilivyokiri katika taarifa yake iliyowasilishwa hapa Bungeni, mambo mengi ambayo waliyapendekeza na kuishauri Serikali yamechukuliwa na yamefanyiwa kazi na yako katika Jedwali la Marekebisho lililoletwa na Serikali. Kwa hiyo, hata kwa hoja nyingi zilizotolewa na Waheshimiwa Wabunge hapa, kwa kweli wakiangalia Jedwali la Marekebisho la Serikali limeshazichukua. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaendelea kuwashukuru wachangiaji, baadhi ya michango yao imejielekeza katika kupendekeza mambo ambayo yataboresha zaidi hizi sheria mbalimbali zilizopo kwenye Muswada huu zitakapoanza kutumika. Kama tunavyofahamu, sheria ni kitu kinachoishi

na kwa hiyo, tutaanza kuzitumia sheria hizi na kadri tutakavyokuwa tunazitumia tutakuwa tunaona kama yako mahitaji mengine ya kufanya marekebisho au maboresho na siku zote tutakuwa tunazileta hapa Bungeni kwa ajili ya kuziboresha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumepata wachangiaji kadhaa waliochangia kwa mdomo lakini pia wapo waliochangia kwa maandishi. Kama nilivyosema hoja nyingi kwa kweli zimeshajibiwa tayari kwenye lile Jedwali la Marekebisho lakini ziko hoja chache ambazo napenda kupitia kwa harakaharaka na kuzitolea maelezo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye *Electronic and Postal Communications Act*, kumetolewa michango kadhaa, Mheshimiwa Profesa Maghembe amezungumzia juu ya mtu kuingilia namba ya simu ya mtu mwingine na kujifanya ni huyo mtu mwingine. Napenda kutoa majibu hapa kwamba ziko adhabu kadhaa ambazo zimetolewa kwenye sheria hiyo na zitadhibiti suala hili. Kama ikionekana bado kuna mianya inayoweza kutumiwa na hawa wahalifu, kama nilivyosema, tutaileta tena Bungeni sheria hii kwa ajili ya kuziba mianya hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kulikuwa pia na suala la miamala kwenye mitandao, wakati mwingine miamala haiendi inavyotakiwa kuwa, muda wa maongezi na kadhalika. Nataka kusema tu kwamba, iko mitambo ya kudhibiti masuala hayo lakini hata Mamlaka za Serikali kama *TRA* zinafuatilia kwa mfano masuala ya miamala kwa sababu ziko kodi pia za kulipwa huko. Kama ikionekana bado kwa sheria ilivyo kuna changamoto, kama tulivyosema, Serikali iko tayari kuileta tena Bungeni hapa na kufanya marekebisho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine lililojitokeza ambalo ni kubwa kidogo, kumtoza faini mtu anayetumia *line* ambayo haijasajiliwa na kwa nini faini isitozwe kampuni. Sheria inaweka wajibu kwa mtumiaji na kwa kampuni. Kwa hiyo, kila mmoja ana wajibu wake, mtumiaji ana wajibu

wake na kampuni ina wajibu wake na hata adhabu zimepangwa hivyo hivyo. Lengo ni kwamba pasipatikane mtu akatafuta *excuse* na kusema mimi nilikuwa sijui kwa sababu kama anatumia *line* inategemewa atumie *line* yake kuwasiliana. Kama anatumia *line* ya mtu mwingine, ajiridhishe kwamba ile *line* imesajiliwa. Kwa hiyo, tumeweka hivyo ili kusudi tusipate mwanya wa watu kukwepa wajibu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yako mapendekezo mengi ya kuboresha sheria, kama nilivyosema, tutayachukua kwenye marekebisho ya baadaye.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye Sheria ya *Firearms and Ammunition Control*, sikusikia hoja kubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye Sheria ya *National Arts Council*, hili ni Baraza la Sanaa, kulikuwa na pendekezo kwamba sheria hii inapaswa ifutwe tu na kuandikwa upya. Napenda tu kumjibu Mheshimiwa Profesa Maghembe kwamba kama tunavyosema, sheria inaishi na kwa hiyo, hata hizi hatua tulizochukua kwa sasa hivi nadhani ni za kupongezwa. Kama bado kutaonekana kwamba kuna mahitaji mengine hakuna jambo litakalotuzuia kuja kuifanyia tena marekebisho sheria hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye Sheria ya *National Examination Council of Tanzania*, kulikuwa na michango ya maandishi kutoka kwa Mheshimiwa Anatropia na Mheshimiwa Lucia. Wamezungumzia kuingiza wasiohusika na taaluma, nadhani ya mambo hayo ya elimu au mitihani kwenye Kamati, kwa mfano, *RAS, DAS, RPC* au *OCD*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika masuala haya ya mitihani, si masuala tu ya taaluma yanayohusika lakini pia kuna masuala ya utawala, kutoa zile *logistics* za kusafirisha mitihani na kuna masuala ya usalama kuhakikisha kwamba mitihani haiibiwi wala haivuji. Kwa hiyo, hawa wanaoingia wanaingia kwa sababu ya hayo majukumu mengine, majukumu ya kiutawala na kiusalama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Lucia alikuwa na maswali kadhaa yanayohitaji ufafanuzi, ni maswali mengi kidogo sitaweza kuyasoma yote hapa, lakini naomba tu nimweleze kwamba, hii ni sheria, baada ya sheria kuna kanuni, taratibu na miongozo inatungwa. Miongozo, taratibu au miongozo ndiyo mara nyingi huwa inatoa ufafanuzi kwenye utekelezaji wa sheria hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye Sheria ya *National Security Council*, Mheshimiwa Ally Saleh aliibua hoja na hii ni hoja ya kikatiba. Ni kweli Katiba ya Zanzibar inatambua uwepo wa Makamu wa Pili wa Rais lakini Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, hasa Ibara ya 105, inamtamka Waziri Kiongozi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niliwahi kutoa ufafanuzi kidogo kwenye suala hili, nikasema kimsingi ni lazima tusome pia Ibara ya 102(2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ambayo inatambua uwepo wa Katiba ya Zanzibar na nikasema huu ndiyo msingi wa hoja. Kama yako mabadiliko kwenye Katiba ya Zanzibar na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inaitambua Katiba ya Zanzibar, kimsingi hapo hakuna mgongano. Hata kama kuna mgongano wa kitafsiri, tulisema, tunatumia ule msingi mkubwa kabisa wa kutatua mgongano wa tafsiri ya Katiba (*harmonization*).

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hapa hatuwezi tukasema tsubiri tena mpaka hii Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ibadilishwe, kwa sababu ni mchakato mrefu, Katiba haibadilishwi kama sheria inayotungwa na Bunge, kinachofanyika ikitokea hali kama hiyo, ni *harmonization*. Kwa hiyo, hapa kitakachofanyika ni hicho, *harmonization* na kwa hiyo, hakuna mgongano wowote. Kimsingi Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inaitambua Katiba ya Zanzibar.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye sharia ya *Weights and Measures*, hapakuwa na hoja nyingi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwenye Sheria ya *Wildlife Conservation*, tumepokea michango na mawazo mbalimbali lakini kama nilivyosema, sehemu kubwa ya masuala haya tulikuwa tayari tumeshayafanyia kazi kwenye Jedwali la Mabadiliko lililoletwa na Serikali. Hata hivyo, kama yako mambo mengine ya kuboresha kama nilivyosema, nafasi bado zipo, tutaangalia tunaitekelezaje sheria hii, tunapata matokeo gani na basi mwisho wa siku kama liko jambo ambalo linahitaji kufanyiwa marekebisho, hatutasita kulileta tena Bungeni kwa ajili ya kufanya marekebisho. Kwa sasa hivi, tujaribu kuona haya marekebisho yataupeleka na kutufikisha wapi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuhitimisha kwa kusema kuwa nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa michango yao mizuri. Tumepokea maoni mazuri ambayo yamelenga kuboresha Muswada huu lakini pamoja na masharti mengine ya sheria mama. Kwa kuwa sheria ni kitu kinachoishi, yatakapohitajika mahitaji ya kufanya marekebisho tena, hatutasita kuyaleta Bungeni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa maelezo hayo, naomba tena kutoa hoja.

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, hoja imeungwa mkono. Katibu tuendelee!

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu.

NDG. ZAINAB ISSA - KATIBU MEZANI:

KAMATI YA BUNGE ZIMA

MWENYEKITI: Kamati ya Bunge Zima.

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu, *quorum* haijatimia.

WABUNGE FULANI: Akidi haijatimia.

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila utaratibu)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, tukae.

MHE. ESTHER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu.

MBUNGE FULANI: Kuhusu utaratibu, uko palepale.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Ester Bulaya, tayari nimeshapitia na nimepata taarifa kwamba *quorum* imetimia, tunaendelea.

MHE. ESTER A. BULAYA: Tuhesabu.

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila utaratibu)

MHE. ESTHER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, hatujafika.

MWENYEKITI: Katibu, tuendelee.

NDG. ZAINAB ISSA - KATIBU MEZANI:

**Muswada wa Sheria ya Marekebisha ya Sheria
Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [The Written Laws
(Miscellaneous Amendments) (No. 5), Bill, 2019]**

lbara ya 1
lbara ya 2
lbara ya 3
lbara ya 4
lbara ya 5

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara mpya ya 6

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 6

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 7

Ibara ya 8

Ibara ya 9

Ibara ya 10

Ibara ya 11

Ibara ya 12

Ibara ya 13

Ibara ya 14

Ibara ya 15

Ibara ya 16

Ibara ya 17

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 18

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli tumepokea Jedwali la Marekebisho la Mheshimiwa Lathifah Chande lakini kuna tatizo kubwa la kimsingi na la kikanuni. Marekebisho haya yanarejea Ibara ya 18 (*Clause 18*) na yanatupele ka pia *in subclause (2)* yaani Ibara ndogo ya (2). Hata hivyo, katika *Clause 18* au Ibara ya 18, hakuna *subclause (2)*. Kwa hiyo, mapendekezo haya ya marekebisho ya Jedwali la Mheshimiwa Lathifah hayana

mahali popote ambapo yanafanyia rejea. Kwa hiyo, kwa misingi ya kanuni, hayawezi kupokelewa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawasilisha.

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG, ahsante. Kwa msingi huo, tunaondoa *amendment* hiyo kutokana na upungufu huo wa kisheria na naomba wakati nyingine Wabunge mjitahidi kuwatumia wanasheria ili kuweka sawa haya mambo. Katibu tuendelee.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 19

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 20

Ibara ya 21

Ibara ya 22

Ibara ya 23

Ibara ya 24

Ibara ya 25

Ibara ya 26

Ibara ya 27

Ibara ya 28

Ibara ya 29

Ibara ya 30

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 31

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kweli pia tumepokea mapendekezo ya

marekebisho kutoka kwa Mheshimiwa Susan Lyimo lakini kina changamoto ileile kama niliyoeleza kwa Mheshimiwa Lathifah.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda hiyo *clause* 31, anazungumzia juu ya *new clause 17A*, hakuna *new clause 17A*. Anazungumzia *new clause 17C*, hakuna *new clause 17C* katika Muswada. Anazungumzia pia *clause*, hapana, hiyo ni nyingine, tutaifikia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilitaka nitoe maelezo zaidi hapa inawezekana haieleweki. Muswada wa Sheria ya Marekebisho huwa unarejea vifungu yaani *sections* kwenye sheria iliyopo. Jedwali la Marekebisho linajerea Ibara au *clauses* kwenye Muswada. Sasa ukitumia utaratibu huu unachanganya kurejea kwenye Muswada na kurejea kwenye sheria iliyopo na kwa minajili ya misingi yetu na kanuni kama nilivyosema, hii haiwezi kukubalika kwa sababu mwisho wa siku mambo haya yanaingia kwenye *Hansard* tutakuwa *confused*, tulikuwa tuna-*deal* na Muswada au sheria iliyopo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante.

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa AG. Kwa misingi hiyo na hiyo naiondoa, tunaendelea na nyingine.

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, tuko Kanuni ya 63 ya kuhusu utaratibu.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Ester, nimeshakwambia nimepitia, kuna Kamati tatu zinafanya kazi ndani ya Bunge hapahapa. Tunaendelea na kazi.

WABUNGE FULANI: Hapana, hapana.

MHE. ESTER A. BULAYA: Mheshimiwa Mwenyekiti, sisi tuko Kanuni ya 63.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 32

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 33

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, tumepokea pia marekebisho ya Mheshimiwa Susan Lyimo hapa napo pana changamoto ileile niliyokwishaeleza mwanzo. Kinasema *clause* 33...

MHE. DKT. IMMACULATE S. SEMESI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda *clause* 33 inazungumza juu ya *new clause* 25(3) ambayo haipo kwenye Muswada na *in subclause* 25(4) haipo kwenye Muswada.

MHE. DKT. IMMACULATE S. SEMESI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu.

MHE. SUSAN A.J. LYIMO: Mimi si nipo hapa?

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, kwa msingi huo, nawaomba wakati mnaandaa majedwali ya marekebisho muwatafute wanasheria. Katibu tunaendelea.

MHE. SUSAN A.J. LYIMO: Mimi nipo hapa.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 34

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 35

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na marekebisho yake)

Ibara ya 36

Ibara ya 37

Ibara ya 38

Ibara ya 39

Ibara ya 40

Ibara ya 41

Ibara ya 42

Ibara ya 43

Ibara ya 44

Ibara ya 45

Ibara ya 46

Ibara ya 47

Ibara ya 48

Ibara ya 49

Ibara ya 50

Ibara ya 51

Ibara ya 52

Ibara ya 53

(Ibara zilizotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 54

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ukienda kifungu cha 54 Mheshimiwa Mukya amerejea *subclause* (11) ambayo kwenye Muswada haipo.

MWENYEKITI: Mheshimiwa AG, ahsante, kwa maana hiyo na hiyo inaondolewa.

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

Ibara ya 55

(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila mabadiliko yoyote)

NDG. ZAINAB ISSA - KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati ya Bunge Zima, imekamilisha kazi yake.

MWENYEKITI: Bunge linarejea.

(Hapa baadhi ya Wabunge waliongea bila utaratibu)

MWENYEKITI: Waheshimiwa tukae. Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali, karibu uje utoe taarifa.

T A A R I F A

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Kanuni ya 89(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, napenda kutoa taarifa kwamba Kamati ya Bunge Zima imeupitia Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5), Bill, 2019*], Ibara kwa Ibara na kuukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5), Bill, 2019*], kama ulivyorekebishwa katika Kamati ya Bunge Zima sasa ukubaliwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

MWENYEKITI: Hoja imeungwa mkono, sasa nalihoji Bunge Zima kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya

Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2019 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) (No. 5), Bill, 2019*].

(*Hoja iliitolewa iamuliwe*)
(*Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa*)

MWENYEKITI: Walloafiki wameshinda, Katibu.

NDG. BAKARI KISHOMA - KATIBU MEZANI:

Muswada wa Sheria kwa ajili ya kufanya Marekebisho katika Sheria Mbalimbali Zipatazo Saba (7) kwa lengo la Kuondoa Upungufu ambao umejitokeza katika Sheria hizo Wakati wa Utekelezaji wa Baadhi ya Masharti katika Sheria hizo [*A Bill for an Act to amend a certain Written Laws*]

(*Kusomwa Mara ya Tatu*)

(*Muswada wa Sheria wa Serikali Ulipitishwa na Bunge*)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, kwa hatua hii, sasa natangaza rasmi kwamba Muswada huu wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali Na.5 umepitishwa na Bunge hili kuwa sheria. Kwa hiyo, sasa tunasubiri kibali cha Mheshimiwa Rais ili aweze kusaini na kuwa sheria. (*Makofi*)

Waheshimiwa Wabunge, nitumue fursa hii kumpongeza Mwanasheria Mkuu wa Serikali na Serikali kwa ujumla kwa kazi nzuri wanayoifanya ya kuleta marekebisho kwa nia ya kuwezesha utekelezaji bora wa majukumu ya nchi yetu. Niwatakie kila la kheri katika utekelezaji wa sheria hii mara itakapotiwa saini na Mheshimiwa Rais.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, niwatakie Ijumaa na *weekend* njema, naahirisha Bunge hadi Tarehe 9 Septemba, 2019, saa tatu kamili asubuhi. (*Makofi*)

(*Saa 7.24 Mchana Bunge liliahirishwa mpaka Siku ya Jumatatu, Tarehe 9 Septemba, 2019, Saa Tatu Asubuhi*)